

B-216

Hind 75 senti

Maahing

**Koguieos
1928**

**E. R. Jakobsoni nimefise „Põllumehe Kapitafi”
välitsemise seitsi väfjaanne**

Tallinna Krediid Pank A.-S.

Asutatud 1907. a.

Tallinnas, Suur Karja tän.

Aktsiakapital Kr. 1.290.000.—

Tagavarakapital Kr. 567.000.—

Äriseis 30. aprillil 1928. a. Kr. 22.289.548.42.

Osakonnad:

Abjas — Abja Paluoja, Turuplats	Tel. 13
Antslas — Antsla alev	„ 39
Haapsalus, Turuplats 4	„ 33
Hilu-Keinas — Keina alev	„ 1
Jõhvis — Turuplats 1	„ 19
Narvas — Vestervalli tän. 6	„ 1
Nõmmel — Raudtee tän. 25	„ 78
Tartus — Suurturg 11	„ 1-67
Türil — Jaama tän. 17	„ 55
Viljandis — Lossi tän. 19	„ 68
Võrus — Jüri län. 16 a	„ 71

Korrespondendid kõigis kodumaa linnades ja alevites
ja suuremates keskkochtades välismaal.

Toimetab kõiki pangaoperatsioone.

Võtab raha hoiule ja maksab ajakohast protsenti.

KOMMERTS PANK

TALLINN, SUUR KARJA 15

Telegr. address: „KOMMERTSPANK“

TELEFONID: 9-86 üldine,
9-89 juhatus,
29-61 kassa, välisvaluuta,
diskonto ja inkasso.

Võtab raha hoiule

ja maksab kõrget ajakohast protsenti.

Annab laenusid

vekslite, obligatsioonide ja mitmesuguste väärtuste kindlustusel.

Ostab ja müüb

välisraha ja -tshekke. Eesti Hypoteegi Panga pantlehti. Eesti 1927. a. välislaenu paberisi.

Saadab raha

teistesse linnadesse kodu- ja väljamaal.

Toimetab kõiksugu pangaoperatsioone.

Korrespondendid

kõigis kodumaa linnades, alevites ja tähtsamates väljamaa linnades.

Kiire pangatalitus.

PANGA JUHATUS.

TALLINNA LINNAPANK

TALLINN, MUNDI TÄN 2.

TELEF. 19-30, 3-13, AIDAD 7-48.

TELEGR. AADR.: „LINNAPANK“.

Toimetab kõiki pangaoperatsioone sise- ja väljamaal.

Võtab kaupu oma aialdesse hoiule ja annab nende vastu laenusid.

Korrespondendid kõikides kodumaa linnades ja väljamaal tähtsamates keskohtades.

Tallinna Kinnituse Selts

Tallinn, S. Karja tän. 19.

Eesti Rahvapanga majas.

Kindlustab varandusi tule
ja teiste õnnetuste vastu.

TALLINNA ÜHISPANK

TALLINN, S. KARJA TÄN. 19.

EESTI RAHVAPANGA MAJAS.

Võtab raha hoiule ja maksab ajakohaseid
protsente.

Kindlustusselts „EESTI“

Asut. 1907. a.

(Eesti Kindlustuse Selts.)

Asut. 1907. a.

Kõige suurem ja vanem eestlaste poolt asut. üleriiklise tegevuspiirkonnaga kindlustusettevõte.
Vastutussummad üle 100.000.000 senti, tasutud kahjud 80.000.000 senti.

**Tule-, elu-, mardvarguse-, rahe-,
klaasi- ja koduloomade kindlustused.**

Yafitsus: Tartus, Suurturg 10, omas majas, telefon 172.

Osakonnad: Tallinnas, S. Karja 3, tel. 22-47. Pärnus, Rütli 28, tel. 175. Viljandis, Lossi 14, tel. 2-42. Valgas, Kesk 23, tel. 1-30. Võrus, Alaksandri 34. Rakveres, Lai 17, tel. 1-10. Petseris, Riia 26, tel. 86. Kuresaares, Raekojas.

Esitus: Põltsamaal.

A/S. KAUBA PANK

Tartus, Suurturg nr. 12, omas majas.

Asutatud 1905. a.

Telefonid nr. nr.: 9 ja 209. Äritunnid kl 9—2 p. l.

Hoiusummad jooksva arvel päiviti ja kuude viisi ning tähtajalised. Laenud käsimeeste vastutusel, obligatsioonide ja muude väärtuste kindlustusel.

Akkreditiivid. Garantiid. Inkasso. Transferdid.

Valuuta ostmine ja müük sularahas ja tshekkides kõige tähtsamate börsikohtade peale.

Kõige paremaid seepe valmistab Tallinnas Heinrich Reile seebivabrik

Saadaval kõike seltsi pesu- ja tualettseepe. Müük ainult suurel arvul ja soodsatel ostutingimustel.

Heinrich Reile seebivabrik

Tallinn, Baldiski maant. nr. 29. Telefon 19-78
(Materi vabriku ruumes.)

Kontor: Harju tänav nr. 48, teisel korral.

Telefon 31-68.

Ühistegeline Keskpank

EESTI RAHVAPANK

Tallinnas, S. Karja tänav nr. 19, omas majas. Kõnetr. 2-02, 24-13 ja 28-28.

Võtab hoiusumme tähtajalistele ja jooksvale arvele ja maksab ajakohaseid hoiuprotsente. Võtab liikmeks kõiki ühistegelisi asutusi, kogukondlisi omavalitsusi ja riiklisi iseseisvaid ettevõtteid ning annab nendele laenusid. Korraldab riikliste laenude andmist asunikukodele ja kalameestele. Toimetab rahasaatmist ja sissenõudmist kõikides Eesti linnades ja alevites korrespondentide-ühispankade kaudu. Eesti rahvapanga liikmeks oli 1. juulil 1928 a. 248 ühistegelist asutust ja kogukonna omavalitsust.

Panga arveteseis 1. juulil 1928 a. oli Kr. 4.733.663.51.

JUHATUS.

Eesti

Ühistegeline Kindlustus Keskseits

Vastastikuste kindlustusseltside revisjoniliit
ja nõuande- ning edasikindlustuse keskkoh

Tallinn, S. Karja 19. Kõnetr. 30-78.

T.-ü. „OMA“ peakauplus

Tallinnas, Suur Karja tän. nr. 19, Eesti Rahvapanga majas

soovitab mõõdukate hindadega

Saapaosakonnast:

vastupidavaid jalanõusid moodsates
fassongides kui ka töö- ja veesaapaid.
Müük vabrikute täielikul vastutusel.

Kolonialosakonnast:

kodumaa veine, napse, likööri, tuba-
kat, paberosse ning värskeid kõrge-
väärtuslikke toidu- ja maitseaineid.

Kõik PÕLLUMEHED ja TARVITAJAD

kinnitavad oma

VARANDUSED

ja ELU

EESTI LLOYDIS!

Eesti parimad paberossid
on ja jäävad

A/S. LAFERME

MANON 20 tk. 35 s.

STELLA 20 tk. 25 s.

Pikalaenu Pank, Tallinn

Telegrammi aadress: Riigipank.

Telefoni numbrid:

President 14-91.

Direktor 32-34.

Inspektor, Pearaamatupidaja 1-68.

Operatsiooni saal 14-73.

Raamatupidam., hüpoteegi jaosk.

eksperdid 18-20.

Radio

aparaadid ja nende tarbed

Kõik raadiotehnika viimased saavutused on alati meie äris saadaval.

Mus ajutine raadiofinnakiri ilmunud.

Odavad hinnad!

Parlophon,
Beka ja
His Master's Voice

Suurim valik grammofo-
ne ja elektro grammofoni
:—: plaate. :—:

Soodsad tingimused!

Parlophon

Parimad inglisis ja saksa

jalggrattad.

Rikkalik ladu kõiki jalgratta osi.

Müüme täie vastutusega!

A/s. **TORMOLEN & K^o** *Harju 37*

A/s Tormolen & K^o

Tallinnas, Harju 37. Tel. 15-02.

Esitus: Teater & Muusika, Tartus, Rüütli t. 8.

Osakond: Narvas, Joala tän. 18.

MAAHING

KOGUTEOS

1928

C. R. Jakobsoni nimelise „Põllumehe Kapitali“
valitsemise seltsi väljaanne

AS. „ÜHISELU“ TRÜKK
TALLINN, PIKK TÄN. Nr. 42

2

Tartu Ülikooli
Raamatukoogu

214921

Käesoleva raamatuga hakkab ilmuma koguteos „Maahing“.

C. R. Jakobson'i nimelisel „Põllumehe kapitali“ valitsemise seltsil on kavatsus vastavaid kirjatöid ettevalmistada ja koguda ning neid avaldada üldtähendatud koguteoses vähemalt kord aastas.

Missugused kirjatööd ja materjalid leiaksid selles aset?

Väga mitmesugused: ilukirjanduslikud, teaduslikud, võitluslaadi kandvad õhutuslikud, kultuurfilosoofilised j. n. e., mille suuna või sihti võiks kokku võtta järgmises:

Meie praegune noorempõlv, pahatihti avalik arvamine, nii mõnedki seni ilmunud koguteosed avaldavad vaimusuuna ning püüdeid, millest peab järeldama, et oleme unustanud või unustamas Eesti suurte meeste ja naiste, nagu C. R. Jakobson'i, Fr. R. Kreutzvald'i ja teiste elusihi, püüded ning võitlusiha, et meie ei pea suurt lugu Eesti praeguse põlve meeste ja naiste suurest võitlusest oma armastatud rahva riiklikule, majanduslikule ja vaimukultuurilisele iseseisvusele. Nii mõnedegi nooremate suust on nende ridade kirjutaja kuulnud veendunud arvamist, et Eesti praegune põlv ja elu ei andvat otsijaile hingede eeskujusid, ei andvat sihti ega püüdeihasid. Seesugune kärisenud hingeelu ja lõhkikistud ilmavaade nõuab Eesti ilmavaate teadusliku, kultuurfilosoofilise ja õhutusliku käsituse najal positiivset edasi- ja ülesehitust, mida on raske teha lühikesil ajalehe artiklil pealegi, kui need on teinekord põimitud läbipaistva poliitilise sihikikkusega. Koguteos „Maahing“ annab edaspidi seesuguseile kirjutusile põhjendatud käsituse ning tarviliku ruumi.

Samuti võime meie tähele panna, et Eesti uuemaaja arengus paljud vaimuvoolud süvendavad meis ilmavaadet, mis kisub hinged lahti maast, et kanda neid meie oma linnaelu ja teiste suurrahvaste kiirgava elu keerisesse. Tahe-takse nagu võõrduda Eesti maahinge käsust, tema salasosinast: „Sind olen ma sünnitanud, kasvatanud, tahan ja nõuan sinult ka truudust, hingelikku andumust“. Võiks juure lisada: „Tahan ja nõuan, et sa ilmavaateliselt ka kannaksid maahinge oma südames ja seesuguse südamega rajaksid oma elu, valgustaksid ja käsitaksid kõiki teaduse, kunsti, kõlbluse, usu ning töö, tegevuse ja võitluse ala küsimusi“.

Sama maahing kutsub ja käsib meid, et käsitaksime Eesti elu küsimusi ja võitlusi positiivse, ülesehitava, jaatava ilmavaate tähistelt. Negatiivne, eitav, lõhkuv suun või ilmavaade on maahingele täiesti võõras. Kasvav roheline loodus ehitab, aga ei lõhu. Maahinge jälgijate elusihht kohustab ehituses edasi astuma ning selle juures kindlalt jääma oma suurte esiisade ja emade püüetesse ning sosistava maahinge kõrgetesse käskudesse.

Meie oleme tänulikud autoritele, kes vaevaks võtavad käsitada Eesti elu probleeme sellelt ilmavaatelt, et neid käsitusi mahutada kirjatöödena „Maahinge“ järgmisse koguteosesse.

Aruküla Hellemal, 27. augustil 1928. a.

K. Einbund.

Kirjatööde võistlus.

Käesolevaga kuulutab C. R. Jakobsoni nimelise „Põllumehe kapitali“ valitsemise selts kirjatööde võistlused noorsoole järgmistel teemidel:

I. Minu kodu on kõiige armsam.

II. Minu isatalu (Ehk N. N talu, näit.: Kaasiku talu.)

1. Kirjatööde võistlusest esimesele teemile võivad osa võtta noored, kes 1. aprillil 1929 ei ole üle 18 aasta vanad.

2. Kirjatööde võistlusest teisele teemile võivad osa võtta noored, kes 1. aprillil 1929 ei ole üle 25 aasta vanad.

3. Mõlemate teemide ülesandeks on arendada kodu kultust, kodukoha uurimist, kodu austust ja traditsioone.

4. Kirjutuses teisele teemile võib käsitada talu ja selle pidajate ajaloolist ja eluloolist, looduslikku, majanduslikku külge, mitmesuguseid tähtsaid sündmusi, elamusi ja kõike mis sellest talust võiks autori arvates lugejaid huvitada. Võib juure lisada ülesvõtteid, plaane dokumentide ära kirju jne.

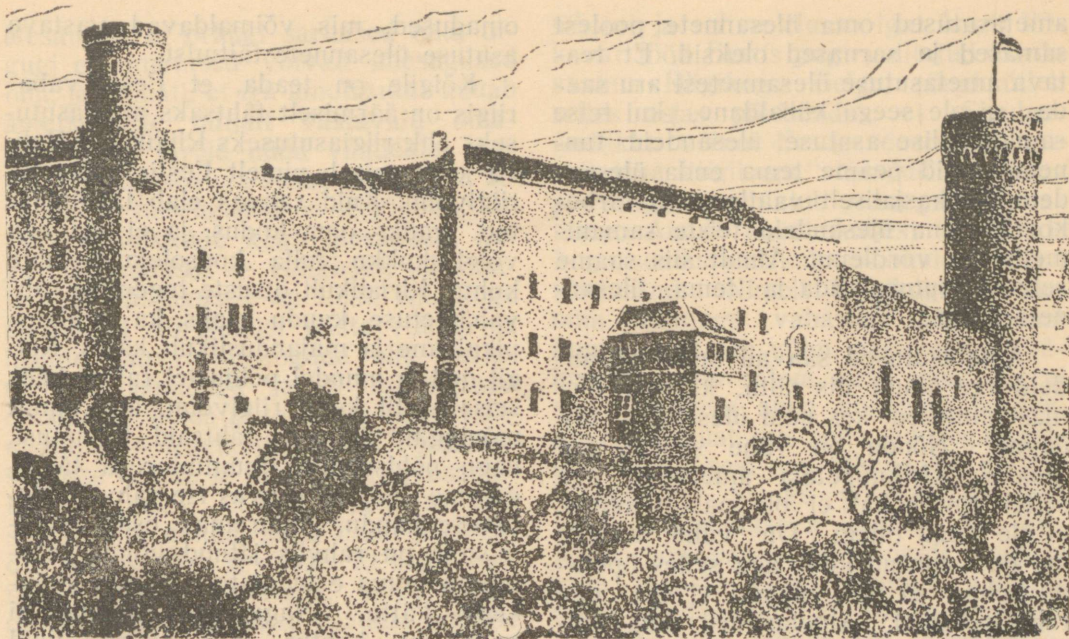
5. Mõlemaid teeme võib käsitada ilukirjanduslikus või teaduslikus stiilis või mõlemas koos.

6. Kirjatööd kirjutatakse selgelt ja arusaadavalt valgele joonelisele paberile (suurel kantsleil poognal) ainult paberi ühel küljel. Töö pikkus on esimesel teemil kuni 6 lehekülge, teisel kuni 25 lehekülge, väljaarvatud lisad.

7. Paremate tööde autoritel on auhinnaks, esimese teemi eest: 40 krooni — esimene auhind, 25 krooni — teine auhind ja 10 krooni — kolmas auhind; teise teemi eest: 100 krooni — esimene auhind, 70 krooni — teine auhind ja 40 krooni — kolmas auhind.

8. Paremad kirjatööd avaldatakse seltsi poolt väljaantavas koguteoses „Maahing“ või eriraamatutes, makstes nende tööde eest autorile peale auhinna harilikku kirjaniku tasu.

Seltsi juhatus.

Tallinna Toompea ja Riigikogu hoone.

Eesti parlament ja Eesti Riigikogu liikmed.

Prof. Jüri Uluots.

I.

See on üldiselt teatud tõsiasi, et igal ametkohal, eriti igal riiklikul asutusel, on ja peavad olema oma vastavad ülesanded ehk ametõigused ja kohustused. Nõnda on vallavanemal oma ülesanded, maavalitsuse esimehel oma ülesanded, riigivanemal oma ülesanded, maksuinspektoril oma ülesanded, politseiametnikul oma ülesanded. Ja nõnda iga ametkoha juures. Ametkoht, kellel ülesanded puuduvad, on ülearune, otstarbetu ja määratud kõrvaldamisele, ehk olgu siis, et lausa kuritarvituslikult mõnda otstarbeta ametkohta püütakse alal hoida, või et ta, olnud omal ajal eluline ja tähtis, ajaloolise jäänusena veel hiljem edasi elab.

Ühtlasi on kõigile teada, et ametasutuste ülesanded ei ole sarnased. Nõnda lähevad üksteisest lahku politseiametniku ja maksuinspektori ülesanded, vallavanema ja kohtuniku ülesanded. Ja nõnda harilikult ja sagedasti. Vähem tuntud ja õieti vähem tähele-

pandav on see, et kaiks või rohkem ametkohta, mis küll võivad kanda ühesugust nime, oma ülesannete ja ülesannete tähenduse poolest siiski sarnased ei ole. Nõnda on meil Eestis praegu iga kohtunik ainult kohtumõistja. Aga varemadel aegadel, nii meil kui mujal, oli kohtunik sagedasti ka ühtlasi maksuvõtja, politseinik, seadusandja ja ka sõjaväe pealik. Nõnda on Rooma paavst praegu ainult katollikliku kiriku pea, ilmalik võim temal on äärmiselt vähene. Oli aga aeg, kus paavsti võim oli säärane, et kõik maailma vägevad, keisriga eesotsas, paavsti käsku olid sunnitud kuulma ja täitma. Eestis on praegu piiskopid, luteri- ja veneusulised, kuid võim ja ülesanded on neil puht-kiriklikud ja võrdlemisi vähesed. On aga olnud aeg, kus Eestis olid piiskopid, kes olid seadusandjad, valitsejad ja kohtumõistjad ka ilmalikkudes asjades, ning ka väejuhid. Nõnda siis, samane nimetus mitmel ametasutusel ei tähenda veel, et need

ametasutused oma ülesannete poolest samased ja sarnased oleksid. Et teatava ametasutuse ülesannetest aru saada, ei ole seega küllaldane, kui teise samanimelise asutuse ülesandeid tunneme, vaid peame tema enda ülesandeid üksikasjaliselt vaatlema ja tarbekorral tema ülesandeid teiste samanimelistega võrdlema. Ainult siis saame selgust asutuse enda ja tema ülesannete kohta.

Ametasutused saavad oma ülesandeid aga ainult siis täita, kui on olemas inimesed, kes neid ülesandeid täidavad. Nõnda on vähe sellest, kui luuakse kirikuõpetaja ametkoht, aga sellel ametkohal ei ole pastori olnud, ei ole ega tulegi. On vähe sellest, kui on asutatud kool, aga selles õpetamiskohas ei ole olnud, ei ole, ega tule õpetajaid. Ametasutus ilma inimesteta on seega surnud. Et ametasutus elaks ja tegutseks, on vaja inimesi, kes ametasutuse ülesandeid täidaksid. Tegelik elu aga näitab, et mitte iga inimene ei ole kõlbulik igale ametkohale. Nõnda ei ole õige sõjamees see, kes kuuldes, et vaenlane kusagilt tulemas olevat, juba aegsasti jooksu läheb. Ei ole õige kohtunik või advokaat see, kes seadusi üldse ei tunne, ega tea, või halvasti tunneb ja teab. Ei ole ka õige ujumisõpetaja see, kellel küll terved kehaliikmed ja ka ujumiseks tarvilikud liigutused teada, kuid kes ometigi kunagi veel pole ise vees olnud ja ujunud. Nõnda siis, iga ametkohustuse täitjal peab olema vastav iseloom, arusaamine ja oskus sellekohaste ametkohuste täitmiseks, ametasutuses tegutsemine seega eeldab ja nõuab vastavalt isikult sellekohaseid omadusi, iseloomult, arusaamiselt ja oskuselt. Kui need omadused ametkohustuse täitjal puuduvad, ei saa asutus korralikult töötada.

Nii siis, igal ametasutusel on oma ülesanded; ametasutuste ülesanded ei ole ühesugused sagedasti ka siis mitte, kui nad kannavad ühesuguseid nimetusi, rääkimata muudest juhtumistest; iga ametasutus eeldab ja nõuab, et ametasutuses tegutseval inimesel või tegutsevatel inimestel oleks seesugused

omadused, mis võimaldavad vastava asutuse ülesannete täitmist.

Kõigile on teada, et Eesti vabariigis on äärmiselt tähtsaks ametasutuseks ehk riigiasutuseks Riigikogu. Rahva käes seisab nimelt Eestis küll kõik riigivõim. Kuid rahvas elab laialipillatud, igaüks oma kodus, ja ei saa ega või kokku tulla koosolekuks ühte kohta. Kirjalikult otsuste tegemine rahvahääletuse kaudu oleks ka aeglane, pikaldane ja majanduslikult kallis. Kõigil neil ja muudel põhjustel rahva käes seisab küll kogu riigivõim, aga ainult mõningaid ja eriti tähtsaid toimetusi, nagu põhiseaduse muutmine ja täiendamine, teostab rahvas ise rahvahääletamise kaudu. Suuremas osas juhtumistest on rahvas jätnud võimu teostamise oma esindajate, oma volinikkude kätte. Nagu iga kodanik ei hakka ise kohtus asju ajama, vaid annab kohtuskäimise oma voliniku, oma advokaadi kätte, nõnda ka kõik hääleõiguslikud kodanikud kokku, kogu rahvas, määrab Riigikogu valimiste kaudu oma volinikud, kes rahva nimel ja rahva eest riigivõimu teostavad ja vastavaid riigiasju ajavad. Riigikogu ei ole seega muud, kui rahvavolinikkude kogu riiklikkude asjade ajamiseks. Kuid kõigil on teada, et igal volinikul, ehk kui neid mitu, siis volinikkudel kokku, peavad olema ka vastavad volitused, mis volikirjas tähendatud. Eesti rahvas, kelle käes seisab riigivõim, ei ole neid volitusi ka andmata jätnud. Ülemal on juba tähendatud, et rahva enda käes ainult ja üksinda on võimalus vabariigi põhiseadust muuta või täiendada. Põhiseadus ei ole aga just ka muud, kui volikiri, mida rahvas on annud, ja võib muuta või täiendada selleks, et tema volinikud vastavates riigiasutustes neid ülesandeid täidaksid, mis rahva volikirjas, põhiseaduses, on tähendatud. Nõnda siis, ei ole Riigikogu muud, kui riiklik asutus, mis koosneb rahva volinikkudest, ja mille ülesandeks on täita neid ülesandeid, mis rahvas on vastavas volikirjas — põhiseaduses — lähemalt tähendanud.

Eelpool on juba tähendatud, et igal ametasutusel on oma ülesanded, et need

ülesanded ei pruugi sarnased olla, olgugi et nimetused võivad ühesugused olla, ja viimati, et iga ametasutus nõuab ametkohuste täitjalt vastavaid omadusi. Jääb järele nüüd vaadelda, kuidas on Riigikoguga selles asjas lood, nimelt: 1) missugused on Riigikogu, kui rahvavolinikkude kogu ülesanded, nagu põhiseaduses — volikirjas, tähendatud, 2) missugused on Eesti Riigikogu ülesanded võrdlemisi teiste riikide ja maade rahvaesituskogude ehk parlamentide omadega ja 3) missugused omadused eeldatakse Eesti rahvavolinikkudel — Riigikogu liigetel võrdlemisi teiste riikide ja rahvaste rahvasaadikute omadega, et nad oma ülesandeid saaks täita nõnda, nagu Eesti põhiseadus seda eeldab ja nõuab. Et asjas suuremat selgust saavutada, tuleb tähendatud kolme küsimust vaadata igaihte lahus ja enese ette, ning samas järjekorras, nagu nad toodud.

II.

Neid ülesandeid, mis Riigikogul olemas, võib muidugi jaotada mitmesse liiki ja liikide arv kujuneb muidugi selle järele, missuguseid asjaolusid liigitamise aluseks võtta. Kui nüüd liigitamise aluseks võtta see eluline tähendus, mis Riigikogu ülesanne on nende täitmisel Eesti riigielu üksikutele aladel on, siis tuleb ilmsiks, et riigikogu ülesanded jagunevad seitsmesse liiki. Need on järgmised:

1. Seadusandlus. See on kõikidele teada, et uuemaaegses elus, nii meil kui mujal, seaduste andmise kaudu eestkätt korraldatakse rahva ja tema üksikute liigete kooselamist. Varemadel aegadel sündis see inimeste kooselamise korraldamine harjunud koostööde, usumääruste ja muude vastavate juhtnööride järele, ning seadusi anti harva ja vähe. Nüüd aga, nagu tähendatud, sünnib rahva elu korraldamine peaauglikult seaduste andmise kaudu. Seadused on seega rahva elu korraldamise peaallikaks muutunud, ja head või halvad seadused on rahvale samuti õnneks või hukatuseks, nagu hea ilm ja päike või alaline vihm ja uputus põllumehele heina-ajal. Seda

tähtsat ja rahva elusse igat kanti lõikavat tööd Eestis ongi volitatud korda saatma Riigikogu. Selgel sõnal ütleb selles asjas põhiseadus, et „Seadusandlikku võimu Eestis teostab rahvaesitajana Riigikogu.“ Seadusliku võimu piir Riigikogul ulatub peaaegu piiramatusse. Ainult ühest küljest on Riigikogu seadusandlikule võimule piirjoon tõmmatud. Nimelt Riigikogu ei saa oma võimuga vabariigi põhiseadust muuta, sest see võim, nagu eelpool tähendatud, on rahva enda käes. Ka ei saa Riigikogu anda niisugust seadusjõulist seadust, mis põhiseadusega vastolus oleks, sest see tähendaks, et Riigikogu üle astuks võimupiirist, mis talle põhiseadusega antud. Ka kirjutab põhiseadus Riigikogule mõningate juhuste jaoks seadusi anda ja mitte nõndanimetatud raam seadustega piirduda ja vahekorrad administratiivmäärustega korraldada jätta. Nõnda sunnitakse Riigikogu oma kodukorda andma seadusena, üksikute ministrite arvu ja tööjaotust nende vahel ja nõnda vastavaid vahetõrki määrustama seadusega. Samased on mõned muud juhused, mis põhiseaduses tähendatud. Teisest küljest ei ole ka asutust, mis oleks õigustatud kinnitama seadust, mis Riigikogu poolt vastu võetakse. Ainult teatavatel juhtudel ja tingimustel, mis põhiseaduses tähendatud, võib vastav seadus, mis Riigikogu poolt vastu võetud, ehk seaduseelnõu, mis Riigikogu poolt tagasi lükatud, rahvahääletamisele minna. Rahvas on sel puhul seega otsustajaks, nagu põhiseaduse muutmise puhul. Kuid ometi on väga tähtis elu-ala, millesse puutuvad seadused siiski ka rahvahääletusele ei või minna. Nimelt maksuseadused ja muud mõningad majandusliku loomuga seadused rahvahääletamisele ei või minna. Peale erandite, mis põhiseaduses tähendatud, pole miskit piiri, mis Riigikogu takistaks seadusi andma oma äranägemise järele nii sisu kui vormi poolest. Seega tuleb tunnustada, et Riigikogu tegevuspiir ja volitused seadusandluse alal on äärmiselt suured ja laialdased, iseäranis majandusliku elu korraldamisel, eriti riigimajanduse

alal, on tema võim õiguslikult peaaegu piirita.

2. Valitsemisvõimu korraldamine (organiseerimine). Teiseks tähtsamaks ülesandeks Riigikogule on valitsemisvõimu korraldamine. See sünnib sel teel, et Riigikogu kutsub ametisse Vabariigi Valitsuse liikmed s. o. Riigivanema ja ministrid, ning vabastab neid ametist. Riigikogu ei ole Vabariigi Valitsuse ametisse kutsumisel ega ka ametist vabastamisel seotud ei miskisuguse seadusliku takistusega. Ta võib Riigivanemaks ja ministriteks määrata, keda tema heaks arvab ja millal tema heaks arvab, samuti võib ta neid ametist vabastada, millal ta seda tarvilikuks peab. Riigivanemast ja ministritest oneneb aga Eesti riigi elus äärmiselt palju. Riigivanem ja ministrid vabariigi valitsusena nimelt on kohustatud juhtima Eesti välist ja sisemist poliitikat, hoolitsema riigi välise puutumatus ja rippumatuse ja rahu eest, ning leidma abinõusid ja tegema korraldusi, et riigi sisemine elu kujuneks rahuldavalt hariduslikul, majanduslikul, õiguslikul ja muudel aladel. On täiesti kindel, et riigi välise ja sisemise poliitika juhtimine, tema õnn ja õnnetus, oneneb seega otsustaval määral Vabariigi Valitsusest, s. o. neist isikutest, keda Riigikogu Vabariigi Valitsuse liigeteks kutsub. Riigikogu on seega otsustav ja määrav tegur, millest oneneb kogu valitsemisvõimu teostavate isikute koosseis ja viimaste kaudu Vabariigi elu juhtimine ja korraldamine.

3. Kohtuvõimu korraldamine. See on tuttav asi, et korralik õigustmõistmine on ka riigi tugevam alus. Eestis, nagu mujalgi, sünnib see tegevus kohtute kaudu. Aga ka kohtuliku võimu korraldamises ei ole Riigikogu ainult pealtvaataja, vaid otsustaval määral tegev. Riigikogu valib nimelt kõrgema kohtu, s. o. Riigikohtu liikmed. Riigikohus oma poolt määrab ametisse kõik teised alamad kohtunikud ja on ühtlasi kohtuks, kes otsustab lõpulikult kõik õiguslikud tüliküsimused, mis seaduste järele tulevad tema otsustada kas otsekohe või edasikaebuste tõttu alamate kohtute otsuste

peale. Riigikohtust oneneb seega lõpulikult see, kuivõrd hästi Eestis õigustmõistmine teostub. Riigikogu aga, nagu tähendatud, on see, kes määrab, kuivõrd õiged isikud Riigikohtu kõrgete ja tähtsate ülesannete täitmiseks määratakse. Mõningatel juhtudel, nimelt Riigivanema ja ministrite kohtulikule vastutusele võtmisel ametialaliste süütegude eest, on aga Riigikogu koguni ise otsustaja, kas vastutuselevõtmist teostada või mitte.

4. Kaastegevus valitsemisel. Peale Vabariigi Valitsuse liigete ametisse kutsumise ja vabastamise ning Riigikohtu liigete valimise, mis on iseenesest valitsemisaktid, võtab Riigikogu osa veel valitsemisest laiemas ulatuses, ja nimelt eestkätt kõige tähtsamate valitsemisaktide toimetamisel. Nõnda peab riigi kulude ja tulude iga-aastane eelarve olema Riigikogu poolt kinnitatud, sõja algamine ja rahu tegemine, kaitseseisukorra välja kuulutamine, lepingud võõraste riikidega ja terve rida muid valitsemise toimetusi ei või sündida muidu kui Riigikogu heakskiitmisel või kinnitamisel.

5. Riigiasutuste majanduslik järelvalve (kontroll). Olles seadusandja, valitsemise ja kohtumõistmise korraldamise otsustav tegur ja ise kaastegev ka mõningate valitsemisaktide toimetamisel, on üsna järjekindel, et Riigikogu valvab, et vastavatel aladel riigi rahasummade kasutamine korralikult ja seaduslikult sünnib. Ja nõnda tegelikult ka on. Muidugi mõista, ei saa Riigikogu liigete sajaliikmeline hulk nüüd ise ametasutust majanduslikult kontrollima minna. Ka siin on vastav asutus — Riigikontroll — loodud. Riigikontrolli pea — riigikontrolör —, samuti Riigikontrolli tegevust juhtiva nõukogu liikmed määratakse aga ametisse Riigikogu poolt. Ühtlasi aga on Riigikontroll kohustatud Riigikogule ette kandma ja aru andma kõigest sellest, mis ta riigiasutuste majandusliku tegevuse valvel on tähele pannud.

6. Poliitiline kontroll. Riigikogu aga teostab mitte ainult majanduslikku, vaid ka poliitilist kont-

rolli ja nimelt eriti niipalju, kui see puutub Vabariigi Valitsuse tegevusse ja üldse valitsemisse. Selle oma õiguse teostamiseks on igal Riigikogu liikmel õigus pöörata Vabariigi Valitsuse või tema üksikute liikete poole küsimistega ja ühel veerandil Riigikogu liikete arvust on õigus sama teha arupärimistega. Küsimiste ja arupärimiste peale on Vabariigi Valitsus või tema vastavad liikmed kohustatud Riigikogule vastust andma ja Riigikogul on õigus neid vastuseid tunnistada rahuldavateks või mitterahuldavateks. Riigikogu poolt mitterahuldavateks tunnistatud vastuste puhul on Vabariigi Valitsus või vastavad ministrid summitud ametist taganema. Aga ka ilma küsimiseta ja kostmata võib Riigikogu leida, et Vabariigi Valitsus ei ole temale küllaldaselt usaldusväärne. Ka niisugusel juhul peab Vabariigi Valitsus ametist taganema selleks, et Riigikogu võiks valida Vabariigi Valitsuse niisuguse koosseisu, mis oleks tema usaldusosaline.

7. Enda ja oma tegevuse korraldamine. Kõike neid praegu tähendatud ülesandeid ei saa Riigikogu muidugi teostada muidu, kui tema ise peab olema selleks tegevuseks korraldatud ja samuti tema tegevuse viis peab olema määratud. Riigikogu enda korraldamine seisab selles, et ta oma juhatuse valib, muud organid, nagu vanemate kogu ja muud määrab, üksikud rühmad endid korraldavad, oma juhatused määravad jne. Riigikogu tegevuse korraldamine aga seisab selles, et lähemalt määratakse kõik see kord, mille järele Riigikogu oma ülemaltähendatud ülesandeid täita saab. Niihästi Riigikogu enda korraldamise kui ka oma tegevuse korraldamise kohta käivad määrused peavad olema tähendatud Riigikogu kodukorras. Kuna, nagu kirjeldatud, Riigikogu ülesanded on äärmiselt tähtsad kogu Eesti riigi kohta ja kuna nende ülesannete teostamine oleb tähtsal määral Riigikogu kodukorras, siis on enesest mõistetav, et Riigikogu kodukord osutub Eestis üheks tähtsamaks õiguslikkude määruste koguks. Vastavalt sellele nõuabki

põhiseadus, et Riigikogu kodukord avaldatakse seadusena. Järelikult ei saa Riigikogu enda ja oma tegevuse korraldamist määrustada administratiivsete määrustega, ka mitte aegajalt suusõnaliselt tehtavate kokkulepetega, või muul seesugusel viisil, vaid määrustamine peab sündima seadusena avaldatud kodukorra kaudu.

Nagu toodud lühikesest kirjeldusest järgneb, on Riigikogu Eesti Vabariigis niisuguseks tähtsaks riiklikuks asutuseks, millest oleneb niihästi Vabariigi valitsemine ja kohtumõistmine, kui ka tähtsamate valitsemisaktide teostamine, ja järevalve, nii majanduslik kui poliitiline, kogu riiklikkude asutiste tegevuse kohta. Seepärast on arusaadav, et Eestis praegu Riigikogu kunagi puududa ei tohi, sest vastasel korral osutuks mõningate riiklikkude asutuste tarvitamine täiesti võimatuks ja kogu riiklik tegevus hakkaks kõnduma ja hävinema, „riiklik masin“ jääks seisma. Kui aga „riiklik masin“ vastavate ametasutuste näol seisma jääb, on riik õiguslikus mõttes ka seisma jäänud, s. o. hävinenud ja surnud. Neil põhjustel ei jäta Eesti põhiseaduse sellekohased määrused ka miskit kahtlust selle kohta, et Riigikogu on Eestis alaline asutis, mis kunagi ei puudu. Tema isiklik koosseis võib küll muutuda, üksikud liikmed välja langeda ja uued asemele tulla, Riigikogu üldistel valimistel on mõeldav koguni see, et kogu senine isiklik koosseis aset annaks sootu uuele koosseisule, kuid kõik see ei muuda Riigikogu alalist olemasolu. Riigikogu on alaliselt olemas, olgugi et tema liikmed võivad muutuda osaliselt või kogu koosseisus.

Jääb järele nüüd küsida, missugused on Eesti Riigikogu ülesanded võrdlemisi teiste riikide rahvaesituskogude ehk parlamentide ülesannetega?

III.

Eesti Riigikogu ülesannete iseäraldus võrdlemisi teiste riikide parlamentide ülesannetega on see, et Riigikogu ülesanded suuremad, riiklikult tähtsamad on, kui keskelt läbimõõtes teiste riikide omad. Seda mõtet saab kõige

paremini selgeks teha siis, kui Eesti Riigikogu ülesandeid, nagu need ülemal loetletud, võrrelda teiste riikide rahvaesituste omadega. On otstarbekohane seda võrdlust toime panna samas järjekorras, nagu need ülesanded on ülemal loetletud:

1. Võrdlus seadusandluse alal. Väga mitmel maal (Inglise, Prantsuse, Tšehho-Slovakkia, Poola j. t.) on olemas kolm asutust, mis kõik on tegevad selleks, et seadus tekkida võib ja maksmata hakkab. Nimelt n. n. ülemkoda ja alamkoda mõlemad vaatavad seaduse läbi ja võtavad vastu, ning monark (keiser, kuningas) või president kinnitab seaduse. Meil siis kolme asutust ei ole, vaid, nagu nägime, Riigikogu teeb ja annab üksinda seadused; ainult harukordadel seadused võivad minna ja ainult põhiseaduse muutmise peab minema rahva hääletamisele.

Terves reas teistes riikides jälle on ka kaks asutust, kes on seadusandluse juures tegevad. Nimelt kas on ka kaks seadusandlikku koda, kes mõlemad peavad nõusoleku andma, et seadus jõuliseks saaks (Shveitsi, Põhja-Ameerika Ühisriigid j. t.) või jälle on küll üks seadusandlik koda, aga monark (kuningas) või president kinnitab seadusandliku koja poolt antud seaduse. (Norra, Bulgaaria, Soome, Läti j. t.). Meil Eestis, nagu kirjeldatud, on olemas üks seadusandlik koda — Riigikogu, — aga kinnitajat asutust ei ole, välja arvatud harvad juhused, kui rahvahääletamise kaudu seaduse kinnitamise taoline toime sünnib. Aga peab tähendama, et ka siis riikides, kus kaks või rohkem instantsi seaduse andmisel on tegevad, ikkagi ka veel rahvahääletamine võib aset leida, kas otsekohe või seadusandliku koja uute valimiste näol. On vaid olemas üksikud osariike, kus seadusandlus samuti ühe seadusandliku koja kaudu sünnib (Shveitsi üksikud kantonid jm.), kuid neid osariike ei saa praegusel korral võrdluseks tarvitada, sest osariigid pole iseseisvad riigid ja nimelt on nad oma seadusandlikkus

tegevuses piiratud ja sagedasti äärmiselt piiratud.

Nõnda ei ole miski kahtlust, et seadusandluse alal lasuvad Eesti Riigikogu peal hoopis suuremad ülesanded ja raskem vastutus, kui seda teiste iseseisvate riikide rahvaesituskogude läbilõikes leida võib.

2. Võrdlus valitsemise korraldamise alal. Siin tuleb kõigepealt tähelepanu juhtida riigigustele vabariikidele, kus seadusandlikud asutused üldse ei saa olla kaastegevad valitsemisvõimu korraldamisel (Põhja-Ameerika Ühisriigid ja teised sellesarnase ehitusega riigid). Nii sugustes riikides valitakse president erilise rahvuskogu või rahva poolt, ja president enese poolt määrab oma kaastegelased (riigisekretärid, ministrid) ning muud ametnikud. Rahvaesitus ei saa siis riigis korral üldse valitsuse juhi ja tema liigete määramisel õiguslikult kaastegev olla. Enesest mõistetav, et seesugune valitsemiskord kõige kaugemal seisab Eesti riigikorras selles asjas, sest Eestis, nagu selgitatud, just rahvaesitus määrab valitsuse juhi ja ka ministrid.

N. n. konstitutsioonilistes monarkiates on valitsemisvõim põhimõtteliku monarkia (keisri, kuninga) käes, kes oma korda selle võimu saab pärimise teel pärandajalt, ja mitte valijatelt või valimiskogult. Valitsemisvõim seisab täielikult ka monarkia käes, ainult oma kaastööliste — ministrite valimises ei ole ta vaba. Ta peab nimelt ministriteks võtma riigisugused isikud, kellel on rahva esitajate usaldus. Kuid monark siiski määrab oma võimul rahvaesituse usaldusosalised peaministri ja ministrid ametisse, viimased on monarkia valitsuse liikmed. Ainult aga vastutavad monarkia valitsuse liikmed oma poliitilises tegevuses rahvaesituse ees selles mõttes, et rahvaesituse enamus neid usaldab, ja mitte usalduse avaldamise puhul peavad nad emb-kumb, kas monarkile nõu andma, et rahvaesitus laiali saadetakse ja uued valimised toime pannakse, või jälle on sunnitud monarkia paluma, et ta neid vabastaks ametist ja määraks need, kes rahva-

esituse usaldusosalised (Inglise, Jugoslaavia, Rumeenia, Rootsi, Taani j. t.). Umbes samasugune on valitsemise korraldamine ka neis vabariikides, kus president on valitsemisvõimu juhiks ning keskkohaks, ja president ise valitakse rahva poolt või presidendi valimiseks eriti korraldatud valimiskogu poolt (Saksa, Soome j. t.). Ka siin on president põhimõttelikult ja analoogiliselt konstitutsioonilisele monarkile valitsemisvõimu ülem organ; ainult oma kaastöölised (riigisekretärid ehk ministrid) peab ta, samuti nagu konstitutsiooniline monark, valima niisugused, kes on rahvaesituse usaldusosalised, ja kes tegutsevad samadel alustel, nagu ministrid konstitutsioonilistes monarkiates. Nagu toodust selgub, on ka konstitutsioonilistes monarkiates ja vabariikides, kus president valitakse rahva poolt või erilise valimiskogu poolt, vastava rahvaesituse osa valitsemisvõimu korraldamisel hoopis väliem, kui Eestis Riigikogul. Neis riikides on valitsemisvõimu juht ja keskkohaks olemas olnemata rahvaesitusest, Eestis aga just Riigikogu valib valitusvõimu pea, Riigivanema. Valitsus määratakse ja vabastatakse ametist kuninga või presidendi poolt, Eestis teeb seda aga Riigikogu ise. Peaministri ja ministrite nõuandel ning vastutusel võib kuningas või president tähendatud riikides rahvaesituse koju saata ja uusi valimisi lasta toime panna. Eestis aga Riigivanemal ja Vabariigi Valitsusel seesuguseid õigusi Riigikogu suhtes ei ole.

Rohkem lähenevad Eesti Riigikogu ülesannetele vastavate rahvaesituste ülesanded valitsemise korraldamise alal neis vabariikides, kus president valitakse rahvaesituse poolt ja president tegutseb siis samal viisil valitsemise korraldamise alal, nagu monark konstitutsioonilistes monarkiates või president seesugustes vabariikides, kus ta valitakse rahva või valimiskogu poolt, ja nagu see eelpool juba kirjeldatud (Prantsuse, Poola, Läti j. t.). Kuid siingi seisab ühtlus ainult selles, et valitusvõimu juht valitakse rahvaesituse poolt, nagu Eestis Riigivanem.

Kuid sellest peale algavad juba õiguslikud lahkuminekid, sest peaminister ja ministrid määratakse juba ametisse presidendi poolt, mitte rahva esituse poolt; president võib teataval korraldadel rahvaesituse laiali saata jne. Peale selle tuleb aga tähendada, et president harilikult valitakse kahe koja poolt, kui nad olemas (Prantsuse, Poola j. t.), ja igatahes rahvaesitus nii kergesti ei või presidenti ametist kõrvaldada, nagu Eestis Riigikogu seda Riigivanema suhtes teha võib. Vastutus valituse kujundamise jne. eest lasub tähendatud riikides õiguslikult ka eestkätt presidendi peal, Eestis aga otsekohealt Riigikogu enda peal.

Esimesel pilgul on valitsemisvõimu korraldamine samasugune mõningates liitvabariikides (Shveits) ja eriti väga mitmesugustes vabariiklikkudes osariikides (Saksa osariigid j. t.), nagu meil Eestis, nimelt valitsemisvõimu korraldamine sünnib otsekohealt vastava rahvaesituse poolt. Kuid lähemal vaatlemisel on ka siin oma lahkuminekid. Liitvabariikides tegutseb rahvaesitus sel puhul harilikult mitte ühe kojana, vaid kahe kojana, osariikides aga on ka valitsemisvõim piiratud, nagu seadusandluse alalgi.

Kokkuvõttes tuleb seega tunnista, et ka valitsemisvõimu korraldamisel on seega Eesti Riigikogu ülesanded suuremad ja vastutus suurem, kui seda rahvaesituste läbilõikes võib tähele panna.

3. Võrdlus kohtuvõimu korraldamise alal. Eesti kohtuvõimu korraldamise alal, nagu nägime, on iseloomustavaks jooneks see, et Riigikogu valib riigikohtunikud ja need oma korda kõik teised kohtunikud. Seesugust kohtuvõimu korralduse täielist olenevust rahvaesitusest ja eriti kõikide kohtunikkude olenevust kõrgemast kohtust, nimelt — teenistuslal — jällegi peaaegu kusagil ei leidu. Seletatav on see sellega, et 1) sagedasti valitsemisvõimu või tema kõrgema organi (kuninga, presidendi) poolt määratakse kohtunikud, või 2) osariikidel on õigus kohtunikke määrata, või 3) rahvas ise valib kohtu-

nikud (vanutatud kohus, kaasistujad). Õige küll, Eesti põhiseadus näeb võimalust, et ka Eestis vanutatud mehed võiksid ametis olla ja ka muud kohtunikud võiksid valitavad olla, kuid vastavad võimalused ei ole tegelikult teostatud. Nõnda siis, ka kohtuvõimu korraldamise alal lasub Eesti Riigikogu peal suurem ülesanne ja raskem vastutus, kui seda teiste riikide parlamentide läbilõikes võib märgata.

4. Võrdlus valitsemisaktide toimetamise alal. Selles asjas tuleb tähendada, et terve rida administratiivseid toimetusi, mis Eestis Riigikogu võimkonda kuulub, ka välisriikides samuti rahvaesituste ülesannete hulka kuulub. Siia kuuluvad kõigepealt riigi tulude ja kulude eelarve kinnitamine ja muud sellised toimetused. Kuid märkida tuleb, et ka siin Eesti Riigikogu ülesanded on võrdlemisi teiste parlamentide omadega mitte vähemad, vaid enamalt suuremad. Nõnda ei ole vastavate administratiivtoimetuste korda saatmine sugugi ülesandeks või ainult osaliselt ja sedagi ühe koja ülesanneteks Põhja-Ameerika Ühisriikide tüübilistes vabariikides, samuti ka prantsustüübilistes vabariikides, rääkimata konstitutsioonilistest monarkiatest.

5. Võrdlus majandusliku kontrolli alal. Riigiasutuste majanduslik kontroll oma õigusliku iseloomu poolest on puht-valitsuslik tegevus, kui see on seotud n.n. eelkontrolliga, või eriline valitsemisaru, kui see toetub ilma eelkontrollita. Seepärast ei ole enesest mõistetav, et majanduslik kontrollaparaat peaks esinema rahvaesituse asutusena. Tegelikult ja harilikult ei ole ta ka seesugusel viisil korraldatud. Selles asjas on seega Eesti Riigikogu ülesanded kahtlemata suuremad, kui parlamentide läbilõike omad.

6. Võrdlus poliitilise kontrolli alal. Sellel alal on Eesti Riigikogu ülesanded kõige rohkem kooskõlas teiste riikide parlamentide omadega. Nimelt neis riikides, kus on tegemist parlamendi ees poliitiliselt vastutava valitsusega. Võib koguni märkida, et peale küsimise ja arupärimise õiguse on mõningal parlamendil veel

rohkemgi õigusi (uurimiskomisjonid j. m.). Teisest küljest ei või aga jätta tähendamata, et on ka vähemad mõningate parlamentide poliitilise kontrolli õigused kui Eesti Riigikogu omad. Nõnda on ja võivad olla raskendused või keelud arupärimiste teostamisel jne. Kui aga Eesti Riigikogu ülesanded poliitilise kontrolli alal vormiliselt ja üldiselt seega teiste parlamentide omadest lahku ei lähe, ei saa seda ometi öelda sisuliselt. Seal, kus valitsemise korraldamine on mitte rahvaesituse enda, vaid monarki või presidendi ülesanne, teostab rahvaesitus järelvalvet õiguse mõttes t e i s e, mitte iseenda poolt määratud valitsuse ja tema tegevuse üle. Eestis aga teostab Riigikogu iseenda poolt määratud ja kutsutud valitsuse üle. Viimane asjaolu ei ole vähese väärtusega. E n e s e kriitika peab tugev olema, kes enda poolt määratud isikuid valju kontrolli all peab, teise poolt määratud isikute tegevust on aga harilikult, vastavate seaduste järele hoopis kergem kontrollida. Ka poliitilise kontrolli teostamisel, praegu tähendatud asjaolu tõttu, ei ole seega Eesti Riigikogu ülesanded mitte kergemad, vaid üldiselt raskemad ja suuremat vastutust nõudvad, kui parlamentide läbilõike oma sellel alal.

7. Võrdlus enese korraldamise alal. Varem juba on kirjeldatud, et Riigikogu oma ülesannete täitmiseks on sunnitud iseennast ja oma tegevust vastavalt korraldama ja määrustama. Nüüd on selgunud, et Eesti Riigikogu ülesanded võrdlemisi teiste parlamentide läbilõike omaga suuremad ja vastutusrikkamad. Vastavalt sellele nõuab ka Eesti Riigikogu oma tegevuse korraldamine keskmiselt suuremat pingutust. Nõnda peab seadusandlik töö täpsemalt ja üksikasjalisemalt olema korraldatud, kui neis riikides, kus mitmed asutused on osavõtvad seaduse kujunemise protsessis. Nõnda peab olema lähemalt korraldatud kõrd ja tegevus, mille kaudu Vabariigi Valitsust ametisse määratakse ja ametist vabastatakse, kui neis riikides, kus seda toimetab mitte parlament, vaid teised asutused jne. jne.

Nõnda siis, Eesti Riigikogu ülesan-

nete võrdlemine teiste riikide rahvaesituste omadega viib paratamatult järeldusele, et Eesti Riigikogu vastavad ülesanded on teiste parlamentide läbilõike omadega kahtlemata suuremad ja vastutusrikkamad. Toodud asjaolud selles asjas, olgugi aja ja koha tõttu lühidalt ja kokkuvõtlikult esitatud, ei peaks äratama vististi praegu toodud järelduse suhtes miskisuguseid vastuvaielusi. See järeldus aga oma korda tõstab üles küsimuse selle üle, missugused nõuded Eesti põhiseadus ja selle tõttu riigiesitus Riigikogu liigete suhtes üles seab.

IV.

Algul oli juba tähendatud ja selgitatud, et iga amet vastava ametkohuste täitja käest sellekohaseid omadusi eeldab ja nõuab. Nüüd on selgitatud, et Riigikogul kui rahvaesitajate ja rahvavalinikkude kogul Eesti riigi ja rahva elus äärmiselt tähtsad ülesanded täita on. Ühtlasi on selgitatud, et Eesti riigikogul vastavad ülesanded suuremad ja vastutusrikkamad on, kui teiste maade parlamentide läbilõikes. Jääb järele nüüd küsida, missugused on toodud asjaoludel need omadused, mis Eesti Riigikogu liigetel eeldatakse ja nõutakse. Tuleb püüda ka sellele küsimusele vastamiseks teatud selgitust nõutada. Kõige parem saab selgitust tuua, kui ka siin Eesti Riigikogu ülesandeid võrreldiselt võraste maade parlamentide omadega silmas peetakse. Ja siis oleksid need nõuetavad omadused järgmised:

1. Suurendatud, võrdlemisi teiste riikide parlamentide tegelastega, enese valitsemisvõime. See on teatud ja tuntud tõsiasi, et see, keda valitsetakse, ei tarvitse sugugi ennast vallitsetav ja ennast taltsutav olevus olla. Nõnda ei või lapse käest keegi nõuda, et tema ennast ise valitseks ja oma tegevusest aru annaks, sest selleks on tema laps ja vanemate või hooldajate hooldamise all, et hoolekandjad tema eest hoolitseksid. Ka täisealised inimesed, kellel tarvilik enesevalitsemine ja oma tegevusest õige arusaamine puudub, seatakse, nagu teada, kohtulikus korras hoolekande alla. Halb ja

õnnetu on aga selle inimese seisukord, kes küll laps ei ole ja ka hooldamise all ei seisa, kuid iseennast siiski ei jõua valitseda ja ka oma tegevusest tarvilikul määral ei jõua aru saada. Niisugusel korral seesugust inimest tabavad tahes või tahtmata suuremad või vähemad õnnetused elus.

Nüüd on aga samuti üldiselt teatud tõsiasi, et rahvaste ja riikide valitsejail enese valitsemisest ja oma tegevusest arusaamist veel hoopis suuremal määral tarvis on, kui erainimesel oma erandislikkus olemises ja tegevuses. See on sedavõrd selge, et selle juures pike-malt peatudagi ei tarvitse. Ka teab rahvaste ajalugu, kui seda praegu toodud vaatepunktilt vaadelda ja hinnata, selle töö selgitamiseks rohkem kui tarvis tõsiasi tuua, ehk olgu siis, et valitseja ise hooldamise all seisab ja tema puudused hooldaja heade omadustega kaetakse.

Rahvaesituskogud on nüüd igalpool kahtlemata väga tähtsad ja tõised rahva ja riigi elu juhtimise asutused. Selles mõttes nõuab parlamentide olemasolu ka kõigepealt kõikide parlamentide liigetelt sellekohast, igapäevaste kodanikkude võrdlemisi kõrgendatud enesevalitsemist, kõrgendatud enesedistsipliini. Kus see puudub, seal kahtlemata tekib parlamendi nõrkus, ehk, nagu teda nimetatakse, „parlamendi“ või koguni „parlamentarismi kriis“. Nagu eeltoodust selgub, ei ole sel puhul tegemist muuga, kui vastavate „isikute kriisiga“, s. o. eestkätt nende isikute omaduste puudustega, kes parlamendi liikmed on, ja nagu allpool ka selgitatud, nende inimeste puudustega, kes parlamendi saadikuid valivad, s. o. valijate omaduste puudulikkusega. Nõnda siis, parlamendi liigetel üldse ja igal parteil peab olema, võrdlemisi teiste kodanikkude läbilõikega, kõrgendatud enesevalitsemine ja enesedistsipliin. Kuid ka siin ei ole kõikide parlamentide liigete seisukord ühesarnane.

Kus rahvaesitus on ainult üks tegur seadusandluses ja peale tema on veel teised asutused olemas, seal rahvaesituse liigetelt ei ole nõuetav, et nad tingimata peaksid olema enesevalitsejad ja enesele aruandjad selle üle, mis nemad

seadusandluses tarvitavad. Sest on veel olemas teised asutused samas asjas, ka nemad vastutavad seadusandliku töö eest ja järelikult ka nemad vaadaku, et rahvaesituse käest läbilipsanud või üldse halvasti kujunenud seadus seaduseks ei saaks, vaid vastuvõtmata või kinnitamata jääks. Kus aga peale rahvaesituse muud instantsi seadusandluses ei ole peale tema enese, seal on rahvaesitusel tingimata vaja kõrgendatud enesevalitsemise ja vastutuse tunnet. Rahvaesitus ei seisa sel puhul seadusandluse alal hooldamise all, vaid on ise täisealine ja peab vastavalt täisealisele ennast ka näitama. Ei sünni seda mitte, muutub rahvaesitus mitteautoriteetseks asutuseks, lugupidamine ka seaduste vastu langeb jne. jne. Eesti Riigikogu aga on just seadusandluse alal seesugune asutus, kes üldmäärusena ainuüksinda seadusi annab. Juba siit selgub, et Eesti Riigikogu liigetel ka vastaval määral kõrgendatud enesedistsipliin ja enesevalitsemine eeldatud ja nõutud on.

Kus n. n. võimude jagamise põhimõtte on täieliselt läbi viidud ja rahvaesitus ei ole õiguslikult milgil viisil osavõtja valitsemise võimu korraldamisel, seal rahvaesitusel ei ole õigust aga ühtlasi ka mitte kiusatust valitsemise aparraadi korraldamisel kaastegev olla. Aga ka seal, kus pärandatav monarki võim või väljaspool parlamenti valitava presidendi võim valitsemisvõimu keskkohaks osutub, ja parlament ainult oma usaldus- ja mitteusaldusavaldamistega valitsemisvõimu korraldamisasjus oma mõju avaldab, on parlament küll juba ka segatud valitsemisvõimu korraldamisse. Veel enam leiab see aset sel puhul, kui president valitakse rahvaesituse poolt. Kuid kõigil neil juhustel on siiski parlamendil võrdlemisj vähe vastutust ja selle tõttu ka tarvilik vastavalt vähemal määral enesedistsipliini. Nimelt sel korral, kui parlament asjata ja üleannetult omi ülesandeid ei täidaks, lasub monarkil või presidendil mitte ainult õigustus, vaid ka vastutus ja kohustus parlamenti laiali saata ja uusi valimisi välja kuulutada. Peale selle on monarki või presidendi ülesandeks eriti just sel puhul kõige aktiivsemalt tegev olla, kui parlamendi ja valitsemisvõimu

teostava valitsuse vahel või parlamendi enese vastavate rühmade vahel on rasked ja saatuslikud lahkkelid tekkinud. Nii on seega vastavates riikides rahvaesitus osaliselt ja kaudselt, või laiali saatmise ähvarduse puhul otsekohealt seatud teatava kontrolli ja juhtimise alla. Mitte nõnda ei ole see Eestis. Siin ei ole monarki ega presidenti, kes Vabariigi Valitsust kujundaks, kui Riigikogu temale umbusaldust avaldanud, vaid Riigikogu peab vastavad ülesanded enne täitma. Siin, Eestis, ei ole olemas niisugust asutust, kes Riigikogu võiks laiali saata, kui tema oma ülesannete täitmiseks võimetu on, vaid siin peab Riigikogul enesel jätkuma enesevalitsemise ja enesedistsipliini võimet sedavõrd, et tekkinud raskustest aru saada. Viimati puudub Eesti riigi ehituses ka seesugune organ, kes Riigikogu üksikute rühmade vahelisi tülisi, eriti enamuse ja vähemuse vastolusid, saaks, või aitaks lahendada, vaid vastav lepitusmeel ja sellega ühendatud enesevalitsemine peab Riigikogu liigete eneste seas leiduma. Ühenduses sellega tuleb tähendada, et läbilõikes harilikult on valitsemisvõimu teostamine teistes eeltähendatud riikides ikkagi isikute poolt, kes vähemalt vormiliselt pole rahvaesituse enese, vaid monarki või presidendi poolt ametisse määratud. See toob või võib tuua teatava võistluse ja võitluse parlamendi ning valitsemisvõimu vahele ning hoiab ära koduse asjaajamise ja sellega kaasas olevaid toimetusi, mis riigi elus võivad osutada lagunemise ja mädanemise protsesside väljendustena. Eestis seesugust võistlust ei saa olla, kui Riigikogul puudub tarvilik enesedistsipliin ja enesevalitsemine ning ta seab Vabariigi Valitsuse faktiliselt niisugusesse seisukorda, et ta ise, s. o. Riigikogu, on sise- ja välispoliitika juhtija, olgugi, et põhiseaduse järele see ülesanne on täiel määral ja otsustaval kujul jäetud Riigivanema ja Vabariigi Valitsuse kätte. Nõnda ei ole kahtlust selles, et ka valitsemisvõimu korraldamise alal on Eesti Riigikogu liigetelt nõuetav hoopis kõrgem enesevalitsemise ja -distsipliini võime, kui seda parlamendi liigetelt läbilõikes nõutakse.

Samal viisil, nagu praegu tehtud, võib tõestada, et kohtuvõimu korraldamisel, valitsemisaktide toimetamisel, majandusliku ja poliitilise kontrolli, ning viimati ja eriti ka enese sisemisel ehitamisel ja oma tegevuse korraldamisel ning määrustamisel on Eesti Riigik. liigetelt nõuetav suurem enesedistsipliin, kui seda parlamentide liigetelt läbilõikes nõutakse. Selles suhtes tuleb ainult meeles pida ja tähele panna, mis ülemal juba kirjeldatud. Seal oli juba selgitatud, et Eesti Riigikogul on vastavatel aladel suuremad õigused ja suurem võim, kui parlamentide läbilõikes seda võib tähele panna. Kuid vastavalt sellele ei või kunagi unustada, et Eesti Riigikogu liigete peal lasuvad vastavalt ka suuremad kohustused ja suurem vastutus. Kuid just suur võim on sagedasti see, mis inimesi kõige kergemini võib tasakaalust välja viia. Eesti Riigikogule antud õigused ja ülesanded aga eeldavad ja nõuavad, et Riigikogu liigetel vastav enesedistsipliin ei puuduks ja pidemed enese valitsemiseks oleksid alaliselt kohal ja käepärast.

Tallinna raekotta sisse minnes võib igaüks lugeda ladinakeelset kirja, milles kästakse raehärradel jätta armastus, kadedus, viha ja muud vastavad tunded, kui raehärrad astuvad ametkohuste täitmisele. Ka raehärradest ei olnud ülemaid asutusi linnas seadusandmisel, valitsemisel ja kohtumõistmisel, linna sisemise ja välise poliitika juhtimisel. Tegelikult elu kogemused olid näidanud, et aga ainult kõrge enesedistsipliini korral siiski on võimalik linna asju hästi juhtida ja sellest see ladinakeelne meeletuletus igale raehärrale Tallinna raekoja trepi ruumis. Mitme sajangu jooksul on Tallinna raehärrad neid oma kohustusi püüdnud ka osavasti täita ja Tallinna linn on haruldaselt sitkesti sajandite jooksul oma vabadust ja sisemist omapärast kujunemist jõudnud alal hoida.

Eesti Riigikogu hoonesse sisse minnes ei ole näha samasugust ettevaatlikus- ja manitsuskirja, nagu Tallinna raekojas. Võib olla, et uuema aja vähem piltlik mõtlemine ja arusaamine ei nõua seesuguste sõnade kirjutamist tahvile. Kuid seda kindlamalt ja selgemalt

peavad vastavad sõnad olema kirjutatud Riigikogu liigete arusaamisesse, sest seda nõuab järeljätmata Eesti põhiseaduslik kord ja Riigikogu liigete vastavad ülesanded ja kohustused.

2. Kõrgendatud, võrreldes teiste parlamentide tegelaste omaga läbilõikes, korraldusvõime. Eelpool on selgitatud, et valitsejale on tarvilik ja nõuetav sellekohane enesevalitsemine. Kuid vististi koguni veelgi tarvilikum ja tähtsam on riigi valitsejale ja tähtsamale võimukandjale see, et tal sellekohased korraldusvõimed oleksid. Võib näiteks hästi ettekujutada ning nõnda on ka olnud, et võimukandja monark oma isiklikkude omaduste poolest, näiteks äkilise meele, omakasu jne. suhtes sugugi kõrgel ei seisa, kuid ometi avaldab haruldast võimet heade ja väljapaistvate kaastööliste ja riigitegelaste, juhtide valimisel. Sama mõõdupuud võib täiel määral üleviia ka rahvaesituste peale. Peab aga kohe jälle tähendama, et ka siin nõutakse Eesti Riigikogu liigetelt jällegi suuremaid kui läbilõike omadusi.

Korraldusvõimet on Riigikogul kõigepealt tarvis juba oma enese sisemise ehituse ning tegevuse kujundamisel, siis seadusandliku tegevuse, valitsemise ja kohtuvõimu korraldamisel ning ka muil temale antud ülesannete täitmisel. Eelpool on näidatud, et Riigikogu ülesanded vastavatel aladel võrdlemisi suuremad on. Sellest järgneb iseendast, et Riigikogult nõuetav on ka vastav kõrgendatud võime sellekohaste ülesannete täitmiseks. Olgu aga siiski selle üldise väite selgitamiseks toodud sellekohased, vähemalt mõnedki üksikasjalisemad arutused.

Riigi juhtimise ja valitsemise ülesande teostamiseks on alati tarvis sellekohaseid kõige paremaid mehi. Tähtis on see viis ja see asutus, kes sellekohast väljavalikut teostab ja arendab.

Neil maadel ja riikides, kus valitsemise võimu kõrgem esitaja on pärandatav, on sellekohase valimise toimetamine kahtlemata olenev vastavast isikust, olgugi, et n.n. puhtparlamentaarne õiguskorra juures ka parla-

ment selles asjas otsustavat osa võib mängida. Neis riikides, kus president valitakse otsekohe rahva poolt või selleks volitatud rahvaesitajate kogu poolt, on rahval enesel tähtis ülesanne sellel alal täita, sest presidendi isikust ja tema võimetest oleneb vastavate teiste juhtivate tegelaste määramine. Eestis on aga seisukord niisugune, et siin vastavate juhtivate tegelaste määramine oleneb eestkätt mitte rahvast, sest proportsionaalne ja eriti senine liikumata nimekirjadega valimine seesugust tegevust ei soodusta, vaid see oleneb Riigikogust. Riigikogu peab olema selleks sõelaks, aga ühtlasi ka masinaks, mis väljatöötab, aga ka välja saadab ja ametisse määrab kõige kohasemad isikud vastavatele juhtivatele kohtadele. Seda, mis seega mujal teeb sagedasti rahvas ise otsekohe ehk muud vastavad asutused riigi ja rahva juhtide väljaulatamisel ja ametisse määramisel, on Eestis seega Riigikogul teha. Kuid ei või öelda, et see ülesanne kerge oleks, kui Riigikogu liigetel eelkirjeldatud enesedistsipliini võime nõrk on või korraldusvõime puudulik. Nõnda võib ju kergesti kujutada, et iga Riigikogu liige ennast loeks kõige paremaks riigivanema või ministri või riigikontrolöri või riigikohtuniku kandidaadiks. Kuid kus on kindlustus, et see enese valik ka tõesti kõige parem on? Samuti võiks sel viisil Riigivanemaks, ministriks, riigikontrolöriks või riigikohtunikuks valitud isik jälle omakorda mõelda, et tema lähem sugulane või soem sõber ja tuttav või muul viisil lähedane isik jälle omakorda kõige parem kõlbab seesugustele kohtadele, mis vastavatel aladel võimalik täita, olgugi, et määratavad isikud mõninga objektiivsema mõõdu järele mõõtu välja ei annaks või teisi paremaid leiduks. Teisest küljest võib jälle samuti kujutada ka seda, et Riigikogu liigetel küllalt ka teada oleksid tugevamad mehed vastavatele juhtivatele kohtadele, aga mõningal tagamõttel sihilikult jäetakse need isikud siiski valimata ja valitakse niisugused, kes küll juhi omaduste poolest nõrgemad, kuid miskisugustes muudes

suhetes vastuvõetavamad ja tervitatavamad. Enesest mõistetav, et niisugustel juhustel jääks valitsemise ja muud riiklikud aparaadid nõrgemajooliste kätte. Suurem hädahoht aga varitseks selles, et ka paranemist nähagi ei saa olla ja paremate väljasõelumist, sest trumbiks oleksid just nõrgemad ja mitte tugevamad. Juba niisugustes maades, kus parlamendi võimupiirid vähemad kui meil Eestis, kujunevad sel puhul mädanemise ja lagunemise protsessid, mille tõttu julged diktaatorid, rahva eluinstinktile tugeledes, väljaspool parlamenti võimu haaravad ja juhtimisele asuvad. Eestis aga iseäranis võib mädanemise ja lagunemise protsess aset leida, kui Riigikogu ei osutu selleks õigeks keskkohtaks, kus rahva- ja riigijuhte väärtuslikult hinnatakse, sest teist vastavat asutust, peale Riigikogu, õieti olemaski ei ole. Olukord muutub aga otse vastupidiseks, kui Riigikogul tarvilisel määral enesedistsipliinile toetudes ka vastavas ulatuses korraldusvõimet on olemas. Niisugusel korral võib tema kujuneda selleks sulatisahjuks, kus kõige paremad poliitilised elemendid koonduksid ning osutuksid õigetele kohtadel ka paremad ja õigemad isikud.

Toodud selgitus ühes suhtes võimaldab samal viisil hindamist ka teistes suhetes ja aladel, kus Riigikogult on nõuetav vastav korraldusvõime. Võrdlemisel teiste parlamentidega ei peaks kahtlust seega olema selles, et Eesti Riigikogu ülesannete iseäralduste tõttu ka tema liigetelt on nõuetav, võrdlemisi teiste parlamentidega, kõrgendatud korraldusvõime.

3. Kõrgendatud, võrdlemisi teiste parlamentidega, oskus riiklikkude asjade ajamiseks. Kui peale rahvaesituse on veel teised asutused seadusandluses tegevad, siis ei pruugi parlament hästi osata seadusandlikku tööd teha, sest teised võivad seda parandada, mis rahvaesitus pole hästi teinud. Kui parlament ei ole valitsust kujundav asutus, vaid ainult valitsusele rahva soovide esitav asutus või tarbekorral ka valitsuse tegevust arvustav asutus, siis ei pruugi

tema üksikasju teada riiklikust asjaajamisest. Kui rahyaesitus ei ole kõrgemate kohtunikkude määraja, siis ei pruugi temal olla teadmisi ja ülevaadet ei õiguslikest küsimustest ega isikutest, kes valimise suhtes kõrgemate kohtunikkudena võiksid kõne alla tulla jne. Kõigel neil ja muudel vastavatel aladel on aga Eesti Riigikogu, nagu eelpool kirjeldatud, seatud rohkem õigustatud seisukorda võrdlemisi teiste riikide rahvaesituste läbilõikega. Rohkem õigustatud seisukord aga eeldab ja nõuab ühtlasi rohkemat ja suuremat oskust ja teadmist riigi asjade ajamiseks. Loomulik ja arusaadav on selle juures, et kõigilt riigikogu-liigetelt seesuguseid erilisi teadmisi ja oskusi nõuda ei või ja see ei ole ka tarvilik. Tegeliku elu kogemused igapäevase kodaniku elus on Riigikogus sagedasti samasuguse ja veel suuremgi väärtusega, kui erilised teadmised ja oskus, mis on ülemal nimetatud teadmiseks ja oskuseks riigi asjade ajamisel. Kuid ülaltoodud asjaolud kahtlemata tõestavad, et vastavad teadmised ja oskused vähemalt teataval ja võimalikult suurel hulgal riigikogu-liigetelt puududa ei või. Vastasel korral ei saa Riigikogu täita neid suurendatud ülesandeid, mis temal täita on, või täidab neid halvasti.

V.

Algul oli tähendatud, et igal riigiasutusel peavad olema sellekohased ülesanded, et need ülesanded ei ole sagedasti ühesugused niisugustel asutustel, mis küll ühte nime kannavad, ja et igal asutusel peavad olema vastavad isikud, kes asutuse ülesandeid täidavad. Neist lähtekohtadest välja minnes ja Eesti Riigikogu vaadeldes tuli ilmsiks, et 1) Riigikogu on Eesti vabariigis äärmiselt tähtis riiklik asutus oma sellekohaste ülesannetega, 2) et Eesti Riigikogu vastavad ülesanded on võrreldiselt suuremad, kui teistes riikides ja maades rahvaesituste ülesanded nende läbilõikes ja 3) et vastavalt oma ülesannete sellekohasele suurusele ja riiklikule tähendusele on ka Eesti riigikogu-liigetelt nõuetavad sel-

lekohane kõrgendatud enesevalitsemisvõime, kõrgendatud korraldamisvõime ja kõrgendatud oskus riiklike asjade ajamisel. Nüüd aga võiks küsida, kes on siis kohustatud selle eest hoolitsema, et Eesti riigikogu-liigetel tõesti vastavad kõrgendatud omadused olemas oleksid ja selle kaudu Riigikogu ka tõesti neid ülesandeid täita jõuaks, mis põhiseadusega temale täita antud?

Riigikogu ülesannete täitmise ja ka oma liigete vastavate omaduste arendamise eest peab kahtlemata hoolitsema eestkätt Riigikogu. Temale on see mitte ainult õiguseks, vaid ka kindlaks ning vastuvaidlematuks kohuseks.

Kuid samuti kui Riigikogu peavad vastavate ülesannete teostamist alaliselt silmas pidama iseäranis Riigikogu valimiste korraldamisel sellekohased parteilikud, erakondlikud korraldused. See viiks praegusel korral liig kaugele, kui selgitama hakata, et see arusaamine on lausa ekslik, nagu oleks demokraatliku riigikorra olemasolul parteide olemasolu iseenesest miskisugune pahe. Vaid otse ümberpöörult peab tõeks võtma, et demokraatliku riigikorra juures parteide olemasolu on mitte ainult paratamata, vaid ühtlasi ka tarvilik nähtus. Kes peaks siis riigielu sündmustega ja suunadega kodanikke tutvustama ja kodanikke poliitilisest elust osavõtmiseks korraldama, kui mitte kodanikud ise? Ja poliitilised parteid oma tuuma ja ülesannete poolest ei olegi muud, kui kodanikkude kogud poliitilise jooksva eluga ja tema suunadega tutvumiseks ja vastavaks tegelikuks osavõtuks poliitilisest elust. Halvaks muutuvad parteid aga siis, kui nad oma ülesandeid ei täida või vildakalt täidavad. Üheks vildakaks ja ekslikuks sammuks parteide poolt on ka see, kui nad valimistel oma nimekirjade kokkuseadmisel küllaldaselt ei hoolitse kandidaatide vastavate omaduste eest. Nagu ülemal kirjeldatud, on igal Riigikogu liikmel väga tõsised ja tähtsad ülesanded täita. Vastavalt neile ülesannetele peavad parteid juba kandidaatide nimekirjade kokkuseadmisel kandidaatide vastavaid isiklikke

omadusi kahtlemata silmas pidama. Vastasel korral ei täida parteid oma riiklikke ülesandeid, mis neil demokraatlikus riigis täita on.

Lõplikuks otsustajaks Riigikogu liigete koosseisu määramisel on aga ikkagi hääleõiguslikud kodanikud ise Riigikogu valimiste puhul. Nagu eelpool kirjeldatud, ei ole ju Riigikogu muud, kui rahvavolinikkude kogu rahva asemel ja eest nende ülesannete täitmiseks, mis põhiseadusega Riigikogule on määratud. Nagu iga kodanik oma voliniku-advokaadi valimisel kohutlikuks asjaajamiseks ei või jätta tähelepanemata oma tulevase voliniku võimisi, nii ei või kodanik tähelepanemata jätta ka oma tulevase voliniku, Riigikogu liikme, omadusi ja võimisi riiklikuks asjaajamiseks Riigikogus. Partei-line programm on sel puhul muidugi ka tähtis ja väga tähtis asjaolu, kuid kahtlemata on ka tähtsad ja mõduandvad kandidaadi omadused. Kõik see, mis ülemaal toodud, peaks seda mõtet olema küllaldaselt selgitanud. Kui aga kodanikud-valijad vääriliselt hinnata mõistavad kandidaatide isiklikku tähendust nende töö suhtes Riigikogus, siis on varsti ka parteid sunnitud, kui nad tahavad elada, selles asjas tõsiselt kaaluma ja arvestama.

Nii siis: Riigikogust endast, parteidest ja hääleõiguslike kodanikkude kogust oleneb see, kui võrd Riigikogusse valitakse liigeteks isikud, kes tõesti oleksid võimelised neid ülesandeid täitma, mis Eesti praegune põhiseaduslik kord Riigikogult ja tema liigetelt nõuab.

Kuid oletame, et rahvas ise, või parteid, või Riigikogu eraldi, või kõik kokku ei täidaks neid nõudeid, mis põhiseaduse järele on tarvilikud. Mis siis sünniks? Tagajärg oleks see, et Riigikogu neid ülesandeid ei jõuaks täita, mis põhiseadusega temale on pandud. Teisest küljest, sellekohaseks edaspidiseks tagajärjeks oleks see, et rahvas, kui ta poliitiliselt elujõuline, varem või hiljem hakkaks tundma rahulolematust Riigikogu suhtes. Eestis aga tähendaks see praktiliselt seda, et tekivad soovid põhiseaduse muutmiseks. Kuid on see muutmine vajaduslik?

Vastuse annab küsimisele kõik see, mis ülemaal on toodud. Nimelt, kui riigikogu-liigetel on tõesti olemas need kõrgemad omadused, mis ülemaal kirjeldatud, siis muidugi Riigikogu jõuab täita ka ülesanded, mis tema peale on põhiseadusega pandud. Ei ole aga Riigikogul vastavaid omadusi, siis jäävad vastavad ülesanded täitmata või täidetakse poolikult. Ja kui Riigikogu ise, parteid ja valija, rahvas ise, selle pahe kõrvaldamiseks samme ei astu ja rahvas on riigivõimeline, võivad muidugi põhiseaduse muutmise kavad ikka rohkem ja rohkem päevakorraks kerkida. Kõik ülemaal toodud on aga eestkätt sihitud just praeguse õigusliku olukorra valgustamiseks. Kui see kirjutus vähegi kaasa aitab selleks, et Riigikogu, parteid ja valija rahvas veel rohkem kui seni Riigikogu põhiseaduslikuks ja õigeke tegevuseks kaasa aitavad, siis on see oma ülesande täielikult täitnud. Ainult ühe vastuväite võidakse veel vast ehk üles seada.

Nimelt võidakse mõelda ja öelda, et Eesti vabariik on väike riik, väike on maa-ala, väike on rahvas. Sellepärast vast ei ole ka Riigikogu ülesanded võrdlemisi suuremate riikide omadega ometigi mitte nõnda suured, nagu nad ülemaal kirjeldatud. Järelikult ei ole ka Riigikogult, parteidelt ja rahvalt nõuetavad omadused selles asjas nõnda suured, nagu see ülemaal toodud kirjeldusest järgneb. See vastuväide on aga ainult osaliselt õige, ja, näib, just samal või veel suuremal määral vildak.

See on nimelt õige, et Eesti on väike riik. Samuti on see järeldus sellest asjaolust õige, et väikese riigi ülesanded on vastaval määral väga mitmes suunas ka kergem lahendada. Kuid kahtlemata ja veel suuremas ulatuses järgneb väikse riigi olemasolust terve rida niisuguseid asjaolusid, mis raskemad on lahendada, kui suure riigis. Seesuguseks raskemaks ülesandeks on eestkätt väikese riigi välise puutumatus ja rippumatuse alalhoidmine ning sellest järgnevad diplomaatilised ja sõjaväelised koormatused. Samuti on väiksel riigil ka terve rida niisuguseid

ja sagedasti raskeid, nii hariduslikke, kui iseäranis riigi- ja rahvamajanduslikke keerdsõlmi lahendada, mis suurematel riikidel niisugusel kujul ja ulatuses vast kunagi esile ei kerki. Kuid kõige huvitava-
maks ja ühtlasi tumedamaks punktiks on selles vastuväites ikkagi see, mis tähendab suurriik ja mis tähendab väikeriik ajaloolise kujunemise seisukohalt. Ajalugu õpetab ja näitab nimelt, et kõik suuremad ja ka kõik ilmariigid on kord olnud vähemad kui Eesti praegu. Ühtlasi aga on ka ilmariigid lagunenud ja hävinenud ning kujunenud vähemaks kui Eesti praegu ning lausa hävinenud. Niisugused asjaolud rahvaste ja riikide saatuse loos sunnivad sügavalt järele mõtlema, enne kui hakata suurte ja väikeste riikide paremusi ja pahemusi kõrvu seadma ja hindama. Ja see järelemõtlemine ning hindamine võib sagedasti sootu teistele järeldustele ja mõtetele viia, kui see esialgul paistab. Väiksed riigid ja rahvad võivad tugevneda ja kasvada, kui neid õigelt valitse-
takse ja õigelt juhitakse, suured riigid

ja rahvad aga väikesteks muutuda, kui neis puudub elujõud ja korraldamis-
võim. Kõige selle tõttu tuleb, praegu toodud vastuväitele vaatamata, püsima jääda nende väidete juure, mis ülemal Eesti Riigikogu suhtes üles-
seatud.

* * *

Vanadest kirjadest võib leida, et juba vanas Eestis olid oma rahvako-
gud, kus osavõtjaks ja otsustajaks „olid vanemad ja paremad“. Need olid „vanemad ja paremad“ oma aja nõuete kohaselt. Nüüd on teised ajad ja teised nõudmised, kuid üldnõue on ikkagi vana. Ka nüüd on tarvilik, et Riigikogus oleksid meieaegsed oma omaduste poolest „vanemad ja paremad“. Olgu selle juures meieaegse Riigikogu „vanematel ja parematel“ oma tegevuses rohkem õnne ja suuremat tulevikku, kui vana-
del eestlastel. Nõnda siis: püsida vana-
l alusel, aga edasi sammuda ja kau-
gemale.

Kuninga poja pulma.

Jaan Lattik

Aga ta ütles temale: Üks inimene tegi suure õhtusöömaaja ja kutsus palju. Ja läkitas oma sulase õhtusöömaaja tunnil ütlema neile, kes olid kutsutud: Tulge, sest kõik on valmis!

Ja nemad hakkasid kõik vabandama ühest suust. Esimene ütles temale: Mina olen ostnud põllu ja pean välja minema seda vaatama. Ma palun sind, vabanda mind!

Ja teine ütles: Ma olen ostnud viis paari hargi ja lähen neid katsuma. Palun sind, vabanda mind!

Ja kolmas ütles: Mina olen võtnud naise ja sellepärast ei või tulla.

Luuka ev. 14, 16—20.

Olid suuremalt jaolt kõik põllupidajad, aga hakkasid endid vabandama. Üks otsis ühe põhjuse ja teine tõi teise välja. Põld, loomad ja perekond pidasid kinni. Läksid kodust põllule ja ütlesid kutsujale: vabanda mind...

Kuhu neid õieti kutsuti? Kas mõnele elukardetavale teekonnale, nõuti neilt raskeid ohvreid, sooviti neile halba? Kutsuti igavale koosviibimisele ehk mõnele raskele võitlusele... Või taheti neid viia vanglasse, kus pidi olema nii vähe päikest ja vabadust...

Midagi sellesarnast polnud. Neid ootas kõige rõõmsam sündmus, ilusaim päev naeratas lahkelt vastu elus. Kuninga-poja pulma ühes valguse, soojuse ja küllusega, kus on mujal nii palju kevadet ja rõõmu kui kuninga-poja pulmas?

See oli suur au, mis kutsutuile osaks sai. Haruldane juhus, ükskord elus astuda kuninga kotta.

Ja mõelge, palutud külalised lükkasid kutse tagasi tühistel, otsitud põhjustel. Põllu ostnud, loomad ostnud, perekond toita ja katta —. Kui oleks Jumal kõiki neid andeid meile selleks jaganud, et ennast matta argipäeva mured alla. Sinna kaduda ja surra...

See on meie tänapäeva kõige suurem viga, et jumalaanded meist endist tugevamaks kasvavad, suuremaks saavad. Teevad meid endi orjadeks. Hall, vihmane äripäev haarab meist

tuhandete kätega kinni. Ei lase enam lahti.

Käime küürus seljaga varasest hommikust hilise õhtuni ja muudkui nuriseme vabandusi üle huulte: ei saa tulla, tööd kodus nii palju, peret vähe, ja maksu koorem murrab maha...

Meil ei ole tõepoolest selget ettekujutust, kuhu meid kutsutakse. Kuhu kutsub kirik, kutsuvad ammuväsinud vaimukangelased, kutsuvad suured vaimutöötajad, usumehed, inimesed prohveti selge pilguga, meie väsinud vanemad ühes suurte palverändajate hulkadega, kes siit juba päralt on jõudnud — koju. Meid kutsutakse Jumala poja pulma, osa võtma tema valust, elust ja rõõmust, sarnasest õnnest mis maine silm ei ole näinud ja kõrv ei ole kuulnud... Olime arvamisel, et vaimutoitmine ja harimine see on vana, on igav jutt. Saab läbi ilma südamega siin ilmas. Parem veel kui teda ei olegi rinnas tuksumas, muidu kivi südame asemel. Ja jookseme iga teise kutse peale tormi. Mis aga uulitsa äärde üles löödud, kohe leidis meie poolehoidu ja läksime pidule, mängule, lõbu-
le...

Andsime käest aega ja varandust, et aga pääseda piduliste hulka...

Kui aga taeva ja maa-looja avas oma varakambri ukseid, pakkus inimestele kalleid pärleid, rikkust, mis koi läbi ei näri, ega võtta ei saa varas, siis oli meil sarnane tunne, kui oleks kutsutud vanglasse, kus ei ole õnne...

Vabandasime endid. Sellest igivast purde puust hakkasime kinni, mis oli juba paradiisi aias esimese eksiija käes, kes ka ennast vabandas... Eesti põllumeest pidi kinni hoidma põld ja kodu suurel ilusal rännakul. Mägede sihis, Jumalale ligemale...

Ei, ja veel kord ei. Meil puudus selgus, kuhu meid kutsutakse...

Kõigepealt kutsub meid kirik oma armuõpetusega, kutsub Jumala ja tõetsijate vägi, risti alt rõõmule, pisarate ja sao käest päikese paistele. Meid kutsutakse nõrkuse ja janu käest

allikate juure, kust võib juua hinnata. Viha käest armastama, eluvande alt õnnistusele — üteltu keegi, et see ei ole au ja õnn...

Arsti juure palutakse meid tulla, kes seob haavu ja kasvatab meid ning meie lapsi haavade sidujateks. Raske survega kutsutakse meid suurele lepitusele ja arusaamisele meie kodumaa ühisest rõõmust ja valust, lahti ütleva pidumeeleolust, mis väsitab ja tapab...

Appi kutsutakse meid hädalistele ja puudust kannatajatele...

Kõik need kutsed kokkuvõetult ei ole muud kui suur, selgesti kirjutatud kutseleht kuninga-poja pulma. Elama, võitlema, kannatama ja armastama sellel pühitsetud maapinnal, mida Jumala isa käsi on määranud ja õnnistanud meile eluasemeks. Kutselehele on kirjutatud suurte tähtedega: Tulge, sest kõik on ju valmis... On kõik valmis, mis selleks tarvis läheb, et teha rikkaks ja õnnelikuks meie kodu ja elu...

Ja meie otsime tühje vabandusi, et pöörata Jumalale selja, ära minna ühes kõige Jumala salgajatega. Ei ole taganenud veel keegi Jumala teedelt, ilma et ta ei oleks otsinud tuhandeid vabandavaid ettekäandeid...

*

Vabandused on kardetavad. Päriskardetavad. Nad on kõige ilusam enesepettus. Kalli hinnaga ostavad neid inimesed, annavad iga vabandusega ühes ära osa oma hingest. Lõikavad endil vabandades tüki kaupa südamest surnuks. Löögid jäävad harvemaks. Tunned, kuidas sureb usk, kevade ja viimane lootuskiir.

Vabandused on elus olnud vanade patuste, eksijate roog, leige jook, mis tõi kehasse mürki. Ma ei saanud tulla, ei saanud teisiti teha... Töö oli takistuseks ees, kodu oma murega ei

lubanud sammugi kõrgemale tõusta...

Praegu otsitakse kaugel Põhjas kadunud lendureid ja lennukeid. Lumi ja torm on julged rändajad laiali paisanud sinna surmaväljadele. Ühest ja teisest riigist asuvad paremad lendajad ja merimehed teele, et otsida kadunud.

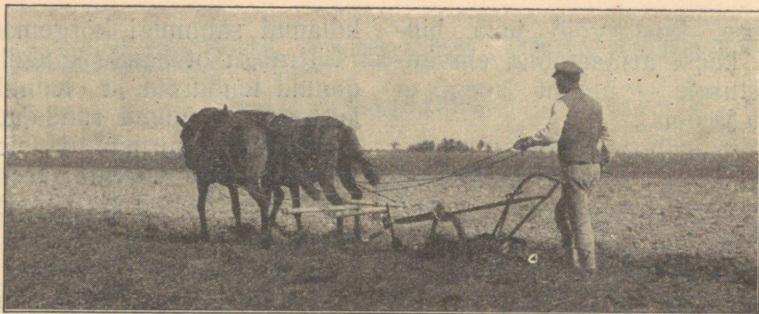
Kül on selles põhjamaa lennus palju tolmu, uhkust, võib olla liiga palju eneseteadvust ja ka ehk edevust, aga siiski on ka midagi suurt ja ilusat.

Ei vabandata, ei lükata kutset tagasi. Kuuldakse appihüüdeid: Tulge, sest kõik on ju valmis... On hädalised olemas, valu on, torm ja tappev lumi, üksik appihüüdja inimene... Midagi ei puudu taevase kuninga-poja pulmast.

Seal on alati tema pulmasaal, kus on viletsus valitsemas ja kus on pisarad inimeste silmis ja kuhu ilmub inimene Jumala kaastöölisena abi tooma. Seal pühitseb kuninga-laps pulmi, kus midagi suurt on sündimas, kus ei ole väiklust, rumalust ja viha. Tema pulmalised on tugevamad, kui on argipäeva töö ja raskus. Nad jäävad ikka vabaks.

Ma palun nende ridadega Eesti talupoegi võtta vastu kutse ja minna pulma. Osa võtma elust, mis on pühitsetud Jumala hingeõhust. Tõstma vahel käsi ja silmi üles nende mägede poole, kust meile abi tuleb... Ega meie halba seltskonda ei satu. Leiame eest oma väsinud vanemad, nüüd vabaks saanud Jumala lapsi, leiame alati paremaid inimesi ja inimpõlvi, kes siin nuttes seemet külvi jaoks kandsid ja kannavad... Pulmalaud on nii suur ja vaba, et ulatab üle pimedade haura künka ja kutsutud võõraste hulk nii arvuta, et elavad ja surnud ulatavad üksteisele kätt...

Sellepärast siis — kuninga-poja pulma...

Juured mufda!

F. V. Mikkeksaar.

Arenenud tööstusmaadel ei ole harulduseks leida küla, kus kõik elanikud — lapsest vanaisani — on ametis ühel peatööl, olgu see kas või nii kitsas tööala, kui kellategemine (Shveitsis). Samuti leidub terveid kogukondi, mis ametis kanga- ja pitsikudumisega, lukussepa töödel, ja üks ning sama töö on samas kogukonnas püsinud põlvest põlve, olgugi et seda ei tingi ei kohalleiduvad loodusvarad ega lähema turu nõuded. Ainult täienenud on töötamisviisid järjest.

Päris loomulik on kogukonna koondu mine ühisele peatööle seal, kus seda tingivad maa või veepõue varad (süsi, raud, kalad, korallid) või kliimaatilised olud.

Viimased võivad isegi kogu rahva enam-vähem ühtlaselt rakendada ühele peatööle, olgu see siis põllumajandus, loomakasvatus, viinatööstus või muud.

Hästi organiseeritud kultuurilises ühiskonnas antakse kodanikkude pe-rele kui loovale tööväele kultuurilist abi tööoskuse süvendamiseks ja töötingimuste õiendamiseks. Arusaadavalt tehakse seda koolide kaudu. Sellepärast korraldatakse tööstusmaadel kutsekoole, eestkätt vastavalt peatöö nõuetele. Ning ei ole midagi imelikku, kui Shveitsis kellaseppade kogukon-nas kellatööstuse koole leiame ja kui need just Liidu valitsuselt toetust saavad, kuna üldhariduslikud koolid kantoni ja omavalitsuse toetusega leppima peavad.

Ometi ei avalda sealgi ükski kitsas-test tööstusharudest, nagu näiteks kellategemine, nii suurt mõju kogu maa koolioludele, et ühtluskool sellest oluliselt mõjutatud oleks.

Juba laialisem on sarnaste koolide arv, milliste sisu on seotud kogu rahva töö ja tööstuse huviga. Niisus-ed on näiteks Shveitsis majandus-koolid, millised moodustavad arvurikka ja kirju pere: administratiivkoolid, liiklemiskoolid, postikoolid, majapidamis-koolid jne. Miks? Sellepärast, et kõigi rahvakihtide huvid on seotud raudtee-asjandusega, hotelliasjandusega, turis-miga ja eriti aga kaubanduse eduga. Tuleb ju osata müüa niihästi kella kui kujutud pitsi, niihästi juustu kui mägede ilu. Kui siis aga ka üldhari-duslikkude koolide peres esineb suur hulk kommertskoole ja kommerts-harusid (Shveitsis nimetatakse neid harilikult kaubanduskooli või kaubandus-haru nimega, kuid nad annavad enami-kus gümnaasiumile vastava hariduse ja õiguse kõrgemasse õppeasutusse astumiseks), siis tuleb seda võtta täiesti loomuliku nähisena. Ning kui reaala-aineline keskkooli, gümnaasiumi tüüp (või haru, siin kannab ajaloolist nime „Industrieschule“ (tööstuskool), siis ei ole seal imestada midagi. Kui maa on täis kaubandus- ja tööstus-huvi niite, „hingeõhku“, siis peab see tunduma ka kogu rahva „kultuurilisel hingamisel“, ta koolisüsteemis. Ja kas oleks kahju, kui tolle maa insener on

keskkoolis tutvunud kaubandusalaga, või vaimulik — tööstustingimustega? Ainult õnnistuseks on see maale ja ta loovatele jõududele!

Meie oludes peab koht, mis Shveitsis kuulub kaubandusele ja tööstusele, kuuluma põllumajandusele. Ka koolielus.

Kui meil seitse kümnendikku kodanikkude arvust on vahetult seotud põllumajandusega (aiandus ja karjandus ühes arvatud), siis on ülejäävaist kolmest kümnendikust kaks veel kaudselt, aga ikkagi õige lähedalt, seotud sama alaga: kaubeldes maa- ja karjamajandustarvetega ja saadustega, valmistades neid tarbeid, juhtides seda tööstuse ala administratiivselt või vaimliselt, seda korraldades, elustades või süvendades, finanseerides. Meie müüme võid, kartulaid, mune, liha, ostame põllurammu, põllutöömasinaid ja veame raudteel ning laevaldel samu aineid. Meie opereerime rehepeksul, piimaasjanduses, linatööstuses, viljasaagi ja põllumajanduslikkude hoonete kinnitamisel, opereerime asunduslaenuodega, seemnevilja krediitidega, linamüügi summadega, pandime maad ja selle saadusi. Meie anname agraarseadusi, seletame neid ning mõistame nende järele õigust, meie ravime loomi ja arstime inimesi, kes murdunud oma tervise adra taga või lasknud käe veskirattasse, meie loeme ja jutustame muinasjutte käsikivist, rehepapist, vanusõnu ja rahvatarkust ilmadest, õpime tundma ajalugu — käies läbi viljakirstud, mustad rehetared, laulame „lüüa kokku likes saie“, ilutseme töö rõõmust ja vaevast, ja kui inimene leiab või otsib taevast, siis palub ta viljakasvu ning kaitset rahe, liigvihma ja põua eest.

Meie teadus, meie tehnika, kunst, töö, ühiskonna elu on peensusteni põimitud põllumajandusega.

Loomulikult peab see kajastuma koolis, sest kool peab ette valmistama elule ja edasi andma kasvavatele põlvedele meie kultuurilisi saavutusi.

Kui siis meie kutsekoolide peres leidub rikkalik põllumajanduslikkude koo-

lide rühm, kui üldhariduslik algkoolgi läbibipõimitult muuga annab teadmisi ja oskusi ka põllu- ning aiamaajanduses, kui gümnaasiumidegi hulgas leiduvad põllumajanduslikud, kultuurtehnilised, aiamaajanduslikud, siis on see täitsa loomulik ning tervitatav. Kuigi põllumajandus-gümnaasium ei anna kogenut kutseinimest, siis annab see omefi inimesi, kes asudes oma kutsetööl kõrgematüübilisest koolist toovad kaasa olulise väärtusega oskusi, teadmisi, armastust põllu ja selle „ellu“ vastu (vähemalt mitte võõrdumist maast, või inimesi, kes asudes ülikoolis teaduslikule tööle, on tuttavad olulisemaga rahva elutingimustest. Tulgu temast siis arst või õpetaja, jurist või usuteadlane, insener või loomaarst, pankur või kaupmees, muusik või minister — kas mul maksab nimetada ka agronoomi? — ühelgi ei ole ülearune tunda põllumehe elu, tema huve, rõõme, muresid, häda ja edu!

Õigusteadlane, kui ta ei taha olla ainult paragrahvikunstnik või protsessikäsitööline, peab tundma, mida puudutab tegelikult iga agraar-, vee-, tee- ja maksuseaduse paragrahv; majandusteadlane peaks teadma, missugustes tingimustes sünnib talu raamatupidamine ja kuidas põllul ja peenral, laudas ja taras vaevaliselt kasvab sent ja millega seda koormata võib; arst peaks teadma, et põllumajanduses on kõik haigused „venitamisest“, kui ei ole otse haav näha ja veri taga, — ja teadma, miks see nii on. Kõik intelligentset tööalad — ei ole vaja neid lõpuni loetleda — nõuavad meil lähemat või vähemalt kaugematki tutvust põllumajandusega. Ainult agronoomid näivad meil puht linnade tüübina ja ei vaja nähtavasti — väljaarvatud teatud arv tõsiseid oma ala pioneere ning apostleid — juurte ajamist tegelikku „põllu ellu“. Sellest vast ka suur umbusk nendel — ja isegi vaen — põllumajanduslikkude täienduskoolide ja kultuurtehnilis-, aiamaajandus- ja põllumajandus-gümnaasiumide vastu.

Kuidas aga olla, kui kohal on ainult põllumajandusgümnaasium või põllutöökool? Olgugi see kui kasulik, kui aga lapsel puudub and, kalduvus, huvi selle ala vastu? — Kui on põlv põlvele

osanud pärandada preestri-, kellasepa-, õpetaja- ning arstiameti ja and ei ole selle tõttu kohanenud, küll aga tihtigi enam ja enam välja arenenud, tööala enam ja enam perekonna traditsiooniks, pühaks kohuseks saanud, kas on küsitud siis ande kapriisidest? Aga veel enam. Kas küsitakse siis andest, kui pannakse poeg humanitar-kooli ning selle lõpetamise järele paran-datakse talle talu; tütar kunstikooli — ning siis saab temast taluperenaine, ja mitte igakord „neetud“ talu perenaine? Miks ei ole süvenenud siis and ja tek-kinud kalduvus kultuuriliseks põllu-tööks, kui ometi lugematud põlved meie esiisadid- ja emasid on sellel alal tööta-nud? And ja kalduvus võib noores täie-lik ja vastav olla, kuigi teda on pele-tanud teadvus ala raskusest, eriti meie rahva rasketest aegadest, kehvadest päevadest. Raskused aga lahenevad meie kultuuri eduga, jõukuse tõu-suga, — ja seda enam, mida vähem kurname põllumajandust, juhtides siit noort, elavat energiat teistele aladele, mida enam anname põllule, mis põllu päralt!

Ja kui tõesti tõsine and kutsub teis-tele aladele, siis ei puudu meil seks vas-

tavad õppeasutused. Aukohale jäägu meil ka hariduse alal see, mis seda kohta väärrib!

Ja intelligents, kui ta tahab — nagu tavaliselt — juhtivat osa mängida, jää-gu ühendusse meie majanduspõhi-alaga. Vast oleks isegi vajalikuks eeltin-gimuseks juhtivale kohale pääsemisel — alata tegeliku füüsilise tööga põllul, aias, meiereis või — merel. Ameerika insener ei saa selleks ülikooli tunnistu-sega, vaid selle tunnistuse ja tegeliku füüsilise töö-staashiga. Tule oma tun-nistusega ja alga otsast peale! Elu näi-tab, kui kaugele sa jõuad.

Ja meie praegused juhid? Nad on elavaks näiteks sellest, et alata tuleb la-bida, adra, vikati ja karjapiitsa juurest. Muidugi võiks alata ka nooda, sae või vasara juurest, kuid suhteliselt juhtub seda meil vähem.

Kui aga tekiks ajajärk, et juhtivale kohale pääseb ainult paberite kau-du, mis omandatud sõnakooli lõpetami-sel, siis osutuksime kogu oma rahvus-liku elu ehitusega liival.

Meie peame juhtima juured süga-vasse mulda, alles siis võib tüvi ajada kindlalt püsti ja latv tõusta taeva-sinani.

Maanaiste liikumine algamas.

Selle siht ja sisu.

J. Hünerson.

Rahvasuu kutsub meie põllumehe naist tihti „kodukanaks”. Täni on sarnane nimi Eesti maanaise iseloomustamiseks ka väga kohane olnud. Sest nagu kana alati kodu lähedusse hoiab ning sealt kunagi eemale ei lenda, samuti möödub ka meie talunaise elu koduse kolde lähikonnas ja õige harva ning vahest aastate järele ulatab naine üürikeseks ajaks kodust kaugemale.

Naine on otsegu loodud põllumehe koduhoidjaks ning tõtt tunnistades peab ütleva, et see ka meie põllumehe kodule õnnistuseks on. Kus hoolas perenaise silm valvamas ja kiire käsi aitamas, seal kasvab terve noorpõlv, kosub kari ja tõuseb tugev taim, pere on tubli ja töökas ning peremehe käsi käib hästi. Raske on silmapilgukski jätta talu ilma sarnase targa talitajata, pere ilma perenaiseta. Perenaine peaks ikka ja igavesti kodule kuuluma.

Kui perenaise põlve vaadelda tema enese seisukohalt, siis ei paista see kaugegtki nii väga kuldne olevat. Vaid see on suurte raskustega ühenduses ja karta on, kas meil küllaldaselt kohaseid naisi alati leidub, kes tahaks ja oskaks perenaise koormat kanda.

Viimased aastakümned on Eesti elusse põhjalikke muudatusi toonud ja maanaiste kutseala ei ole neist puutumata jäänud. Ühelt poolt on need muudatused meie nooremas põlves äratanud tungi hõlpsama elu järele, kui seda must ja raske talutöö pakub. Eriti on see kergema elu taganõudmine poolehoidu leidnud meie tütarlaste juures, mille tagajärjeks on talutööle seljapööramine ja linnaigatsus. Teiselt poolt on ka maaelu ise muutunud: töölisküsimus teravaks läinud, tööviisid teistsugused, majanduslikud tingimused hoopis uued. Ka perenaise elu tuleb põhjalikult uuendada kui see ajanõuetega peab kooskõlas olema, sest muidu hakatakse seda põlgama.

Suurt elureformi ei saa aga maanai-

sed teostada, kui nad endiselt vaikselt kodus asuvad ja välisilmaga pea sugugi kokku ei puutu. Meie kodud paisatakse elukeerus kummuli ning naised jäävad nende rusude alla, kui nad ise aegsasti ei märka neid kodusid ümber korraldada, nõnda et nendel enestel seal armas elada oleks ja et ka kõigil kodakondsetel seal küllaldaselt eluvõimalusi leiduks. Et aga osavasti uuendada, ehitada ja ehtida meie kodust hoonet, selleks on tarvis täielikku arusaamist praegustest puudustest, selgeid tulevikukavatsusi ning suurt oskust nende teostamiseks. Kõik need väga tarvilikud omadused ei kuku meie maanaisele kodus istudes taevast sülle, vaid neid on võimalik hankida ainult elust, kui seda lalemalt tundma õpitakse ja selle arenemissihte silmas peetakse. Selleks on naisel tarvis oma kodutalust välja minna, et näha, kuidas teisel elatakse, et kuulda, kuidas mujal mõeldakse, et oma ametõdedelt saada õppust ja õhust.

Selles mõttes ongi meil paaril viimasel aastal katseid tehtud maanaisi kodust välja kutsuda kihelkondlikkudele ja maakondlikkudele perenaise-päevadele, et nende tähelepanu juhtida vajalikkudele uuendustele, mida nad oma vastutusrikkas ametis vajavad. Ootamata kombel on see kutse elavat vastukaja leidnud meie taludes ja naisi on igalkord suurel hulgal kokku tulnud. Imestust äratavalt ei ole nad end perenaise-päevadel mitte kitsa silmaringiga „kodukanadena” näitanud, vaid arenenud kodanikkudena, kel sügav arusaamine põllumehe elutingimustest ja majapidamisest ning tõsine elu hindamine. Seepärast leidub neil ka palju huvi kodu elu uuenduspüüete vastu ja nad on valmis palju vaeva kandma, et õppida eluviisi ajanõuetega kooskõlastama. Nõnda on algatajad aimu saanud, et aeg on täis ja meie maanaine on ärkanud ning tahab ja suudab oma käekäigu ja elujärje juhtimist uutel radadel ise teos-

tada. Seepärast on loodud üle kodumaa perenaiste-seltside võrk, mis kohati on juba õige tihe ning mis kiiresti igal pool arenemas.

Perenaiste-seltsid ja nende keskkoh — maanaiste keskselts — peavad selle liikumise lähtekohaks olema, mis tahab Eesti kodu ja maanaise elujärge uuendada nüüdseaja nõuete kohaselt, et sellega meie rahva vaimlist ja majanduslikku kultuuri tõsta.

Kuna kolmveerand Eesti rahvast elab maal, siis võib meie talutare õigusena Eesti rahva päriskoduks nimetada. Kõige tähtsam osa sellest kodust on naine emana. Maanaiste liikumise peatähelepanu ongi sellepärast pöördud eestkätt naisele kui perekonna alusele — emale. Ta tahab tütarlaste kasvatamisel rõhku panna ema kutseks ettevalmistamisele — kasvatada neis kohusetunnet ema ülesannete vastu ja süvendada arusaamist ning oskust nende täitmiseks, eriti ka laste kehalisel ning vaimlisel arendamisel. Edasi püüab see naise seisukorra igakülgset kindlustamist põllumehe perekonnas, nõnda et naine saaks rohkem hoolt ja tähelepanu lastekasvatusele ja üldse perekonnale elule pühendada. Selleks tahab see liikumine naise sotsiaalset seisukorda parandada, tema õiguslikku ja majanduslikku julgeolekut arendada.

Sotsiaalse ja õigusliku olukorra parandamiseks peab maanaine kodust välja tungima ja end maksma panema meie riigi demokraatliku valitsusviisi kohaselt, võttes osa ühiskondlikust ja poliitilisest elust.

Majandusliku olukorra kindlustami-

seks ja perekonnale kestva majandusliku aluse loomiseks püüab maanaiste liikumine edendada tütarlaste kutseharidust, mis neile võimaldaks perenaise ülesandeid hõlpsamini ja otstarbekohasemalt täita, kui see seni sündinud. Kutseharidus peab perenaise töö muutama kergemaks, lihtsamaks, otstarbekohasemaks ja viljakamaks, et see vähe- ma vaevaga annaks suuremaid tagajärgi. Maatöö tuleb muuta naisele armsamaks, aga ühtlasi peab naine seda küllaldaselt tundma, et ta igal sammul ei oleneks mehest ja võiks oma majapidamist juhtida ka meheta, kuna nüüd- sel ajal mees ei ole oluline perekonnaliigi ja hoiab end tihti kõrvale perekonna toittja kohustest.

Naine on emana meie rahva esimene kasvataja ning tähtsad on ka need põhimõtted, mille järele see sünnib. Kasvatuspõhimõtete kooskõlastamine meie rahvuslike aadetega, nende maksmapanek kodus, koolis, kirikus, kirjan- duses ja kunstis — selle kohta on maanaiste liikumisel kaaluv sõna kaasa kõneleda, sest juba ema peab kasvatusele õige suuna andma.

Eesti rahvuslik omapära leiab maanaiste liikumises erilist kaitset, kui Eesti vaimu vili, mis aegade jooksul valminud Eesti kodus. Eesti tõupuhtus ja mehemeel, töökus ja visadus, keel ja kombad, laul ja riie leiab maanaiste liikumises austamist ja arendamist, et meie rahva ühtlus ja enesetunne kasvaks, et meie ikka jääksime vabaks, iseseisvaks rahvaks.

Kodukanast täiskodanikuks — see on maanaiste liikumise siht ja sisu.

Ülevaateid ja oletusi kuidas võiks areneda püsiv rahu.

G. Maurer.

Riikide ja nende vaheliste sõdade tekkimisega tõusis ka päevakorrale küsimus, kas ei ole võimalik neid ära hoida, kas ei ole võimalik riikide vahelisi asju ajada ka sõdadeta, füüsilist vägivalda tarvitamata.

Pärast ilmasõda, kus põhjalikult vapustada sai kogu haritud maailma mapäpimine, kus peale varalise kaotuse veel elu jätsid kümmed miljonid elujõulisemaist kodanikest, on sõdade kaotamise küsimus ühes püsiva rahu loomisega uuesti teraval kujul päevakorrale kerkinud.

Kuidas püsivat rahu luua, seda puudutakse kogu haritud maailma pea iga rahvusvahelises ulatuses esile kerkinud küsimuse arutamisel.

Püsiva või igavese rahu küsimusega ei tee tegemist mitte ükski teadusmehed oma kabinetides, vaid eestkätt suurte riikide poliitilised juhid ja kogu maailma ajakirjandus.

See on määratu suure tähtsusega, sest mida rohkem seda küsimust sõlmutakse, seda rohkem laguneb laiali see ka rahva massidesse, seda rohkem saab see vastuvõetavaks ka rahvahulkadele, seda kindlamale alusele rajatakse rahu.

On ekslik arvamine, nagu oleks laiad rahvahulgad tõsised sõja vastased juba ilma igasuguse agitatsioonita. Sarnasel puhul oleks sõjad juba ammu olnud kadunud ajaloost.

Seda kinnitab omakorda veel möödunud ilmasõja eel Saksa sotsialistide laialt kiidetud sõjavastasele meeleolule rajatud lootustest saadud pettumus. Nemad pidid olema need kindlad sõja vastased. Kui aga sõda lahti puhkeks, siis olid ka sotsialistid sõdijate ridades ja nad vabandasid endid: „Oleme eestkätt sakslased ja siis sotsialistid.“

Sama tõendavad ka kommunistid oma tegudega. Kogu nende inimesehing rahuarmastus lehkab ainult jõe-

dast tapmisest, vägivallast ja vihavaenu külvamisest.

Sellepärast peetakse üliväga tähtsaks püsiva rahu mõtte levitamist rahva massidesse. See loob kindla vundamendi.

Muu seas on seesugune ettepanek tehtud rahvasteliidu poolt ka Eesti haridusministeeriumile, et püsiva rahu aate küsimus käsitlusele tuleks Eestigi koolides.

Eesti seisukoht.

Eesti riigi ja rahva seisukohalt on püsiva rahu küsimus väga suure tähtsusega. Püsiva rahu küsimuse ideelised kandidaadid peaksid õieti olema just väikeriigid, nagu Eesti, Soome, Läti, Leedu jne., kellele sõda teiste riikidega tähendab harilikult võitlust mitte võrdsete jõududega, kellele võõrad on igasugused agressiivsed mõtted.

Eesti iseseisvuse saavutamiseks on meil esikohale kerkinud kodukaitse küsimus. Igasugused võõraste maade alhitsemise mõtted on meile võõrad. Oleme nagu noor inimene, kes vabaneb eestkostmise alt, alles siis märkab ta, kui suured ülesanded paneb temale oma õiguste eest seismine.

Meie ei tohi minutikski unustada oma kodukaitset, kõik meie välis- ja sisepoliitika on juhitud selles suunas, teeme kõik selleks, et oma kodukaitset paremale järjele tõsta, kuid meie ei taha sõda. Eesti aade on püsiv rahu. Kõik jutud ja oletused, mis vastupidist kõnelevad, on Eesti rahvale võõrad.

Kui meie maailma poliitikas rahuküsimuses kaasa ei saa rääkida ega aidata oma jõuga, oma füüsilise kaaluga, sõlmides sõjavastaseid lepinguid ühe ehk teise suurriigiga, siis seda rohkem oleme kohustatud kaasa aitama selle mõtte levitamiseks igal võimalikul juhul, olles veendunud usus, et ka Naatsaretist võib tulla head, nagu seda tõendab väga kujukalt Soome poolt üles tõstetud tasuküsimus (sellele ri-

gile maksetagu rahalist tasu, kes teise kallaletungi tõttu on sõjas kahju saanud). Suudame meie oma riigis ja oma naabritega rahu alal hoida, siis oleme ühtlasi kaasa aidanud sellega ka püsiva rahu loomisel. Eesti, kui väikeriik, on püsiva rahu aate kandja.

Rahu ja vaen on kaksikvennad.

On ebaõige oletus, nagu oleks sõjad väljamõeldud kellegi võimuhimulise riigivalitseja või mõne võimule pääsenud tugevama, kavalama ja kuritahtlikuma rahvakihi poolt, et teisi rumalamaid ja nõrgemaid ning ühtlasi ka paremaid panna ennast teenima ja orjama.

Nii nagu seda ei saa öelda ka rahu-aate, rahuarmastuse kohta, et see oleks väljamõeldud ja ülesleitud alles mõned aastatuhandet tagasi, kellegi targa inimese poolt ja siis inimsoole tarvitada antud nagu mõni uus asi.

Nii vana kui on vaen, nii vana on ka rahu, nad on kaksikvennad; kus tuntakse vaenu, seal tuntakse ka rahu, nad on ühes kasvanud, nad on sama vanad, kui vana on inimene.

Sõja kui vaenuavalduse algidu peitub igas üksikus elavas olevuses, igas üksikus inimeses juba ürgajast peale.

Nagu inimene ise on arenenud aastatuhandete jooksul, nii on ka tema rahu ja vaenu avaldusviisid arenenud ja täienenud samal määral ja samas ulatuses, kuni nad on omandanud praegusaja kuju, kus hüütakse suurimat vaenuavaldusviisi sõjaks. Sõda laiemas mõttes on sama vana kui on inimsugu. Ta on olnud üksikute inimeste, perekondade, sugukondade, suguharude ja rahvaste vahel ja on suurima vägivallana alles jäänud riikide vahele, kuid on ka kadumas siit.

Kuid teisest küljest ei saa öelda, et sõdade kadumisega valitseks üksikute inimeste, perekondade, suguharude, parteide jne. vahel igavene rahu. Igapäevane elu tõendab, et vaenuavaldused on möödapääsematud praegugi, kuid neid kutsutakse kakelusteks, sisemisteks tülideks ja suuremal kujul mässudeks ning nende lõpulik lahendamine ei olene mitte üksi tülitsejate poolte vägivallast.

Inimene ürgajal.

Astume tagasi kaugesse minevikku... Inimene elab üksikult, võitleb loodusega, võitleb loomadega ja on sunnitud võitlusse astuma ka kaasiniimestega.

Tugevamad inimestest jäävad elu edasi kandma, kuna nõrgemad on määratud väljasuremisele. Ainult need, kes on tugevamad ja osavamad ennast kaitsma ja teisi hävitama, pääsevad võidule.

Kuid võitluses oma tuleviku eest ei ole mitte üksi mõõduandvad ürginimese oma isiklikud huvid, ta on paratamata sunnitud oma kaitse alla võtma ka teisi, oma järeltulevat sugu. Kes seda ei tee, selle järeltulev sugu jääb kaitseta, on võimetu võitluses igasuguste raskustega, selle järeltulev sugu on määratud hävinemisele. Sellega on hävitatud ka see, kes oma isiklikkudes huvides loobus oma järeltuleva soo, oma perekonna kaitsest.

Elu edasikandjateks jäävad ainult need, kes kalduvad perekonna austamisele, kes oma kaitse alla võtavad oma järeltuleva soo, oma perekonna.

Nii näeme, et kõrvuti sõjakuse ja omakasuga nõuab enesele täie õigusega eluõiguse ka teiste kaitse, teiste õiguste eest seismine, ligemisarmastus ja altruism.

Areneva inimese juures saab perekonna loomine möödapääsematuks. Kuid sellega pole öeldud, et oleks kadunud vaenuavaldused üksikute perekonna liikmete vahel. Arusaamatused ja vaenuavaldused vältavad siin edasi kuni praegusajani.

Kuid saatus on armuheitmata. Need perekondadest, kes ei suuda lahendada oma tülisid kodusel viisil, lagunevad, lähevad lahku ja on sunnitud eluvõitluses hävinema või teistele alistuma.

Elu edasikandjateks jäävad teised perekonnad, kus kodused tülid ei vii lahkuminekuni, kus need suudetakse lahendada teisiti, kus nende lahendamine antakse perekonna vanematele, usaldatakse perekonna tugevamale liikmele, perekonna isale. Nii on möödapääsemata kohtumõistmine ja alistumine sellele.

Ühinemine kestab edasi.

Kuid võitluses oma olemasolemise eest on ka üksikud perekonnad jõuetud; perekonnad, kes seda tõe arvesse ei võta, on sunnitud võitluses teiste perekondadega, looduse ja muude raskustega halvemasse seisukorda jääma ja teistele alistuma või hävinema.

Võitjateks ja elu edasikandjateks jäävad suured ja tugevad perekonnad, kes oma ümber oskavad koguda ikka rohkem ja rohkem järeltulevat sugu, kus lapsed ei löö lahku oma vanematest, vaid üheskoos elades mitmed sugulustastmed moodustavad sugukonna.

Sugukondade viisi koos elades ei ole aga kadunud iga üksiku perekonna, iga üksiku sugukonna liikme oma huvid, mis sagedasti diametraalselt vastupidised sama sugukonna teise perekonna, teise liikme huvidega.

Tõusevad võitlused ja heitlused sugukonnas endas. Ei suudeta neid võitlusi sumbutada, siis läheb sugukond laiali ja muutub võitlusvõimetuks, on määratud hävimisele ehk alistumisele teistele sugukondadele, kus on suudetud kodused tülid lahendada ilma sugukonna lagunemiseta. See on aga võimalik ainult seal, kus on tugevam sugukonna kokkuhoidmistung, kus on omavaheliste tülide lahendamine usaldatud sugukonna vanematele ja targematele, kus vanemate kohtumõistmisele alistuvad kõik liikmed ja kui keegi neist seda ei taha teha, siis sunnitakse teda selleks teiste poolt ja kus kohtumõistmine on õiglane ja erapooletu, mida tülitsejad pooled on nõus tõrkumatult täitma. Nõrgemate kaitse nõuab enesele eluõiguse.

Algavad võitlused sugukondade vahel. Sõjad sugukondade vahel kaovad ainult siis, kui mitu sugukonda koos moodustavad suguharu, kus sugukondade vaheliste tülide lahendamine läheb suguharu võimkonda. Nii liituvad suguharud rahvasteks ja hiljem moodustavad praegusaja riigid.

Aastatuhandeid völdanud inimsoo arenemine.

Aastatuhandeid völdanud võitlused on toonud inimsoo sarnasesse seisukorda, nagu meie seda praegu leiame.

Vaenuavaldused, mis esialgu rahulisel teel lahendamatud olid üksikute inimeste vahel ürgajal, kõrvaldati sellega, et üksikud inimesed liitusid perekondadeks ja sugukondadeks, kus nende omavaheliste tülide lahendamine kuulus sugukonna vanemale.

Sama olid sugukondade ja suguharude tülid ja sõjad seni möödapääsematud, kuni ei tulnud veenele ja arusaamisele, et sõjad on väga kahjulikud, et tuleb nende omavaheliste tülide lahendamine anda suuremale ja tugevemale organisatsioonile, kes seda võiks teha ilma suure verevalamiseta.

Nõnda on nende vaenuavalduste ja sõdade likvideerimine ja lahendamine arenenud kuni praegusaja riikide vaheliste sõdadeini.

Nüüd seistakse riikide vaheliste sõdade ees ja otsitakse väljapääsuteid, kuidas riikide vahelisi sõdasid saaks kaotada, kuidas võiks lahendada riikide vahelisi tülisid ilma verevalamata, ilma sõjakoledest, kuidas aluse saaks panna igavesele rahu.

Arusaadav et senikaua ei saa juttu olla sõdade kadumisest, kuni riigid ise eelistavad oma tülide lahendamist sõja teel paremaks kui rahu teel.

Suure ja kalli, kuid ühtlasi ka väga tarviliku õppetunni andis selles möödunud ilmasõda. Pärast seda õppetundi on ajamärgid näitama hakanud, nagu oleks see aeg kätte jõudmas, kus riikide vahelisi sõdasid hakatakse hukka mõistma päris tõsiselt. Seda tõendab omakorda hiljuti päevakorrale kerkinud sõjakeelu lepingu sõlmimise küsimus ja need elavad arutused, mis sel puhul üles on kerkinud. Et püsivat rahu ellu viia, on katsutud kasutada seni õige mitmesuguseid teid.

Kaotage sõja põhjused, siis on sõjad kadunud.

Neis ringkondades, kus sõja ainsaks põhjuseks peetakse praegusaja kapitalistlikku korda, on püsiva rahu loomine õige lihtne. Nende arvates on vaja ainult kaotada kapitalistlik riigikord, kui sõja ainukene põhjus, ja sellega ongi igavene rahu kindlustatud.

Kuid, nagu eelpool väitsime, ulatab sõdade ajalugu aastatuhandetesse, kus

ei olnud kellelgi aimugi kapitalistlikust korrast. Õigusega küsitakse, mis sundis rahvaid siis sõdima? Oli vist ikka muid põhjuseid.

Õigus ju on, et sõja põhjuste kaotamisega kaovad ka sõjad, kuid siin tekib kohe teine küsimus, kas on sõja põhjused üldse kaotatavad? Ja vastama peab, et sõja põhjuseid võib küll vähendada, kuid ära kaotada neid ei saa, möödapääsematud on tülid ja arusaamatused riikide vahel ka edaspidi. Kuid nende lahenduseks tuleb paremaid teid leida.

Sama kui üksikud inimesed aastatuhandeid koos elades ei ole seni veel nõnda kaugele jõudnud, et nad kõik arusaamatused oma vahel lahendaks rahulisel teel, nii ei või ka loota, et riigid ja rahvad sinna maale jõuaks, kus nad ilma välise surveta omavahelised tülid rahulisel teel suudaks lahendada.

Jääme meie aegu ootama, kus riikide arusaamine sedavõrd arenenud oleks, et sõdasid ette ei tuleks, siis peaksimme üle elama veel lõpmatuseni palju veriseid sõdasid. Sõja põhjused on seotud lahutamatuult riikide olemasoluga, nagu igasugused teisedki vaenuavaldused elavate olevustega. Ütelus: „Kaotage sõja põhjused, siis on kadunud ka sõjad,“ on väärne sellele, kui ütleksime: „sõitke kuu peale, siis olete teie seal.“

Kuid sõdade kaotamiseks on seni astutud teisi palju reaalsemaid samme.

Liidu-lepingud.

Paratamatud riikide vahelised sõjad on õpetanud, et võitjaks jääb see riik, kes suudab enesele rohkem abiliselt rohkem liitlasi koguda. Ja nii on tekkinud riikide vahelised liidu-lepingud, kus kaks ehk rohkem riiki kohustavad sõja korral aitama üksteist.

Esiteks kindlustab see arusaadavalt rahu lepinguosaliste eneste vahel. Teiseks püüavad lepinguosalised üksikuid oma liidu sõjakaid liikmeid sõja algamisest tagasi hoida teiste väljaspool liitu seisvate riikidega, sest vastasel korral võib see ka neid vastu tahtmist sõja keerdu kaasa tõmmata ja nende rahule hädaohtlikuks saada.

Siin kordub jälle see vana tõde, et

üksikute vähemate sõdade ärahoidmiseks koondutakse suurematesse üksustesse.

Nii ei olnud möödunud ilmasõda enam lihtne riikide vaheline sõda, vaid suurte riikliitude vaheline sõda. Ühel pool seisid Inglis-, Prantsus- ja Venemaa, Itaalia jne. ja teisel pool Saksamaa, Austria, Bulgaaria jne.

See riikide omavaheline liitumine on suur samm edasi riikide vaheliste sõdade kaotamise teel reaalsel alusel. Kuid veel suurem samm astuti selles suunas ilmasõja lõppedes

rahvasteliidu loomisega.

Selle liidu ülesanne ei ole enam, nagu oli see varematal liitudel, kellegi vastu sõjalist tasakaalu luua, vaid palju rohkem riikide ühendamine rahulikuks koostööks. Esiteks on see asutus oma suure autoriteediga võimas rahu mõtet propageerima ja teiseks on ta oma ümber koondanud nii suure hulga riike (50), et juba nende vahel sõdade ärahoidmine on suurem töö rahu kasuks kui see seni kusagil pool on tehtud.

Kuid sellest hoolimata ollakse hirmul sõdade pärast. Kardetakse et rahvasteliit ei suuda ära hoida sõdasid. See kartus põhjeneb asjaolule, et rahvasteliidul ei ole küllalt jõudu, mille abil ta sunniks oma otsuseid täitma.

Riikide desarmeerimine.

Üks abinõudest, millega sõja hädaohtu kõrvaldada tahetakse, on sõjajõudude vähendamine, riikide desarmeerimine. On sõjajõude ja mitmesuguseid sõjapidamise vahendeid vähem, siis arvatakse ka selle läbi sõdade tekkimist kõrvaldada.

See on otse vastupidine arvamine suure teadusmehe ja tugevajõuliste lõhkeainete ülesleidja Nobeli arvamistele. Nobeli arvates pidid sõjad siis ära kaduma, kui leitakse üles niisugune lõhkeaine või niisugune tapariist, mis mõne minuti jooksul võib pihuks ja nõrmuks muuta kogu riigid ja rahvad. Selle sihiga töötas ta väsimatuult uute lõhkeainete ülesleidmisel, et maailmale püsivat rahu kindlustada.

Nobel oli suur igavese rahu pooldaja ja tema pärandatud auhinnad erguta-

vad praegugi inimesi rahu mõtte levitamisele. Kuid tema arvamine oli vastupidine praegusaja desarmeerimise pooldajatele.

Kuid nii üks kui teine abinõu ei võta riikidelt võimalust sõda alustada. Hiigla tapariistade vastu leitakse ka hiigla kaitseabinõud ja on tapariist ühele riigile kättesaadav, siis on see ka teisele riigile samuti kättesaadav. Sama ei tähenda ka regulaarsõjaväe vähendamine ehk hoopis ärakaotamine, et see võtab riigilt võitlemise võimaluse. Riigikaitse ja sõja ettevalmistamise kulud vähendatakse sellega, võib olla, märksa ja antakse neile ehk olude sunnil siis teistsugune kuju. Jgal juhul on aga riikidel siiski võimalus omavahelisi tülisid ikka lahendada vägivallaga. Desarmeerimine hoiaks ära ainult riikidevahelise sõjalise ettevalmistuse võidujookuks sellel määral nagu see seni oli.

Rahvusvahelised kohtud.

Juba ammu oldi arvamisel, et riikide vahelisi sõdasid võivad ära hoida rahvusvahelised kohtud, kuhu riikide vahelised tülid arutada antakse. Need olid mõeldud umbes samasugustena nagu on kohtud igas riigis kodanikkude vaheliste tülide lahendamiseks. Nii asutati rahvusvahelised kohtud.

Rahvusvahelises kohtus on nii mõnigi riikide vaheline tüli lahendada ja, võib olla, nii mõnigi sõda ära hoitud, kuid nagu äsja lõppenud ilmasõda seda tõendas, olid rahvusvahelised kohtud sõja ärahoidmiseks siiski võimetud.

Kui rahvusvaheline kohus siin oleks teinud ka kõige õiglasema otsuse, siiski oleks see jäänud õhku rippuma, sest selle otsuse makspanemiseks ei olnud kohtul jõudu.

Kui vaatame praegusaja tüliküsimuste lahendamist üksikute isikute, perekondade, kogukondade ja teiste ühiskonna üksuste vahel riigi piiris, siis peame siin samale otsusele tulema: kes neist ei tahaks asja lahendada rahulikult teel? Ilma erandita igaüks. Aga nagu igapäevane elu tõendab, olakse sunnitud alalõpmata väljastpoolt abi otsima, kohut appi kutsuma.

Ja igaüks neist kohtu otsuski oleks

tülitsevatele Hansule ja Kaarlile tühine ja vastuvõtmata, sest nad arvavad kindlasti igaüks enesel õiguse olevat, kui nad aga ainult teaks, et selle kohtu otsuse taga ei seisa jõud, mis neid kohtu otsusele alistuma sunnib.

See jõud, mis riikide sisemiste kohtute otsuseid sunnib tülitsejaid täitma, puudub kahjuks seni rahvusvahelistel kohtutel. Sellepärast jäävad rahvusvahelise kohtu otsused tõsisemate kokkupõrgete puhul ainult vagaks sooviks, mida võib täita ja ka täitmata jätta.

Pan-Euroopa.

Pan-Euroopa või Ühis-Euroopa riigi loomise mõte ei ole suutnud seni siiski enesele jalgu alla võtta. Õieti oleks see suur reaalne samm sõdade kaotamise teel.

Kui suudetakse luua Euroopa ühine riik, Ameerika ühine riik jne., siis oleks edaspidised sõjad mõeldavad ainult mandrite vahel, mis võiks kujuneda näiteks Euroopa-Ameerika või Ameerika-Aasia sõjaks, mida esile võivad kutsuda ainult mõned suured põhjused, asumaade poliitika jne.

Mõnelt poolt ongi mõtteid avaldatud, et, näiteks, kollaste ühinemine Aasias võib Euroopale suureks hädahuks kujuneda ja Pan-Euroopa loomise esile kutsuda.

Pea raskus, mis takistab üksikute riikide liitumist üheks suureks liitriigiks, näiteks, Pan-Euroopaks, on eestkätt riikide väga lahkuminevad huvid.

Üksikud riigid kardavad, et nemad Pan-Euroopa loomisega võivad sattuda teiste riikide mõju alla.

Raske on aga leida niisugust moodust, mis iga soove rahuldaks ja selle tõttu ei ole Pan-Euroopa mõtte propageerimine enesele suurt poolehoidu leidnud.

Teiseks ei ole selle järele olnud välise kaitse mõttes seni ühtegi reaalsel vajadust.

Kindel on, kui oleks peetud möödunud ilmasõda Euroopa riikide liidu ja teisest küljest Ameerika ja Jaapani liidu vahel, et siis tänapäeval oleks pävakorral seisnud Pan-Euroopa loomine.

Sõjakeelu leping.

Sõjakeelu lepingu lärele tunnistavad lepingosalised sõja rahvusvaheliseks kuritööks ja aitavad kaasa selle kõrvaldamiseks.

Selle lepingu allakirjutamisega tõendavad riigid oma sõjavastast meeleolu, mis on tähtsam osa püsiva rahu loomise küsimuses. Sellest seisukohast seda lepingut hinnates on sellel väga suur tähtsus.

Kuid siin puudub aga jällegi tagatis, mis garanteeriks, et need riigid, kes lähevad omavahelisi tüli asju lahendama vägivallaga, et nad tarbekorral sunnitakse seda tegema rahulikul teel.

Sõjakeelu leping on päevakorra lekerkinud käesoleval aastal ja selle üle on iseäranis palju mõtteid vahetatud viimasel ajal, kuna selle allakirjutamine oli 27. augustil Pariisis, kogu rea suurriikide poolt. Nendega võivad hiljem ühineda ka teised.

Sõjakeelu lepingu allakirjutamise või omaks tunnistamise väärtus seisab õieti selles, et selle läbi rahu aade uue elavusega jälle päevakorra lekerkib, et need riigid, kes seni rahvasteliidu tööst mingisugustel põhjustel eemale on hoidnud, selle teisalt ja uuesti serveeritud püsiva rahu loomise küsimusega ehk ometi kaasa tulevad ja rahu küsimuse kõne alla võtavad. Ja sellelgi on suur tähtsus üldise sihi kättesaamisel.

Püsiva rahu eeltingimused.

Puudutades tervet rida katseid, mis on tehtud sõdade kaotamiseks ja püsiva rahu loomiseks ja teades, et need katsed on seni kõik võimetud olnud rahu kindlustamiseks, tekib tahtmata küsimine keelele, missugused peaksid siis olema püsiva rahu loomise eeltingimused?

Arusaadav, et siin midagi uut ja keerulist välja ei saa mõelda. Tuleb kasutada seda viisi, mille abil ürgajast peale ära on hoitud sõjad perekondade, sugukondade ja suguharude vahel, sama ka seda viisi, mis on rahu alalhoidmiseks vajalik riigi vähemate üksuste ja üksikute liikmete vahel praeguselgi ajal igas riigis.

Ühisriikide välissekretär
Kellogg.

Sõjakeelu lepingu algataja.

Sellest seisukohast väljamineks võime öelda, et püsiva rahu loomiseks riikide vahel on vaja kõigest kolm tingimist:

1. Riikide vaheline arusaamine, et ka võidurikas sõda on kahjulikum kui rahulisel teel teisele riigile tehtud järelandmised.

2. Riikide vaheline keskkorraldus, mis on kompetentne lahendama riikide vahelisi tülisid.

3. Jõud, mille abil keskkorraldus võib tarbekorral oma otsuseid ellu viia ka sunni viisil.

Need kolm nõudmist on analoogilised juba ürgajast alanud rahu levimise nõuetele, nad on ka analoogilised praegusaja rahu alalhoidmise nõuetele igas riigis.

Ei saa ükski riigivalitsus oma riigis korda pidada, kui puudub tema riigis üks tähendatud kolmest nõudest.

Leitakse riikide vaheline moodus, mis rahuldab neid kolme nõuet, siis võib lugeda riikide vahelised sõjad kadunuks.

Mis puudub püsiva rahu loomiseks?

Kuigi on raske öelda, kui palju riikidel tõsiselt tahtmist on sõjast loobuda, ometi on siin terve rida fakte, kus riid

kide esitajad seda vähemalt tõendavad. Teostub ka päevakorral oleva sõjakeelu lepingu allakirjutamine, siis paistab nagu oleks sellega püsiva rahu loomise esimene nõudmine juba lahendatud, riigid on arusaamisele tulnud, et sõda on rahvusvaheline kuritegu, et riikide tülikäisumusi tuleb lahendada rahulikul teel.

Umbes sarnane on seisukord ka teise tingimusega, et leitaks riikide vaheline keskkorraldus, mille kätte usaldatakse riikide vaheliste tülide lahendamine. Peale rahvusvaheliste konverentside ja kohtute on sel alal täielikum vast rahyasteliidu organisatsioon, ehkki nii mitmed suurriigid sellest organisatsioonist seni kõrvale on hoidnud. Kuid oleks küllalt sellestki, kui suudetaks esialgu maksma panna sellegi organisatsiooni korraldused tema ümber koondunud liikmete keskel, kes selle organisatsiooni korraldustega ja korraga näivad enam-vähem leppivat. Nõnda et ka püsiva rahu loomise teise tingimuse kohta võiks öelda, et see on enam-vähem lahendatud, on loodud organisatsioon, millega enamus riikidest lepip.

Jääb järele kolmas nõudmine, et sellel organisatsioonil oleks jõud, mille abil ta oma otsused võib maksma panna. See nõudmine on aga seni kogu ni lahendamata. Kõik, mis sel alal võib ette tuua, on rahvusvaheline õigus ja riikide vahelised lepingud, mille kohta kantsler Bismark ütles, et nende väärtus on sama suur, kui igal teisel paberi lipakal. Praegu seistaksegi selle küsimuse ees, kuidas leida tagatist, mis kindlustaks, et kõik tehtud otsused ja sõlmitud lepingud saaksid ka ellu viidud. Kahjuks ei ole seni seda päässet leitud. Paistab nii nagu oleks selle küsimuse juures püsiva rahu loomisel umbkotti satunud, millest väljapääsu ei leita. Ometi on see püsiva rahu loomisel kõige olulisem osa. Ja kui seda küsimust ei suudeta lahendada, siis annab see omakorda sellest tunnistust, et arusaamine sõdade kahjust ei ole veel küllalt küps, et möödunud ilmasõjast saadud vapustusest oli veel vähe, et sundida riike rahulisel teel oma tülisid lahendama.

Riikide-vaheline sõjavägi.

Jälgides neid teid, mida on läbi käinud senine rahu areng, ja missuguste abinõudega see alal hoitakse nii suurt kui väiksetes praegusaja riikides, leiame, et siin rahu ja tema alalhoidmise abinõud (kohus, korrapidajad jne.) tugenevad peale traditsioonide, seltskondliku arvamise jne., just riigi sõjalisel jõule.

Igas riigis, kus on rahu rajatud püsivale alusele, on kasutada riigivalitsusel sõjariistadega varustatud politsei, miilits ehk regulaar-sõjavägi ühes meri- ning õhulaevastikuga ja sel määral, et üksik kodanik ega üksik riigi osa ei suuda vastu panna sellele. Pealegi on teatud liigi sõjariistade muretsemine riigi monopol.

See raudne rusikas aitabki juhtida riiki nii, et selles valitseda võib püsiv rahu, et kõik riigi piirides ettetulevad tülid ja arusaamatused suudetakse lahendada rahulikul teel ilma suuremate raskusteta.

Samasugust seisukorda näeme ka kogu inimsoo ja rahu arenemises. Vähemate üksuste vahelised sõjad kadusid ainult siis, kui nad ühinesid üheks suuremaks üksuseks, kui ühes sellega neilt ära läks ka sõjaline jõud selle uuesti loodud suurema üksuse kasutusse.

Tehes sellest analoogilised järeldused, võime enesele ette kujutada ka umbes sarnaselt riikide vahelise püsiva rahu loomist. Seni kui puudub riikide vahelisel keskkorraldusel oma füüsiline jõud, millele see võiks tugeneda oma otsuste elluviimisel, seni ripuvad ka õhus kõik selle ilusad plaanid ja otsused. Neid võib täita, kuid võib ka täitmata jätta.

On riigid kindlal arvamisel, et sõda on kahjulik, on loodud ideaalne keskkorraldus ja ideaalselt väljatöötatud rahvusvaheline õigus, millele riikide vaheline keskkorraldus oma töö rajanud, kuid kõigest sellest oleks veelgi vähe, kui puuduks jõud, millele võiks tugeneda püsiva rahu tegevus.

Püsiv riikide vaheline rahu saab enesele kindla aluse ainult siis, kui on loodud riikide vaheline sõjavägi, millele võib rajada püsiva rahu.

Ainult üks sõjavägi.

Kui on loodud riikide vaheline sõjavägi, siis ei ole enam vajadust üksikutel riikidel oma sõjaväe järele suuremal arvul, kui seda nõuab sisemise korra hoidmine, mis õieti ei kuulu sõjaväele, vaid on politsei ülesanne. Nii kaoksid üksikute riikide sõjaväed ja asemele astuks üks riikide vaheline sõjavägi.

See uus sõjavägi oleks suurem ja tugevam, kui seda seni maailma ajaloo üldse on nähtud ja kuulnud.

Kui meie oletaksime, et sellesse riikide koondusse kuuluks, näiteks, kõik Euroopa riigid, et see moodustaks mingi Pan-Euroopa, siis oleks nendes riikides 460 miljoni elaniku ja kui neist arvata sõjaväkke umbes 1%, siis teeks see 4½ miljonilise sõjaväe; kui meie ka seda % alandaksime poole vähemaks, kui see praegusel ajal normaalselt on, s. o., ½% peale, ka siis saaksime üle 2 miljonilise sõjaväe. Tegelikult oleks see aga vähem praegusaja Euroopa riikidesse laialipillatud sõjaväe kogusummast.

Arusaadav, et see ühine sõjavägi võiks veel paljugi vähem olla, kui temal tarvis pole sõda pidada väliste vaenlastega, vaid tema ülesandeks jääb ainult riikide vaheliste tülide lahendamise puhul toeks olla nende tülide lahendajale organile ja korrapidamine riikide vaheliste arusaamatuste tekkimisel.

Ühes sellega väheneksid ka praegusaja sõjavägede ülalpidamise kulud märksalt ja hulk noori inimesi, kes selle läbi sõjaväe kohustusest vabaneks, võiksid asuda loovale tööle.

Luuakse aga niisugune riikide vaheline sõjavägi, näiteks, rahvasteliidu juure, mille ümber on koondunud palju rohkem riike, siis moodustaks see kolossaalse jõu, mille puhul võiks kindlasti öelda, et kõik riikide vahelised sõjad on kolikambri heidetud ja rahu riik on maa peale tulnud.

Ühine sõja- ja õhulaevastik.

Räägime meie riikide vahelisest sõjaväest, siis ei saa keelduda edasi oletamast, et sarnasel puhul antakse üle riikide vahelisele korraldusele ka kõik sõja- ja õhulaevad ja kogu relvastus.

Nii saaks moodustatud seni tundmatu suur sõjalaevastik ühes kolossaalse sõjalise õhulaevastikuga.

Üksikutel riikidel neid enam vaja ei ole, ka riiklikul keskkorraldusel on nad sellel määral, nagu praegu olemas, ülemäärased. Nende peale võiks teha edaspidi koguni vähem väljaminekuid, mis annab suure majandusliku kokkuhoiu.

Sama on lugu ka relvastusega ja kõige muu sõjalise varustusega. Nende peale väljaantavad summad väheneksid mitmekordselt.

Sõja varustuse vabrikud ja tehased läheksid riikide vahelisele keskkorraldusele.

Isiku, kodu ja sisemise korra kaitseks tarvisminevaid relvu võiks saada ainult riikide vaheliselt keskkorralduselt. Sellega oleks enam-vähem ära hoitud kõik riikide omavahelised vägivaldsed tülide lahendused ja ühtlasi ka vastuhakkamine keskkorraldusele.

Ühise meriväe ja õhulaevastiku loomisega jääks ära see lõpmata võidujooks riikide vahel sõjalises ettevalmistuses, alaline uute merihiiqlaste ehitamine ja igasuguste sõjavarustuse tagavarade loomine.

Kaubalaevade kaitse, rannavalve jne. jääks kas riikidele enestele ehk teostataks ka see riikide vaheliselt.

Koguni ära kaoks gaasisõdadeks tehtud ettevalmistused. Esikohale keriksid abinõud, mis võimaldavad sõjaväe, või sarnasel korral, õigemini öeldud, riikide vahelise miilita, kiire paiskamise ühest kohast teise.

Sõjad on kadunud.

Aastaarv näitab 1950. Rahvasteliidu nimeline riikide vaheline keskkorraldus töötab ikka veel Genfis. Genfi läheduses asub ka osa liidu sõjajõududest, kuna nende pea koonduskohaks on Madeira ja Filipini saared. Sinna on koondatud nii maa- kui merivägi ja õhulaevastik, kui ka sõjavarustuse valmistamise tehased. Rahvasteliidu hiiqla sõjavägi moodustab üldarvus kõigest ühe kümnendiku sellest arvust, mis oli riikidel paarkümme aastat tagasi.

Iga riigi valitsuse juures on rahvasteliidu komissar, kes on vahemeheks rahvasteliidu ja riigivalitsuse vahel. Riikide piiridele ja ka sisemaale on asetatud valvurid, kes kuuluvad komissaride käsutusse ja valvavad selle järele, et kusagil ette ei tuleks rahvasteliidu määruste vastu eksimist. Mandrite äärsetele saartele on asutatud suuremad valvepostid, mis koosnevad nii maa- kui meriväest ja õhulaevastikust. Iga kuu esimesel päeval on valvepostide vahetus. Ärevuse korral suurendatakse tagavaravägede varal valvepostide jõudu. Iga vägivalda katse surutakse silmapilkselt maha. Nii oli see Prantsuse- ja Saksamaa vahel tekkinud tüli likvideerimisel. Vaevalt paar päeva vältas siin vägivald. Eelkaristusena otsustas rahvasteliit tülitsejaid 4 nädala-

laks isoleerida teistest riikidest. Kui aga selle peale vaatamata tüli vägivaldne lahendamine ei lõppenud, saadeti kohale rahvasteliidu õhulaevastik, mis paari tunni jooksul sundis tülitsejaid igat oma territooriumile asuma.

Nii oli see ka Eesti-Läti ja Nõukogude Venemaa tüliga. Rahvasteliidu sõjajõud sundisid tülitsejaid oma korraldustele alistuma. Paar tundi hiljem kui Vene miilits tungis üle Eesti ja Läti piiri, olid rahvasteliidu lendurid kohal ja sundisid neid taganema oma territooriumile. Samuti on sõjalaevastik valmis Leningradi pommitamiseks. Kuid seda ei olnud vaja, sest Vene valitsus andis järele rahvasteliidu korraldustele.

Sõjad mis aastatuhandeid väldanud, on kadunud. Igavene rahu on maale asunud.

Lõikuskuninga unelm.

J. Aman.

Savapilt.

Tegelased: Põllumees-lõikuskuningas, perenaine, ajaleht-arlekiin, rukis, nisu, kaer, ristikhein jne. — viljad, vastavalt kostümeeritud.

Tumedate seintega lava. Keskel laud ja pink. Laual ajalehed ja põlev lamp, millest hoo- vab hämarat ning uinutavat valgust. Lava tagant kostab koorelahutaja monotoonne undamine.

Eesriide avanedes pisut aega lava tühi, siis ilmub tüübiline põllumees. Väsinud päevatööst, istub ja võtab ta lehe, et lugeda. Valgus kahaneb pikkamööda. Lava pimeneb. Põllumees uinub. Vana seinakell lava taga lööb raskel kähiseval häälel. Kella löögid ja koorelahutaja undamine kaovad kaugusse.

Vähe aega valitseb laval pimedus, siis — punaselt valgustatuna ilmub nähtavale lõikuskuninga majesteetlik kuju. Keset lava, põllutööriistadest kombineeritud troonil istub põllumees-lõikus- kuningana. Õlgadel viljapeadest tikandusega mantel. Vöö vöö! Sirp puusas. Peas kuldsetest vilja- peadest kroon.

Kuningas: (Istub liikumatult ja vaa- tab kaugusse. Parem käsi kerkib pikkamisi õla kõrgusele, tehes energilise liigutuse üles- poole. Kõlab gong.)

Arlekiin (tormab sisse. Üleni ajalehe paberist kostüümis. Valgel näol trükitähed. Kummar dab maani kuninga ees. Räägib ise- teadval häälel): „Sa kutsusid mind, kun- ingas. Mida käsed?“

Kuningas (käskivalt majesteetlikult): „Uudiseid! — Jutusta, mis sünnib minu riigis.“

Arlekiin (asub kergelt ja painduvalt kuninga paremale käele ning toetudes vastu

trooni, räägib üsna kuninga kõrva ligidal): „Pea ma jutustama kõik? — Ka halbu uudiseid, oh kuningas?“

Kuningas (võpatab): „Halbu!“ (Surutult): „Ka halbu!“ (Kuulab tähelepane- likult Arlekiini kõnet ja murepilved koguvad näcle.)

Arlekiin (näpib oma kostüümi. Rää- gib pool kahjuröömsalt, pool silmakirjaliku kah- jatsusega, rõhutades sõnu): „Nad on mobi- liseerinud kõik jõud, need sinu vaenla- sed, oh kuningas-põllumees. Liigvesi, rahe ja hall on muutnud tallermaaks sinu lokaavad nurmed, sinu lõhnavad

aasad ja nüüd ning hävitanud sinu truud alamad. Kindral Nälg ligineb kiirmarsil sinu kuningriigi radadele. (Lava tagant kostab tugev undamine.) Kuuled sa kuningas seda hulumist seal seinte taga. — Need on Maksud ja Võlad, mis õonestavad sinu koja alusmüüre. Kuuled sa, kui õudsalt nad huluvad?”

Arlekiin: „Ei, see on tarkus. Miks peaksid sa kiratsema siin, heitlema enese ja oma viletsate alamate ole-mise eest, Oled ehk veel tunnud vähe piinu, veel vähe oma higi kulutanud? — Ja lõpuks — mida oled sa võitnud siin kehvast põhjalas? — (Vaikus.) — Brasiilias — sädeleva päikese maal,

Sõrulased „rugi õsumas“.

Kuningas (sosistab midagi. Huuled liiguvad. Keha väriseb ärevusest. Kramplikult pigistavad käed trooni käsilaid. Äkki räägib kähiseval häälel, haarates Arlekiini käe): „Pääsmist! — Kas ei ole siis enam pääsmist? — Kõnele, sa tead!“

Arlekiin (rahulikult, pikkamööda): „Liig tugevad on sinu vaenlased. Oled nõrk looduse vastu. — Pääsmist? — Siiski — ma tean pääsmise, kuningas. (Litsub end vastu kuningat. Räägib tasa ja tähtsalt): „Põgene, kuningas!“

Kuningas: „Põgeneda?“

Arlekiin: „Ja. — Jäta maha oma hävinenud alamad. Las' rüüstab vaenlane. Mine ära lõunasse, sinna kus kasvavad palmid, — maale, mis jookseb piima ja mett. Miks pead elama just siin, külmas põhjalas, lahjade põldude ja kurjade vaenlaste keskel. Aeg on saabunud, et läheksid.“

Kuningas (mõttesse vajunud): „Põgeneda hädaohu eest on argus.“

Austraalias — lopsaka looduse keskel, seal on kuningriik, mis väärib sind. — Ainult arad ei lähe kodunt kaugele. Tahad sa, kuningas, arg olla? — Mine! Mind oled sa ikka usaldanud, sest iialgi pole sulle soovinud halba.“

Kuningas (tasa): „Ma usun sind.“

Arlekiin: „Siis lähen ja teatan sinu reisist sinu alamatele. Vaata kord neid, kui viletsad nad välja näevad.“ (Lahkub kergel, painduval sammul.)

Kuningas (on mõttes).

(Rukis, nisu, kaer, ristikhein ja teised viljad ilmuvad. Viletsad ja kurvad. Argset sammul lähenevad kuninga troonile. Rusuv vaikus. Kuningas ei märka vilju.)

Rukis (räägib katkendlikult, palaviku-taoliselt): „Reisid ära, me kuningas? — Igatsed riiki, mis kohane sinu vägevusele. — Jätad maha oma kehvad alamad — kehvale põhjamaale — vaen-

laste keskele — kaitseta. — On see tõsi?“

Kuningas (võitleb enesega).

Rukis: „Vaata, oh kuningas, oma alamaile otsa! — On see meie süü? — Igas meist pesitseb määratu tung jõule ja elule. — Siiski oleme nii kehvad, kõhetud. — Hall on näpistanud meid, rahe raputanud meid, liigvesi määndanud meie juured. — Palju oled näinud sa vaeva — meie pärast; lootust teradega mulda külvanud. Tihti olen näinud sind, kuningas, põllul, kus kasvasin, kõndimas — murepilved otsa ees, pisarate läige silmis... Mis võisin sinna parata!... (Vaikus. Rukis ajab end sirgu.) Unusta seda. Tuleta meele aegu, mil lõikuskuninga põldudel lainetas rukis, kui meri. Õhk oli tiine tema kohal hõljuvast õitsetolmusest. — Ja siis, kui terad omandasid kuldse läike — kõlas hommikust õhtuni väljal lõikuskuninga laul, sirbid sahisesisid, kõrinal jooksid lõikumasina vahedad noad. — Vili oli kui kuld ja pea täitused sellest kuhjana lõikuskuninga varasalved... Mäletad?!... Kui siis uudse leiva lõhn täitis maja, kui istusid lauas, süües puhast leiba —“

Nisu (vahele): „Ehk pühapäeva hommikul lõhnavat sepikut —“

Ristikhein: „Jõid maitsevat piima oma rammusast karjast —“

Kaer: „Ehk sõitsid hirnuval hobusel linnast, kringelsaiad laste tarvis pöues —“

Rukis (räägib edasi): „— siis tuletasid meele aegu, mil sinu esivanemad hädasunnil, ikalduste mõjul, halla hävitusel — ja seda oli alati — sõid krobekat hagana kakku, mõruda männikoore lisandusega... Elased nemadki... Ja raskeid aegu elasid üle nurisemata, vaikselt kannatades, saatusega vägipulka vedades, kustumata lootussäde paremate aegade saabumisest rinnus... Nemad olid orjad, sina oled kuningas. — Leiba luusse lastes, unistasid tulevikust, ehitasid õhuloses, ununes suitsutare lõhn, kustusid orjaaja varjukujud. Vaimusilme ette kerkis pilt ideaalsest põlumajapidamisest. Masinate romantika.

Külmast põhjamaa mullast oskasid kulda fantaseerida. Töö, teaduse ja tehnikaga abil kavatsesid jäädavalt hävitada oma vaenlased. Paradiisiks tahtsid muuta oma põhjamaa looduse... See olid sina... Ja nüüd sa lähed... Mine, kui suudad!... Kuid, kas ei seo sind siiski need lahjad põllud; kas ei hoia sind siiski miski jõud magneedina tagasi; kas pole see mitte sinu ja sinu esivanemate high ning vaev, mis aegade vältusel valgunud neile lahjade väljadele?... Seal mullas on pisuke osa sinust enesest, kuid see osake omab määratuma jõu... Suudab see sind kütkestada, siis — jää, me kuningas!“

Kuningas (liigutatult. Tõuseb. Energiliselt): „Jah, ma jään! Ma ei jäta teid maha. Ühes kasvanud, ühes kaome. Hävitada tahan meie vaenlased. Kaduma peavad kehvad põllud ja kadakaised karjamaad. Töö ja higiga väetud väljadel peavad kasvama minu kangelased. Päikesepaistelistelt nurmedelt kadugu nukrus. Kostku lõokeste lõbus sillerdus minu väljade kohal, kadudes sinavasse kõrgusse... Ma tahan seda ja ma võin seda!“ (Majesteetlikus poosis, täis käskivat kindlust, näol raudne energia — seisab kuningas.) (Viljad sirgunevad kuninga kõne ajal. Kaob rusuv vaikus. Elustav kahin käib läbi viljade.) „Ta jääb!“

— Elagu meie lõikuskuningas!“ (Lava valdab äkki pilkane pimedus. Kui jälle pikkamööda valgeks läheb — on lava nagu alguses. Põllumees magab. Ajaleht on põrandale langenud. Tume valgus suureneb. Lava tagant kostab endiselt koorelahutaja hääli.)

Perenaine (ilmub ja raputab pemeest õlast).

Põllumees (ärkab. Vaatab uniselt ringi. Äigab käega üle silmade, räägib siis): „Mis?! — Oli see siis unenägu?“ — (Jääb kuulutama koorelahutaja häält. Siis perenaisele): „Kuule, mis pagana hääli see on?“

Perenaine (naeratab): „Noh, oled end uimaseks maganud, nüüd ei tunne enam koorelahutaja häältk.“

(Eesriie jookseb kiirelt kokku.)

Jala sosin käib üle maa.

G. Maurer.

Sel aastal peeti N. maakonna põllumajanduslikku näitust, mitte nagu harilikult, maakonna linnas, vaid Hallikannu kihelkonnas, Hallikannu alevis. Ja nagu kuulutustest näha võis korraldati samal ajal seal ka lõikuspüha-jumalateenistus looduses, põllumajanduslik karneval ja kihelkondlik lõikuspidu.

Kasvas igatsus kodukihelkonna järele.

See koduigatsus oli sarnane imelik tung, mis teinekord keset kõige kibedamat igapäevast askeldust korraga ei tea kust või kuidas nagu mingisuguse eesõigusega enese hinges domineeriva seisukoha võidab ja sunnib mõtetelendu tegema tiire kauges minevikus, mis seotud paikadega, millest alles püsinud peamiselt head mälestused.

Saabusin pühapäeva varahommikul rongiga. Näitus oli avatud juba laupäeval, kuid pühapäeva peeti näituse vältuse kolmest päevast tähtsamaks.

Oli oodata palju rahvast. Oli teateid kaugelt ja ligidalt ja kõik need teated kõnelesid sellest, et tahetakse Hallikannule pidustustele tulla.

Reklaam-toimkonna esimees, Mäelt talu noor peremees muheles rahuldustundes. Mitte asjata ei olnud siis kuulutatud need kaunis suured summad reklaamiks, tellitud kõik need värvitrukid ja klisheed, millele näituse juhatuses esiti nii väga vastu sõditi ja viimati läbi suruti ainult Mäelt peremehe energilisel pealekäimisel.

Hommikused rongid tõid vaguni täied külalisi. Kolmest neljast küljest kokkujooksvaid maanteid mööda voolas hobustel ja jalgsi ikka uusi ja uusi pidulisi. Maakondlik-näitus ühes tema kõrvalpidustustega oli Hallikannu kihelkonna suurpäevaks muutumas.

Kella üheksaks oli Hallikannu alevivahe juba murruni rahvast täis. Kõrtsi kaks suurt hoovi, kõik kaupluse esised ja lasipuu ääred kihasid mitmevärviliste ja väljaõmmeldud tekkidega kaetud sõidukitest, nende ees tammu-

vatest, hirnuvatest ja kaapivatest hobustest ning hobuseid talitavatest meestest ja vankrite vahel askeldavatest naistest.

Hallikannu harilik, kiriku ümbruses tekkinud alevik oli muutunud korraga nagu mingisuguseks suureks pidulaagriks, kus vanemal raske oli üles leida oma kaotsi läinud last.

Kuid rahva juurevool ei olnud veel lõppenud, vaid kestis ikka veel vahetpidamatult. Kingult vaadates paistsid kollased loogad, mida peeti sinise kihelkonna rakenduse eritunnuseks, juba kaugelt silma. Ei näinud nagu lõppu olevatki.

Jalgratturid tulid suurtes pikkades ridades, kolm-nelikümmend ratast järjestikku. Alevikku jõudes aeti rattad tuttavate juure hoovidesse ja siir nad seisisid kümnete viisi üksteisele tuge-

des. Ka autod ja omnibused ei puudunud. Nagu linnas kunagi kihutasid nad siia ja sinna ikka suure kiiruga, hirmutades vastutulejaid kui ka tee ääre kinni köidetud hobuseid.

Hallikannulased tegid autosõite. Paljud ei olnud ju enne veel autol sõitnud, nüüd tehti seegi nali läbi.

„On ikka pörgulisega sõites jube tunne, aga näeks siiski, et ta veel kiiremini kihutaks,“ arvasid mitmed sõidult tagasi tulles.

* * *

Poole kümne paiku helistati kiriku kellu. Rahvas valgus seltsimaja poole lõikuspüha - jumalateenistusele. Koguti seltsi platsi veerjale murule, mille tagaseinaks oli kaasik; ühest küljest siirdus see alevikule, kuna kahest küljest oli piiratud nurmedega. Rukki nurmelt, mis otse kaasiku vastas teisel pool platsi asus, oli rakis juba lõigatud ja roheline ristikehina taim ajas oma õrnad lehed arglikult välja rukki-kõrre teravate tüügaste vahelt. Vasaikul asuv türgikaera nurm kahises igal tulepuhangul. Tuumakate terade rohekad lakad vajutasid kõrre laduva longu.

Siia valgus rahvas.

Mõnikümmend pinki, mis vastu õpetaja kõnetooli olid asetatud, täitusid varsti istujaist kuna suurem osa rahvast püsti seisma jäi pinkide taha ja külgedele ning hiljem istet võttis ka murul.

Inimesi kogunes palju.

Keskpaigas kobaras olles ja äärtel õredamalt seistes ja istudes oodati jumalateenistuse algust.

Pinkide ette, platsi madalamale servale, seljaga vastu rukki nurme ja esiküljega vastu kaasikut oli asetatud õpetaja kõnetool. See on nähtavasti ajutiselt teivastest ja laudadest kokkulöödud teling, mille ehitusmeistri silumata jäänud krobetused ja konarlused mitmevõrra on kinni kaetud vannikute, oksade ja viljade rikkaliku loodusiluga.

Kummalgi pool kõnetooli on püstitatud üks rukki hakkjalg ja nende kõrvale väikene kaera kuhelas.

Paremat kätt neist asub tuletõrje seltsi pasunakoor, kuna vasakut kätt on istet võtnud kiriku laulukoor.

„Laulame laululehtedelt esimest laulu,“ ütleb kõster ja viivu aja pärast kostab pasunakoori, laulukoori ja rahva ühine laul:

„Suur pühapäev on see.

Suur pühapäev on see.

Vaat taevas kaugel, ligidal

Meid hoiab oma tiiva all“

Vägevalt kostab ühine laul. Rahvas oleks nagu laulus üheks sulanud. Ka kaasik laulab kaasa. Ja kui inimesed on juba vaikunud, siis kajab kaasikust veel „Meid hoiab oma tiiva all.“

Kõnetooli asub mustas ametkuues õpetaja. Tuul liigutab ta õredaid halle juukseid.

Ta kõneleb muinaskangelasest, kes väga tugev olnud. On tulnud tugevaid mehi — küll idast, küll läänest, küll lõunast, küll põhjast, kuid muinaskangelane olnud võitmatu.

Kõik olla imestanud, millest saab tema niisuguse suurjõu, et sellele vastu ei suuda panna ka kõige tugevamad mehed. Viimati saadi teada, et muinaskangelase jõud maast tuleb. Niipea kui teda maast lahutada, muutub

ta nõrgaks ja väetiks, nagu iga teinegi lihtsurelik.

Sellele muinasloole ehitab õpetaja oma lõikuspüha jutluse.

Kõik Jumala annid ja tema tark õpetus on seotud maaga. Need rahvad, kes ühendust peavad maaga, on tugevad vastu panema igasugustele viletsustele ja raskustele. Neid ei suuda võita ükski vaenulik vägi. Maast saavad nemad jumalikkude jõudu. Niipea kui aga katkestavad nad sidemed maaga, hakkavad vankuma nende alusmüürid ja neid paisatakse laiali nagu tuul sügisel koltunud lehti.

Seda räägib elanud õpetaja, kes ise ja kelle perekond on usinad põlluharijad, kes kõneleb sagedasti sama suure innuga ka uuema aja põlluharimisviisidest.

Kõik tunnevad, et need sõnad tulevad südamest ja leiavad sinna ka tee.

„Ja kui näljaaeg tuli, siis läks Ruth põllule ja korjas lõikajate järele viljapäid.“ lõpetab õpetaja hoogsa jutluse.

Koor laulab Säbelmanni: „Helde Isa Taeva sees, heida armu meie peal.“

Peale ühise laulu ja ühise palve tulevad rahva seast välja kaks väikest tütarlast käes vilja-vihukesed.

Arglikult astudes sammuvad nad kõnetooli poole ja jäävad siia õpetaja ette seisma.

Kõigi silmad on kiindunud neisse.

Õpetaja tänab Jumalat, et ta korda on lasknud minna inimeste kätetööd.

Rahvas tõuseb püsti.

Õpetaja õnnistab lõikust ja kogupõlluharijat rahvast.

Vihud asetatakse kõnetooli teine teisele sambale. Siit viiakse nad pärast jumalateenistust kirikusse. Kirikus hoitakse neid alttaril kuni järgmise aasta lõikuspühani.

Jumalateenistus mis kõik kokku umbes 1½ tundi vältas, lõppes vägeva ühise kiituslauluga.

Rahvas valgub laiali.

Minnakse vaatama näitust.

*

Karneval.

Kella kuue paiku oli oodata põllumajanduslikku karnevali või rongikäiku. Juba aegsasti kogunes rahvas rist-

teedel seisva majandusühisuse ümbrusse. Siit pidi hakkama minema karneval.

Sarnast asja polnud varemalt kunagi nähtud Hallikannus. Uudishimu oli suur; teafi rääkida, et isegi Tallinna tsirkusest olla kohale kutsutud mitu kometimeest, need pidada tegema võlla nalja, naera kas või kõht katki. Teised teadsid aga rääkida, et öösel olla tulnud aeroplan. Mis suur müra see muidu võis olla, mitte magadagi ei lasknud. Üks aga oli kindel, et Jaagu talu sarvita pulli „Jaskaga“ pidj ratsa sõitma karjapoiss Mihkel. See oli trükitud kuulutustel.

Arutati kõigekülgselt, kas aga „Jaska“ viimati selle suure müra ja kära sees „jalga ei lase“ ja Mikhelt turjalt maha ei viska. Ja kui siis veel Jaskale nii natuke kõrvalt parmu viisi piriseda ishsh-ishsh. Küll ta siis saba selga tõmbab ja võssa jookseb, et maa müdiseb.

Uudishimu suurendas veel see asjaolu, et majandusühisuse väravatele, kust harilikul ajal igaüks vabalt sisse ja välja võis käia, nüüd vaht oli seatud, kes ainult valitud sinna sisse las kis.

Kui nende saladuslikkude väravate taha oli kadunud ka kohalik tuletõrje orkester, siis hakkas korraga hoovi sisemuses suur mürin ja kärin, kuuldus isegi torupilli virin.

Ootajate silmad kiindusid väravatele. Need avati ja esile tulid kaks rahvariides meest, kes kandsid ilmatu suurt plakati pealkirjaga „Enne ja nüüd“.

Plakati kandjate järele sammus mustas vammuses ja mustas kaabus, pika halli habemega, oma ilmatu suure hülge-maost mänguriistaga Torupilli Juhan. Ta mängis Hallikannus tuntud labajala lössi. Torupilli Juhani järele tuli kandlimees ja viiulimängija ning nende järele läikivate vaskpillidega tuletõrje-orkester. See oli siis muusika „enne ja nüüd“. Torupilli loo lõppedes hakkas orkester mängima rahvaviise.

Muusikale järgnes Balti parunina riietatud ratsanik toredal hobusel. Ühele poole sadula külge kinnitatud

rihma või nööri otsas jooksid kaks hagiijat, kuna teisele poole sadula külge kinnitatud nööri vedas ta enese järele puu telgedega ja ratastega vankri ette rakendatud hobuse kronu, kes pea õieli vaevalt edasi sammus. Vankris istusid räbalatesse riietatud mees ja naine kahe lapsega, mees edaspidi ja naine tagaspidi seljaga vastu mehe selga toetades ja lapsi süles hoides.

Seal tuli nende järel nägusalt värvitud raudtelgedega ja vedrukastiga sõiduk. Hea hobune ja uued riistad annavad omaniku jõukusest tunnistust. Vankril istuvad praegusaja taluperemes ja perenaine. Neile sõidab järgi vedruvanker talu noor-rahvaga. Hobune aina tantsib ees.

Siis tuleb külvaja, külimatt rihma-ga kaelas ja tema järele igasugused külvimasinad. On niisuguseid, mida Hallikannu ümbruses pole seni nähtudki. On vist kaugemalt kohale toodud.

Seal tulevad lauldes heinalised viikatite ja rehadega, kellel leivakott, kellel taari lähker kaelas. Ja nende järele nüüdisaja heinaniidu masinad, loorehad. Siis rukkilõikajad sirpide ja rautsidega ja nende järele viljaniidumasinad ja isesidujad.

Niidu-masinate järele tulevad tahmaste nägudega rehepeksjad koodid ja vardad õlal, rabamislauad ja tuulamis-sarjad vankritel. Nende järele mitmesugused tuulamis- ja sorteerimismasinad ja isesõitja rehepeksu-garnituur tossutades, vilistades ja auru lastes.

Siis lehmalüpsjad puu lüpsikutega ja võitegijad savikaussidega, puulüpsikutega kibedasti võid kokku lüües. Nende järele praegusaja piimavanker hulga piimakannudega. Vankril istuvad valgeisse rõivasse riietatud karjatalitajad. Vankrit veab pull Jaska.

Siis kraavikaevajad labidatega ja nende järele moodne kraaviader.

Adra järele tuleb kündja harkadra, karu- ja puuäkkega, millele järgneb terve rida igasuguseid raudsahku, vedruäkkeid, kultivaatoreid, randaale ning rulle ja traktor põristades ning mürtsu tehes.

Traktori järele tuleb kitsaste mollisarnaste kehadega, otslaudadeta, jämedate puuratastega, vanker. Hobune on ees, keda öeldakse ühele varesele palju, aga kahele vähe olevat. Sellele järgneb aga veoauto ilmatu suure kotikoormaga.

Ja rongi lõpul tulevad paljajalu kirikulised, kingad ja pastlad nõõripidi ühes käes ja lauluraamat teises käes ja nende järele trobikond rattasõitjaid ja paar sõiduauto.

Iga „enne ja nüüd“ ees on lipukandja ja mitmesugused plakaadid. Palju kaski, lipukesi ja rohelist.

Kogu see karneval sünnitab väga kirju ja huvitava pildi, mida vaadates isegi poisid, suud ammuli, ära unustavad piimavankri ees rahuliselt samuvale Jaskale parmu viisi ishshishsh pirisemast.

Viivu aja pärast kihutab karnevalist mööda lippude ja vanikutega ilustatud ratsahobusel karnevali pealik ja asub karnevali etteotsa.

Peatutakse meierei ees. Meierei trepilt tervitab karnevali juhatuse esimees. Siis minnakse edasi läbi pikki aleviku näituse platsile. Rahvas on murruna kaasas. Näitusel tervitab karnevallasi soojade sõnadega näituskomitee esimees ja palub lahkesti näitusega tutvuda.

Näituse kassades algab uus pääsetähtede jaht. Lähevad näitusele ka need, kes enne sinna ei mõelnudki minna.

*

Kella seitsme paiku hakkab karneval näituse platsilt liikuma, minnakse põllumeeste seltsimajja, kus kell 8 peab algama lõikuspidu. Jälle valgub rahvas murruna tänavatele.

Seltsimaia rõdult tervitab pidulisi lõikuspidu korraldaja ja palub karnevalist osavõtjaid ka lõikuspidule tulla, ulatab päälikule peotäie pääsetähti.

Siit minnakse seltsi avarasse aeda, kuhu karnevalist osavõtjate jaoks, hobuste ja masinate tarvis on reserveeritud eraldi paik.

Lõ i k u s p i d u.

Kell 8 algab lõikuspidu. Ruumid ja seltsimajaaed on rikkalikult ilusta-

tud viljade ja rohelisega. Aias on peale selle veel hulk ilulaternaid.

Rahvast on palju, pidu peetakse korraga kahel pool. Saalis on näitemäng, mängitakse Kitzbergi „Neetud talu.“ See teos on nagu lõikuspeo jaoks kirjutatudki. Et paremat ettekannet saada, on kutsutud maakonna linnast elukutselised näitlejad.

Samal ajal algavad ka seltsiaias mitmesugused ettekanded.

Seltsi-aia ida poolsesse otsa on ehitatud lava taoline kõrgem koht ja selle kõrvale muusikantide rõdu. Suure platsi loodepoolses otsas on kirjutatud suurte tähtedega — ohvrialtar. Siin on põllumeeste-seltsi kaalukoda, kus harilikul ajal ümbruskonna põllumeestele kui ka võorastele ja kaugelt tulijaile vähese tasu eest suuremaid raskusi, — vankrikoormaid, loomi jne., — kaalutakse.

Pidu puhuks on kaalukoda mitte üksi ümberristitud, vaid nagu päris ümberehitatud ohvrialtariks. Kogu hoonesisemus ja välimus upub rohelisse. Väliste seinte najale püstitatud harvade koltuma lõõnud lehtedega kased ulatavad oma latvadega kaugele üle katuseräästa. Ümberringi on maasse „istutatud“ hulk puud ja põõsaid. Eemalt vaadates võis seda põõsastikuks pidada, kuhu luulelennuga noored on okste vahele üles seadnud paar lauda pealkirjaga „ohvrialtar.“

Kaalukoja suur värv, mis ohvrialtari sisemusse viib, on puude ja okstega nagu poolteist kinni kasvanud. Ka sisemised seinad ja lagi on rohelisega kaetud. Keset ohvrialtarit asub suur ohvikivi ja selle kõrval suur känd, mille otsas istus mustas vammuses ja mustas kübaras suurte hallide juustega mees. Olla ohvri koha kaitseja. Ohvrialtari taga nurgas asus väljalõigetega ilustatud ohvikirst.

Ohvikivi kohal üleväl katusel paistis kaskede latvade vahelt mingisugune paja taoline must anum, mis ajas välja pigimusta suitsu. Suits sai vaevalt anumast kõrgemale tõusta, kui see tuulest musta joana üle inimestest kihava piduplatsi kanti edela poole, kus suits ikka laiemale lagunes ja hiljem halli taevaga nagu ühte sulas.

Vahete-vahel kuuldus ohvrialtari puude vahelt mitmesuguste lindude siristamist ja ööpiku laksutamist.

Poisijõmpsikad, kes linnulaulu kuuldud nobedasti altari lähedusse kogusid, teadsid rääkida, et seal ei olla ikka päris õigeid linde. Seda laulu tegevad altari valvajaks riidetud Kalda Kustas. Tema osata suu ja sõrmedega lindude hääli järele teha, temal olla ka veel hõbedane vile, mis iga limu häält järele teeb. Tahad sa, et ta pardi moodi prääksu, siis prääksubki ta nagu part, tahad varblase häält, siis teeb ta ka seda. Ka kure, kuke ja igasugu väljamaa lindude hääli saada sellega järele teha. Niisugust vileit ei olla enam kusagilt saada.

Lõikuspeo korraldajate poolt on avaldatud üleskutse, et vaestele andeid toodaks, aineid, mis nii kergesti rikki ei lähe, nii kuidas kellelgi võimalik: mõni toop tangu või erineid, paar kolget linu, mõni nael jahu või muud. Ohvrialtari, siin on nende annete vastuvõtmine.

Ja seal, näe, tulevadki Männiku isa oma pojapoja. Noor Männiku peremees sai sõjas surma. Vanaisa hoib ja õpetab nüüd pojapoega nagu oma kallimat vara. Poisil on raske komps leisikase saiajahu kotiga kaenlas, vanaisa käekõrval tulevad nad ohvrialtarile. Poisu asetab koti suurele ohvikivile, kust altari vaht selle edasi paigutab tagaseinas olevasse kirstu.

Kogu sõnavahetus selle väga ilusa toimingu juures koosnes kõigest kolmest-neljas sõnast. „Tere.“ „Tere-tere.“ „Tõime ka natuke.“ „Suur aitäh!“ „Head tervist.“ „Head tervist.“ Vanaisa oma pojapoja tulid ohvrialtari välja õnnest säravalt silmil.

Ja, näe, seal kaugemal õpetab ja julgustab ema oma umbes 10 aastast tütar: „Sa ära karda midagi, see ju va Kalda Kustas, ainult teised riided seljas. Sa tereta ilusasti, ütle et tõi Anni-Jaanilt natuke tangu, pane kott kivile ja jäta ilusasti jumalaga. Muud polegi tarvis teha.“ Tütar kardab ikka minna. Meelituseks lubab ema talle veel midagi osta. Ja siis asub väikene mõnekümne sammulisele tee. Arglikult astub ta ohvrialtari

uksest sisse, teretab vaevast kuuldavalt väriseval häälel, paneb kompsu kivile, ütleb et see olla Anni-Jaanilt ja jätab kniksu tehes jumalaga. Eemalt vaatab ema ja kui tütar punane kui vähk ta juure jookseb, on emalgi väga hea meel.

Nii käivad üksteise järele nii mitmedki ohvrialtari ja tema valvajad vaatamas. Minnakse kompsudega ja tullakse tagasi tühja kätega.

Ka Ingeri Kata, Altoa teenijatüduruk, toob paari kindaid. Temal pole küll vilja lõigata olnud, aga temal on ema vanadekodus... Tema teab, mis tähendab teiste käest andeid kerjata.

*

Piduplatsi teises otsas on juba ettekanded käimas. Algust tehti ühise lauluga. Jlutule laternad on põlema süüdatud, nad kiiguvad vaigse tuule puhanguil; tuli laternates väriseb. Vägeva ühislaulu ajal oleks see värin nagu suurenenudki.

Hoogne pidukõneleja tõstab veel seda üksmeelt ja head tuju, millele ühise lauluga alus pandud.

Jälle lehitsetakse ühislaulu lehti, lauldakse uut laulu. Vahepeal on lavale kogunud laulukoor ja hulk rahvariides noori ning vanu. Mängitakse kellegi kohalise nupumehe kokkuseatud „Põllumehe elu,” mis koosneb üksikutest tuntud lauludest ja lühikestest vahepealsetest kõnelustest ja ilulugemistest, kus kuitatakse põllumehe elukäiku hällist lõikuspeovanemaks valimiseni. Hallikannus hüütakse seda „Põllumehe potpuriiks.” Algas see laulukoori poolt ettekantava „Hällilauluga.” Sellele järgnevad vaheldamisi laulukoori ettekanded ja ilulugemised põllumehe lapsepõlvest: Lattiku „Ima õe.” „Meil aia ääres tänavas,” „Ma olen väike karjane,” „Karjase pühapäeva laul.” Jõutakse noorepõlveni, koolis ja leeris käimine. Siis tulevad pulmalaulud. Väeti lapsehäll, karjapoiss ja tüdruk on lavalt kadunud, asemele on astunud rahvariides noormees ja neiu. Tõsistele lauludele seltsivad ka mitmesugused naljapalad, millest meele jäid varem kuuldud: „Tuleval aastal teie toas, is-

tub noorik tanu peas. Jstub toas ja lapib kingi, lastekari ümberringi. Viimaks tõuseb suur kära, lapsed söönud lapid ära."

Seal deklameeritakse juba „Kas tunned meest?", lauldakse elu muredes ja rõõmudest kuni jõutakse halli vanaduseni... On lõikuspidu korraldatud ja nüüd valitakse kõige vanem põllumees lõikuspeovanemaks, tuuakse tammepuu lehtedest pärg ja asetatakse see lõikuspeovanema kõrbehallidele juustele. Koor laulab:

„Hallipead armastame,
Kulupead kummardame.
Tema tarkust tunnistame,
Tema õppust austame.“

Kogu see ettekanne oli sedavõrd huvitav ja kaasakiskuv, et kõik seda suure innuga kuulasid ja vaatasid, tule-tades meele Schilleri „Kellalaulu.“

Järgnesid veel mitmekesised palad, nagu „Viljade tants,“ „Vägikaika vedamine,“ „Kingsepa silmatorkimine,“ „Pesu tants,“ elavad pildid, koori laul jne.

Ettekanded nii saalis kui aias lõpesid korraga ja kogu pidurahvas muutus jälle ühiseks suureks pereks. Saal seati korda noortele tantsuks, kuna vanad aega viitsid sõbralikus jutuajamises kas „talutares“ ehk kõigi nelja aastaaja kohaselt dekoreeritud „Kevade-“ „Suve-“ „Sügise-“ või „Talve söögitoas.“

*

Sala helin käib üle maa...

Sügisepoole suvet, kui sigitavast mullapõuest võrsunud saaduste viljad

üksteise järele küpsema hakkavad, kui nagu vallatult laialipillatud heinasaod juba mürakateks kuhjadeks kogutud, üks nagu sihvakas veinipudel, teine kui juurega ülespoole keeratud looma naeris, kui ristikkeina hädalikule aetud kari jälle rohkem kosuma hakkab ja müügile määratud Punu oma parema toidu tõttu palju kurjemalt häälitseb ja mulda kaabib, kui õunad juba puude otsast punetavad ja esimesed oinad veristatud ning rehepeksumasin vara hommikust hilja õhtuni ka pühapäevad läbi talu väljadel ja õuedel vahetpidamatult undab, siis, kõiki seda kuulates, kõiki seda nähes, käib nagu mingisugune sala sosin üle maa, mis vastukaja leiab põlluharija hinges. Siis tunneb põllumees seda jumaliku rahuldustunnet, mis on suurimaks tasuks loova töö igale tegijale. See oleks nagu ilus pühapäeva hommik pärast kuude pikkust kibedat töönädalat.

Kõndides külla tulnud naabriga tuule käes lainetava kuldlokkides nurme veerel, ei kõnele siis harilikult palju: „Siin jäi hiljaks maha teha, on õreda võitu. Siin tahaks rammu saada rohkem. Siin annab aga vili alati head saaki...“ Iga sõna, iga vaade on iseenesest arusaadav, on mingisugune hingeline sugulus, nagu noortel armastajatel, kus iga puudutus, iga pilk ütleb nii lõpmata palju.

Ilusad on hetked, kui need sala-helinad hulgana kokkutulnud põllumeeste koosviibimisel leiavad mõjuka väljenduskuju.

C. R. Jakobsoni matusel.

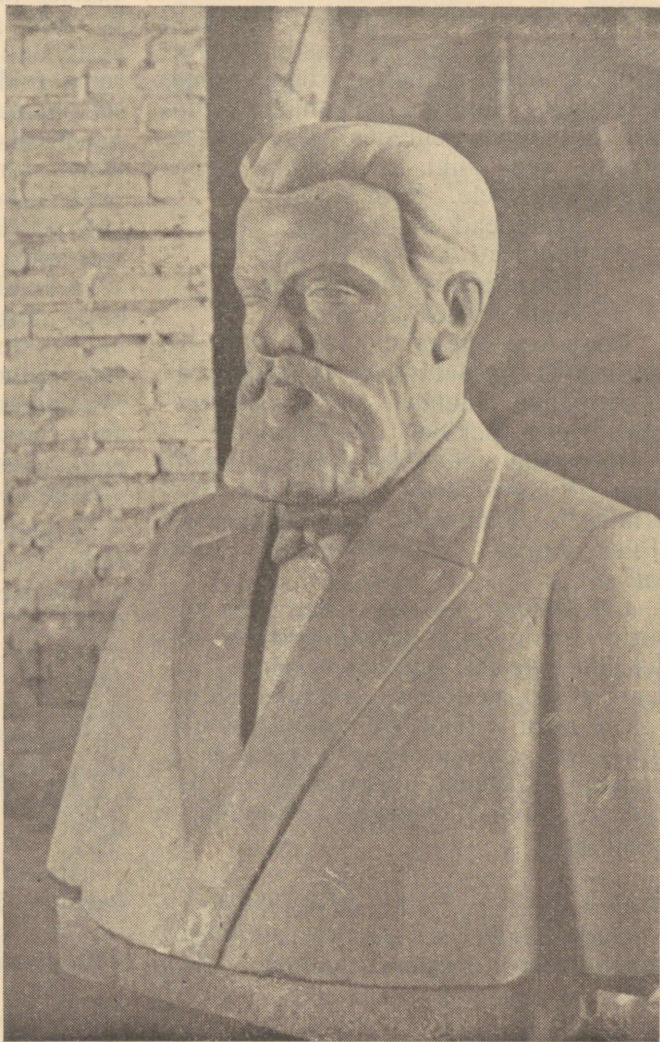
Ernst Peterson.

I.

Pikisilmi ja piinava südamepakitsusega ootas väike Kaarel isa kirikust tulekut: isa pidi tõelise sõnumi tooma kiriku juurest, kas Jakobson elab, või on ta surnud, sest kihelkonnakoolis oli Oriküla Kaarel mineval nädalal teatega ilmunud: Jakobson olevat raskesti haige ja elulootust vähe.

Ja Oriküla Kaarel teadis veel palju juure lisada: Jakobson on oma vaenlaste poolt haigeks tehtud, tema vaenlased annud temale Pärnus mingisugust sööki-jooki; Jakobson märganud küll kolme sisekonnas kahtlast valu, võtnud isegi vastu-rohtu sisse, aga mürk olnud siiski nii tugev, et sundinud teda Viljandist koju Väandrasse Kurgojale sõitma, kus ta nüüd heitleb elu ja surma vahel. Väandra arst käinud seal ja annud veel mingisugust väga kanget rohtu, mis haiguse veel raskemaks teinud... Ja nüüd saadetud sulane Viljandisse arst Köhleri järele, kes ise seal käinud, „aga kas tema enam jõuab midagi teha, on küsitav“, rääkis Oriküla Kaarel.

Poisid kuulasid seda ja kõikide nägudel asus ahastus ja hirm, viha ja kättemaksu iha, sest Jakobson oli poistele nende ootus ja lootus... Kes ei tunnud Väandra kihelkonna koolipoistest Jakobsoni?! Kõik! Üks oli Jakobsoni naaber, teine ligidalt tuttav, kolmanda isalt oli Jakobson raha laenanud oma ettevõtete tarvis, neljas küll ei tunnud Ja-

C. R. Jakobsoni graniidist rinnakuju.

kobsoni isiklikult, aga tema isa, onu või sugulane oli Jakobsoniga hea sõber ja tuttav... ja nõnda edasi, aga mis peasi: kõik nad olid C. R. Jakobsoni raamatutest õppinud, — kes aabitsat, kes lugemisraamatut, ja praegugi oli Jakobsoni „Lugemise raamat II jagu“ koolis tarvitusel ja tema geograafiad ühes maakaardi raamatuga õpperaamatuiks.

Kuid Jakobsoni tundsids poisid tema kõnedest, mida ta sageli pidas Vändra vallamajas, tundsids Jakobsoni Eesti esivõitlejana igal alal.

Kes neist ei mäletanud seda imestust äratavat, otse põrutavat stseeni, kui Jakobson, haritud ja koolitatud mees, ilmus kord oma kõnele Vändra vallamajja eesti must kuub punaste äärpaeltega seljas ja pidas vaimustava kõne Eesti vanaaegsete riiete iludusest ja otstarbekohasusest ja uhkles oma kuues, mis tõesti tundus ilusana, suurepärasena. See oli vägitegu sel ajal, mil Eesti riided olid visatud kolikambri kui ajast ja arust läinud kehakatted, mil häbi tunti taluriitest ja uhkeldati saterkuubede ja pikasabaga kleitidega, niisama nagu nimedega — Voldemar, Ernst, Elfriede, Matilde, mil põlati Jaane, Kaarleid, Tiitu- ja Viisid ning Kaiemaied olid veel ainult kortsusnägudega elatanud eided. . .

Ja Jakobson julges, julges enesele teha Eesti kuue ja julges näidata end selles vallamajatäie rahva ees! . . .

Aga õpilased teadsid veel enam: nad teadsid, et Jakobson on rahva huvide eest võitleja, sakste võimu murdja. . . Kuidas Jakobson seda oli, selles puudus selgus, aga tume aimdus, et Jakobson seda võib ja jõuab ja saadab korda, seda uskus igaüks. . .

Ja nüüd korraga — see hirmuäratav teade: Jakobson on haige, Jakobson on suremas, Jakobson ehk surebki!

„Võimatu!“ arvas väike Sillaots Kaarel ja ta näos peegeldus ahastus. . .

„Midagi ei ole võimatu!“ arvas Nõmmiku Juku, „kõik on võimalik!“

„Ei, ei, seda ei ole!“ kinnitas esimene. . .

Poisid said pahaseks ja Kuusiku Valdu küsis: „Ah sina arvad siis, et seda ei sünni, sakste sülelakkuja!“

Kaarlile oli see valus, ta kahvatus ja pisarates vastas ta: „Ma ei ole kellegi sülelakkuja!“ ja pöördus akna juure, kus ta oma silmi hõõrus ja sealt järskutekkinud pisaraid kuivatas. . .

„Poisid, jätke järele!“ noomis Oriküla Kaarel.

Sillaotsa Kaarel seisis aga akna juures ja vaatas välja nagu praegu, mil ta isa ootas. Ta teadis väga hästi, et tema

isa ei vaadanud Jakobsoni peale mitte kõige parema pilguga: Jakobson oli temalt laenanud raha, lubanud mõne kuu pärast maksta, aga kuudest olid saanud aastad ja vana Sillaots polnud näinud ei raha ega protsente. Siis liikus Kaarli isa kirikuõpetaja ja mõisa ringkonnis ja oli palju sealt kuulnud, mida teised ei teadnud, ja peale selle oli isa rahuarmastaja inimene, kes põlgas iga riidu, mispärast temale ei meeldinud Jakobsoni leht „Sakala“ ja eelistas „Eesti Postimeest“ ja vana Jannseni. Vana Sillaotsale ei meeldinud need riidud, mis ajalehe veergudelt sattusid ja kanti ellu ja lõhestas isegi sugulased. Ta oli väga pahane kord selle üle, kui naabrieremees, kange „Sakala“ pooldaja, oma õemehe juures varrult söögilaualt oli sellepärast lahkunud, et õemees oli ülistanud Jannseni ja Jakobsoni arvustanud.

„Näeh, seal ta on nüüd need riidud,“ oli vana Sillaots öelnud oma kodus, „lähheb õemehe juurest söögilaualt ära, ja ise vihane. . . Õemehe juurest!“ . . ja oli näidanud sõrmega otsa ette ja südame kohta. . .

Aga veel pahasem oli Sillaots siis, kui ta leidis ühel pühapäeval kiriku kadavikus oma kuuse oksalt, kui ta kuuse külge hakkas hobust siduma, ülespoodud „Eesti Postimehe“, mis oli määritud tõrvaga ja mille äärele oli kirjutatud: „Kõlgu siin, baltlaste paljaps, isamaa äraandja!“

Ta pistis ajalehe tasku, nii et tõrvapooled läksid kokku, päästis hobuse ja kihutas koju. Kodu uuris ta käekirja, aga kui ta midagi kindlat ei saanud kätte, viskas lehe põlevasse ahju ja alles siis rääkis sellest naisele ja lastele ja vihastas: „Niikaugele ajavad nad asjad. . . niikaugele, et sa enam rahus ei saa minna kirikusse! Sul kõlgub nina all „isamaa äraandja!““ Ja isa seletas, et kirikuõpetajal on päris õigus ütelda, kui mõned mehed võrreldes Jannseni ja Jakobsoni tegevust kinnitasid: „Jakobson on kolme aastaga enam teinud, kui Jannsen kolmekümne!“: „Aga seda, mis Jakobson rikub kolmega, ei jõua teised parandada kolmekümne!“

Kõike seda teadis väike Kaarel, aga kõige selle peale vaatamata oli ta Ja-

kobsoni suur pooldaja ja austaja... Ja kui ta kord isalt küsis: „Mis siis Jakobson teeb paha?“ vastas isa: „Paha? Paha?! Kas see on hea, kui sina, vaevalt nelja-aastane jõmpsik, kuulasid minu lugemist „Kolmest isamaa kõnest“, ütlesid, käed rusikas: „Aga kui mina suureks kasvan, küll mina siis nendele sakstele näitan!“ — Kas see on hea?“

Kaarel jäi vagusi ja ei lausunud midagi, aga oma südames ülistas ta Jakobsoni. Jakobson oli tema meelest siiski haruldane inimene oma ülesastumises kui ka kõnedes ja kirjades: mingisugune jõud voolas temast välja, ja see sütitas, see ergutas; seda ei tundund teisest. Ja seda ei tunnud mitte üksi Kaarel Sillaots, vaid kõik teised, ja just sellepärast oli temal kahju, kui Oriküla Kaarel arvas, et ega Köhler Viljandist ei jõua, ei suuda enam midagi teha ja Jakobson sureb! See oli temale valus, võimata mõelda: Jakobson surnud! Ja seal tegi Nõmmiku Juku temale liiga, öeldes: „Sülelakuja!“ Ta oleks sellele Jukule näidanud, aga see oli suurem poiss üle kooli: tema vastu ei saanud keegi teine. Tal ei jäänud muud nõu üle, kui akna alla minna ja pisaraid hoida tagasi, muidu ehk oleksid teised teda pilganud, et ta viha pärast nutab. Aga see nutt tuli mujalt: kahjust Jakobsoni vastu... Ja nüüd, mil ta ootas isa piinava igatsusega, sest kiriku juures pidi ometi teada olema, kuidas Jakobsoni tervis on, oli kõik tema lootus kaalul... Ta tundis oma väikeses hinges, et Jakobsoniga kaotab kogu meie rahvas palju, väga palju ja ta uskus ja lootis, et Jakobson ei sure, et Jakobson saab terveks ja teeb veel palju, palju tööd...

Ta oli laupäeval koju jõudnud, sellest ka kodus kõnelenud, aga kodused, eriti isa ja ema, olid väga ükskõiksed. Jah, nad olid küll kuulnud, et Jakobson on haige, aga muud ka midagi: Jakobson elas valla idapoolses otsas, versta paarkümmend kiriku juurest, põliste metsade ja soode taga, kust sõnumid valla läände nii hõlpsasti ei jõudnud. Pealegi oli veel kevadine lagunemise aeg, mil teed läbipääsematud, jõed ja ojad, isegi kraavid üle kallaste, ja kui-

das võis sõnum niisugusel ajal vallas laguneda laiali!

Ja viimaks ilmus isa-ema kirikust. Kaarel jooksis vastu, aitas isa hobust lahti rakendada ja ootas, kas isa peaks midagi Jakobsonist kõnelema, aga isa vaikis tõsiselt, nagu pahane ja võtted järsud. Kaarel ei julgenudki küsida.

Kuid tulnud tuppä, oli isa esimene sõna: „Jakobson on surnud!“

„Kuulsime, kuulsime,“ koonitas tüdruk Eeva, „perenaine rääkis! Ja juba mineval teisipäeval! Aga kas see ei ole muidu kellavalamise jutt?“ küsis ta edasi. „Siis oleks ta ka juba maetud nädala sees!“ Ta luges näppudel: „Teisiba, kesknäs, nellaba, reedi, lauba, pühaha“... ja jõudnud teise käe pöidlani, imestas: „Issa-pojuke, püha ristike, täna juba kuues päe!.. Ei see põle õige üh! Kes teda niikaua kodus peab?!“

Isa aga vastas: „On ikka surnud küll!“ ja seletas, et tema saanud Jakobsoni naabrirahvaga kokku ja need rääkinud, et on ikka tõsi küll.

Eeva jäi tõsiseks, Kaarel vaikis ja peaaegu värises, isa oli sõnatu ja no kitses riidevarna juures, kuhu ta kasuka oli riputanud. Nagu midagi õudset oli lennanud läbi toa... Sel pilgul astus sulase-poiss Mihkel ka tuppä ja poollõotsudes hingeldus: „Teate, kas teate: Jakobson on surnud, Kur'ga Jakobson!“

„Teame, teame!“ tõendas Eeva ja lisas juurde: „On sinul ka hea nina: just lõunaks kodu!“

Mihkel aga ei pannud Eeva nokkimist tähele ja seletas edasi:

„Sa Jumal! Tori mehed väljas... Pärnust või Kilingilt ka pasunakoor... Jumal, pole saanud Torist üle. Siis pandud lauad üle jõe ja pasunamehed pääsenud teisele kaldale!“

Kõik vaatasid imestades Mihkel-poisu otsa, see aga tegi tõise näo ja kinnitas: „Tõsi, tõsi! Ise nägin... Oh, ühel... ei kahel... olid aga suured pasunad... ooh, kui sihukesega laseb, siis väriseb...“ Mihkel raputas oma poisikesekohtu õlgu ja valget pead ja peatus... Mihkel nagu ootas oma kõne mõju, aga keegi peale väikesese Kaarli ei reageerinud sellele, vaid

seisid vagusi, nagu millegi mõistatuse ees...

Kaarel oli aga Mikhli käest hakanud kinni ja küsis tasa:

„Kas sa ise nägid?“

Ka Mikhel oli oma hoo kaotanud ja vastas: „Nägin jah... Läksid kiriku poole, jala; suured pasunad seljas... noh, ma ütlen: sina mahud sisse!... pisemad paunas... missugused need on, seda ma ei tea... Lubasid kiriku all kõrtsis puhata ja siis edasi minna!“

„Peavad ruttama!“ arvas isa, „viimaks jäävad veel jõe taha... Mulle rääkis naabri peremees, et ega's jõel enam hõlpu ei ole: kui mitte homme, siis ülehommel...“

„Ja pikk tee ka veel kiriku juure!“ arvas Eeva...

„Ega's nad teda kiriku juurde ei too!“ seletas perenaine Eevale, „tal ju omal surnuaed!“

„Sinna metsa?“ imestas Eeva... „Sinna metsa?“

Ema ei lausunud selle peale sõnagi, vaid hakkas lõunalauda seadima.

Kaarel kadus aga tagakambrisse, kuna peremeest-sulast veel matustest ja ilmast kõnelesid...

Lõunalaual puudus Kaarel, mida alles siis märgati, kui kõik laua ääres istusid...

„Kaarel!“ hüüdis ema, „Kaarel, sööma!“

„Ei ma ei taha!“ vastas nõrk hää tagakambrist.

„Kas sa haige oled,“ küsis ema.

„Kuula nüüd!“ rääkis Mikhel väga tõsiselt, „sel ju Jakobsonist kahju!“

„Kahju, kahju!“ sõnas isa, „aga sööma peab tulema!“ ja läks ise vaatama...

Kaarel seisis otseti voodis, pea surutud padjale...

„Tule sööma, poiss!“ sõnas isa tõsiselt... ja vaatas poega... See aga ei liigutanud... Isa aimas poja meeletolu. Ta seisis mõne minuti vagusi ja pani siis käe poja pea peale...

„Tule sööma! Sul on kahju Jakobsonist!“... rääkis ta surutud häälel, „mul on ka kahju, väga kahju!“

Kaarlil olid need sõnad suureks lohutuseks, et isal oli ka kahju, ilma

selle peale vaatamata et tal oli Jakobsoniga rahalised asjad õiendada...

Kaarel ajas enese üles... Ja imeplik: Kaarel tundis, kuidas isa teda kallistas süleledes. Seda polnud isa enne iialgi teinud. Ka tema haaras isa ümbert kinni ja surus end vastu isa...

„Pühi silmad kuivaks!“ õpetas isa, „see ei kõlba, et mees nutab...“ ja ise pühkis poja õpetuseks oma silma...

II.

Udu, somps, läänest puhus vesine tuul; lumi vajus alla; teed kõrged ja tünad, täis hobusekabjaauke ja lahja, vesist sõnnikut. Siit ja sealt paistsid luitunud rohuga kaetud kraavikaldad välja, mille vahel uinus ääreni täituv vesi, sogane ja must, täis pahu mõtteid...

Polnud mõeldagi, et Kaarel sarnase teega võis kihelkonna kooli sõita: nüüd tuli jalgsi minna: leivakott selga ja mime!

Ja nii tegigi Kaarel. Vaevalt oli lõuna söödud, kui Kaarel kooli tee võttis ette. Oli vaja rutata, sest oma kümme versta leivakotiga seljas marsida maha sarnase tee ja ilmaga, see polnud Kaarli suurusele mehele just mitte väike asi!

Pealegi tahtis Kaarel rutem saada kooli: ikkagi ei uskunud ta, et sarnane raske hoop võis olla tõde: Jakobson — surnud!

Ta tahtis kuulda, kas see tõesti on tõsi. Ikkagi tundus talle Jakobsoni surma-sõnum mingisuguse paha unenäona, luupainajana, millest magaja tahab nii heameelega vabastuda. Aga ehk valetati isale, ehk tegi mõni rumalat nalja?! Kui see jutt on tõde, siis teavad seda ka teised õpilased, eriti Oriküla Kaarel, tema ju Jakobsoni ligidane naaber...

Ja Kaarel ruttas, raskus seljas, aga veel suurem südames. Tee oli väga halb; jalg, libeda ja märja pastlapõhja vääratust hobusekabja aukudesse; jalaste jälgedes nirises vesi, seal oli võimata käia, niisama ka teest eemal, kus jalg vahel vajus põlveni vesisesse ja rabadasse lumeputru. Nooruke aga ruttas, et võimalikult ennem saada

kooli, ennem pääseda rusuvast mõttest...

Möödus Vana-Vändra mõis, möödus vanakiriku käänap, kust tee otse sihis viis kuni poeni, kõrtsini, vallamajani... ja siis oli varsti kihelkonna kool... Ta pidi juba otse üle surnuaia minema, aga oli see nüüd hirm või läanetuulest libedaks ja vesiseks puhutud kiilad jalgteed, — Kaarel otsustas minna ringi... „Ja, jah... õige, lähen kõrtsist mööda... ja kui näen seal pasunamehi, siis on tõsi!“ arvas Kaarel...

Kuid kõrtsiesine oli tühi... Astus kõrtsi, ehk saab siin Tori pasunamehi näha, aga ka seest oli kõrts haruldaselt tühi. Isegi lett oli inimestest lage, ja kõrtsimees kadunud. Ainult suure ahju juures nurgas koogutas vana Topsis-eit, selg vastu ahju seina ja ilma et ta oleks märganud möödaminejat, laulis inisedes:

Jumal aga andku patud andeks...

kaske, kaske;

Jumal temal tehku muld aga kergeks...

kaske, kaske!

Kaarel ei pannud eite suurt tähelegi. Ja mis pidi ta temast vaatama?! Vana joodik eit, kes kerjas kirikuliste käest leiba ja tubakat, sest viimast armastas ta nagu mehed kunagi; nurus tuttavate ja võõraste käest viina ja oli joobnud hommikust õhtuni...

Aga meelde jäi eide jorin, ja kõrtsist lahkunud, ümises ka tema eide veidrat laulu, nii mõtteta kui see ka oli...

Veel tubli pooltundi libedat ja vestsit teed, ja Kaarel oli kihelkonna koolimajas.

Imelikuna ja õudsenä tundus temale sealne vaikus ja tühjus. Harilikult kella nelja, viie paiku täitis juba suurem jagu poisse kooliruumi, kuid praegu valitses siin haruldane vaikus, mida segas ainult suure seinakella lame tikk-takk! Kell oli üle nelja ja ilm, muidugi juba udune ja pime, kaldus juba õhtu videviku poole.

Ülevaalt teiselt korralt kuuldus tasane jutukõmin. Kiirelt jooksis Kaarel üles klassituppa, kus poisid taga nurgas suure ümmarguse mustaks värvitud raudahju juures asusid, kes

istukil laudadel, kes püsti ahju ümber, kes selikile toetatud seina najale.

Tuju näis poistel olevat rõhuv ja ärev... Poisid vaikisid ja Kaarel teretas neid kättpidi ja istus pingile, nagu ootaks nende poolt jutu algust, enesel kipitas aga süda sees, kuid ei tihanud küsida.

Poisid vaatasid teineteise silmi ja vaikisid.

Viimaks ei jõudnud Kaarel enam kannatada ja küsis jaatavalt: „Jakobson on surnud?“

„Surnud!“ vastasid poisid tasa...

„Kas ikka tõesti?“ päris Kaarel, nagu ei tahaks ta ikka kõike seda veel uskuda.

„Mis seal veel pärida!“ kurtis naaber, „pole enam meil Jakobsoni!“ ja selles hääles oli nii palju kurbust, et Kaarel tahtmata laskis pea ligidal oleva poisi põlvele ja seisis seal vagusi...

Ta kuulis, kuidas poisid sosistasid midagi, siis ütles üks: „Mis seal karta, Kaarel on meie mees!“ ja Selitooma Juhan küsis Kaarli käest: „Ütle ei või ja!“ ja raputas Kaarlit õlast.

Kaarel tõstis pea ja nagu kihutatud poiste jutust, et ta on „meie mees“, vastas: „Ja!“

„Tubli!“ hüüdsid poisid nagu ühest suust, ja Juhan päris:

„Siis sina tuled ka?“

„Kuhu?“ küsis Kaarel...

„Jakobsoni matusele!“ vastasid poisid läbi-segi.

„Tulen küll!“ kinnitas Kaarel, „miks ma ei tule?“

Ja nüüd seletati temale, et Jakobsoni matus olevat homme, et kirikhärra Sokolovski ei minevat matma, olevat olnud Jakobsoniga riisus, saatanud aga köstri Luige, kuid Jakobsoni sõbrad pole köstrit tahtnud, ja nüüd ei tea keegi, kes matab.

Kaarel kuulis seda kui uudist ja küsis: „Kas läheb terve kool matusele?“

„Terve kool?!“ naersid poisid... „Küll oled sina aga ka laps, just kui tänapäevane titekene!“

Kaarel vaatas poiste otsa ja ei saanud millestki aru.

„Meie lähme!“ seletas naaber, „meie lähme, aga mitte terve kool! Kuidas sa võid olla niisugune laps ja

arvata, et koolihärra lubab meid minna Jakobsoni matusele, kui kirikhärra ei lähe... Lüdimois on küll Jakobsoni mees, aga ega ta ei luba..."

„Aga peale lõunat, kui kool lahti on!“ arvas Kaarel.

„Titekenel!“ hurjutas naaber, „kuidas saame meie peale lõunat Kur'gale; sinna on oma tubli 18 versta... ja nüüdse teega, kus kõik lagunemas... Ära ole laps!.. Sinna peame minema, kas täna õhtu juba või homme hommiku vara!“

Nüüd läksid Kaarli silmad suureks ja imestanud küsis ta:

„Kas Kur'gale?“

„Muidugi Kur'gale!“ aitasid teised ja Võiaru Juhan seletas, et Jakobson mae-takse tema oma matusepaika Kurgo-jale, aga mitte Vändrasse surnuaiale!

Ja sinna oli vaja minna! Oli nii vaja minna, et õigeaks ajaks, s. o. um-bes kella 12 sinna jõuda ja siis kõik näha ja kuulda, mis seal tehakse.

Kaarli nägu venis pikaks: ta teadis, mis see tee väärt oli! Versta 18, vähemalt 15 sinna minna jalgsi, praeguse teega, praeguse ajaga! Oo, see polnud nalja asi! Ta oli seda teed hobusel sõitnud nii mitu korda, ja ta teadis, et see oli terve sündmus... Võttis oma pool päeva ära suvel, ja vankri juht-med tulid käänata ühele poole viltu, et vanker ei jookseks roobastes, sest need olid kohati nii sügavad, et rattad ei ulatanud põhja, vaid jooksid rummude peal!.. Mäletas ta, kuidas tee peal ime oli sündinud: sõitsid nad isaga Jakobsoni naabri tallu Särghauale külla... Kusagil tee peal, talu ligidal, oli emmis hulga põrsastega olnud — ja korraga nagu tina tuhka kadunud. Kõik vankris olijad olid neid näinud, ja omegi olid loomad kadunud... Jsa arvas, et see oli olnud silmaviirastus ja hakkas rääkima lugusid, mis oli näh-tud Mäda-ka ja Kadjaste mägedel... Parajasti, kui Kaarel kuulas isa ime-lugu, ehmus ta koledasti irelikust kriuskavast häälest ja hobuse järsust tõmbest... Ema kiljatas, isa taltsu-tas hobust ja süilitas ja pahandas: „Näeh, kurjad vaimud, kus nemad re-dus olid, roobastes... Leidsid ka omale paraja paiga, kus puhata!“ Vaa-

tas roopaid ja naeris: „On aga augud just kui Tori Kurjamäe augud!“ Sel ajal ei tuntud veel „Tori põrgut,“ vaid kutsuti neid „Kurjamäe aukudeks.“ Em-mis põrsastega jooksis rahulikult talu õue poole. Kaarel teadis, mis metsad, kui suured ja laiad need olid, teadis, mida tuli see tee jalgsi kevadel lagumi-se ajal maksma... Ta jalad olid mär-jad ja väsinud viie-kuue verstalisest teest, mis pidid need aga tegema, kui 18 versta käivad edasi ja tagasi“!!

Ja polnud midagi imeks panna, kui Kaarel ohkas... Poisid ei saanud tema ohkamisest aru ja keegi naeris: „Nii on lood, pisuke Kaarel! Oled nõus?“

„Muidugi olen!“ vastas Kaarel...

Ja nüüd hakkasid poisid arutama, kuidas minna ja millal minna... See pidi salaja sündima ilma koolihärra Lü-dimoisi teadmata ja enne, kui see tõu-seb üles.

Üks läks kõõki Madli käest küsima ja pärima, millal just koolihärra hom-mikuti tõuseb üles ja teised arutasid, kas minna otse läbi metsade ja soode, üle üksikute metsa talude või Rõusast läbi, mööda teed ja kes hakkab nina-meheks...

Selgus, et poistest peale pisukese Kaarli keegi ei tundnud teed, otse-teed aga ei olnud keegi enne käinud...

Ainus poiss, kes sealt ligidalt oli, puudus praegu, — Oriküla Kaarel.

Poiste kitsikus oli suur. Ainus hea sõnum tuli kõõgist: Madli oli teatanud, et Lüdimoisi praegu kodus polegi; ole-vat vist Eglonite pool või kirjutaja juures vallamajas, ja Madli arvanud, et ega ta sealt enne pooltööd ikka tagasi ei tule, ja siis magab muidugi kella poole kaheksani.

See oli poistele väga meele järele: võis julgesti hommikul minna.

„Ahju, et Kaarel, Oriküla Kaarel siin ei ole!“ Kurtsid poisid, „tema teaks otse-teed!“

Ja Kuusiku Voldu arvas: „Pagan teab seda pisukest Kaarlit! Jkka vähe tillukene! Aga viib meid, kurivaim, kuhugile rappa! vaat' see on alles siis Jakobsoni matus!“

Kaarel arvas aga, et tema seda teed tunneb väga hästi. See rahustas pois-

se.... Tehti otsuseks minna pärast kella 6-t, siis kui teised lähevad vaikesse õppimise tundi, mis kestis kella 7-ni. Nooremad ja nigelamad pidid jääma maha, neile ei tulnud sellest rääkidaagi....

Juba algas videvik, kui ilmus Oriküla Kaarel....

Kõigil oli hea meel, sest Kaarel tõi kõige uuemaid sõnumeid. Ja Oriküla Kaarlil oli neid palju.

Kõigepealt kinnitas ta, et Jakobson on tõesti surnud: isa ise käinud vaatamas. Siis teatas ta, et Jakobson on surnud mürgitusse: Vändra arst andnud hirmus kanget rohtu. Küll saadetud mees Viljandisse teise arsti järele, see tulnud, aga pole enam midagi võinud parata: mürk olnud läinud juba verre ja südamesse, — ja Jakobson surnud!

Poiste imestus ja viha tõusis....

„Vaata saatanaid!” kurjustas Voldu, „seda oli neil veel vaja!”

„Muidugi oli vaja,” seletas Võiaru Juhan, kes alati ikka kõige suuremaid saladusi teadis.... „Jakobson oli neile ju pinnaks silmas. Jakobson oli ju keisri poolt siia saadetud...” ja Juhan vaatas poiste otsa, et oma sõnade mõjust vaimustuda.

„Arvad?” küsis Risu Kusti....

„Mitte ei arva, vaid tean!” Kinnitas Juhan. „Minu vend teenib Peterburis kaardiväes, käis veel jõuluks kodu ja tema rääkis.... Tema rääkis, et Jakobson elanud enne Tallinnas, aga seal pole olnud julge olla, siis tulnud Vändrasse.... Metsad igalpool ümber: tuleb mõni hingepüüdja, siis on kohe kadunud.... Otsi veel metsast, kus huntki ei leia teed!”

Poisid ohkasid....

„Ja ära sõid!” ohkas keegi....

„Ära!” pahandas Oriküla Kaarel....

„Ja oli mees!”

„Mees, mis mees, ainus Eesti mees! Näe, käis korra saatkonnaga keisri juures ja soolatoll kadus kui niuhti!” kiitis Mauna.

See „soolatoll” ja „niuhti” tegid poistele head meelt ja tõstis meeleolu. Kõik raputasid Maunat ja naersid tema „soolatolli” ja „niuhti” üle....

Mauna seisis harkis ja tõrjus poisse eemale.

„Aga anname neile, Mauna!” õrritas Voldu.

„Muidugi anname!” kiitis Mauna.

„Kas sa, Oriküla, matusele ei läinud?” küsis väike Kaarel.

„Ei läinud!” vastas küsitav, „tuleb ehk pahandus!”

„Mis pahandus?” pärisid poisid....

„Isa ütles, et päst tõstavad renti või Jumal teab, mis kõik võib tulla!” nohises Kaarel....

Poisid jäid korraga mõttesse.

„Ei tõsta midagi!” julgustas Võiaru Juhan. „Küll selle eest sõbrad muretsesvad! Ära arva, et Peterburis Jakobsoni ei tunta. Vaatame ikka, mis nali sellest kõigest võib veel tulla. Egas seda asja nii ei jäeta!”

Poiste meeleolu tõusis.

„Ei jäeta!” kinnitas Oriküla, „ei jäeta! Viljandi tohter on kõik need rohud, mis Vändra tohter andnud, lasknud pitseerida kinni ja võtnud enesega ühes ja ütelnud, et sellest võib veel suur kohus tulla!”

Ümberolijate silmad läksid suureks.

„Oi, see oleks nali, kui nad kõik kinni kukuksid!”

„Kahju Vändra tohtrist, va’ tubli mees!” arvas Oriküla, „et tema ka niisuguse õnge otsa hakkas!”

„Raha!”

„Aga see läheb ju Siberisse!...”

Ja poisid vaikisid....

Korraga küsis Voldu: „Kuule, Oriküla, kas sa tuled ühes?”

Oriküla jäi küsides kuulama.

„Aga kuhu?” päris ta pikalt.

„Jakobsoni matusele?” vastas Voldu ja rääkis poiste plaani ära.

„Teab nüüd seda!” arutas Oriküla Kaarel pikalt ja kaaludes. „Tee on narr.... Tulin praegu jala Rõusast.... Küll on hull! Tule kui lootsikus, vaata, et ei kuku ümber!...”

„Lähme otse!” õrritas keegi, „lühem!”

„Pagan seda teab,” kaalus Kaarel. „jah, otse on lühem, saame oma 7 või 8 verstaga ehk valmis, aga....”

„Mis aga, mingisugust aga....” julgustas Voldu, „kas sa teed tunned?”

„Tunnen!” vastas Oriküla julgelt.

„Noh, siis lähme!“ arvasid poisid.

Oriküla Kaarel oli veel vastu, kui aga jutust selgus, et Torist olid tulnud pasunamehed, et koolihärral ei või selle vastu midagi olla, kui poisid salaja lähevad, avaliku küsimuse peale vastab ta aga eitavalt, siis otsustasid poisid hommikul minna, kui õppetund algab, kella 6 järele. Kõik olid nõus minema, olgu ilm missugune tahes: kõik tahtsid näha ja elada kaasa haruldasi matusid, mis osutusid ennekuulmatuteks ja -nägematuteks.

III.

Poisid magasid juba kõik, aga Silaotsa Kaarlil ei olnud und... Kogu päeva ärritus, hommikune reis Kurgojale Jakobsoni matusete ilma kooliõpetaja loata, ilma vanemate teadmata, salajas... ilma saabasteta sellise aja, sellise ilmaga oli ettevõtte, millest ta tundis hirmu ja ahastust. Aga Jakobsonist lugupidamine, tema isik, oodetav suurepärasus matustel, pasunamehed, kõned, võorad isikud, kõik need olid mõjurid, mille vastu ta ei suutnud panna.

Ehk võetakse veel puusärk lahti, ehk näeb veel kord seda kõrge otsaesisega musta habemega suurt meest, keda vaenlased surmanud, kelle kõnesid ta oli imestusega kuulnud, keda nii jumaldati ja vihati teisest küljest, need olid mõtted, mis Kaarlist ei lahkunud.

Ta mäletas Jakobsoni väikesest põlvest; mäletas, kui Jakobson, kirklik jahimees, oli kord püssi, jahiriistade ja linnukoeraga neile ilmunud, et isaga jahile minna, kes ka harrastas jahti... Jakobson oli tema pead silinud, ta oli Jakobsonile tema oma „Lugemise raamatust“ „Tarka harakat“ lugenud... ja Jakobson oli ta oma põlvile võtnud ja kiitnud... Siis oli tema isa Jakobsoniga mingi asja pärast läinud riidu, Jakobson ei olnud enam neil käinud, aga Kaarli südames peitus selle peale vaatamata sala austus ja armastus selle mehe vastu, kes julges vallamajas Eesti kuues esineda, kellest räägiti kõiksugu imelugusid, kes olnud keisrikojas õpetajaks ja nüüd elas kaugel sügavas Vändra metsas, oli ehitanud sinna veski Pärnu jõe, veski juurde ise teinud läbi metsade ja rabade ligi 10-verstase

tee... Suurvesi oli aasta paari eest veskitammi viinud ära... Kaarel ise oli näinud seda hävitustööd: kaldad kaugelt õõnsaks uhitud, pais pooleldi aetud ümber... aga aasta pärast seisis uus pais kindlamalt kui esimene, ja veski töötas... Ja niisuguse ilusa maja, kahekordse, torniga, oli Jakobson enesele ehitanud! Kuidas naabrid ja talumehed seda käisid vaatamas ja imetamas... Oo, see oli sündmus... Ja kuidas ta kõneles! See ei olnud küll sorav, tihti peatus ta kõnes ja puhus läbi nina „tmhh“, aga mis ta rääkis oli selge ja sütitav! Kuidas ta õhutas oma kõnedes inimesi paremale põlluharimisele, karjakasvatamisele, lapsi panema kooli, et neist kasvaksid Eesti elu eest võitlejad... ja kõigist tema kõnedest hoovas iseäralik vabam vaim, mida enne ei olnud kuulda...

Talle tuli elavalt meelde üks kõne Vändra vallamajas... Seda ei pidanud küll Jakobson ise, vaid Vändra vabrikukooliõpetaja Kruus... „Ristiusu mõju Rooma riigi lagunemise peale“... See oli ärevus. Kruus näitas, kuidas Rooma lagunemises olid süüdi ristiusu alused... Vana Eglon, Jakobsoni sõber ja koolivend, protesteeris selle vastu, aga Jakobson kaitses... Tekkis sõnelmine, mehed ärritusid ja Eglon oma tõsisel meelel viskas Jakobsonile näkku: „Kõik, mis presidendi härra räägib on selge s...!“ — ja lahkus vallamajast. Jakobson jäi aga rahulikuks ja pidas koosolekut edasi...

Seda ei oleks võinud Kaarel aimata, et inimene võib nii rahulikuks jääda kõige ägeduse juures, ja see tõstis Jakobsoni veel enam tema silmis.

Jakobson kujunes tema vaimus ime suureks, ime kõrgeks... Ja Jakobson ise oli enesest ka midagi selletaolist kõnelnud. Ja, ja, see oli ju hiljuti... See oli alles mõne aasta eest... Jakobsonil oli olnud Vändras kooliõpetajatest ja enam haritud Eesti meestest laulukoor. Ka Kaarli isa laulis seal. Jõulu õhtul oli veel viimane harjutus vallamajas enne kiriku minekut. Kaarel oli isaga. Jakobson jäi lauluga väga rahule ja naeris: „Nüüd võite minna!“ ja pöörnud vanema kooliõpetaja, Juurikaru Riimanni, poole, öeldes: „Härra Riimann, Teie annate hääle ja lööte

takti! See aga vaatas imestades Jakobsoni otsa ja küsis: „Aga Teie ise?“

„Ei, ma ei tule see kord!“ vastas Jakobson kuivalt.

„Kas Teie ei armasta kirikut?“ küsis keegi Jakobsonilt...

Jakobson muigas ja vastas: „Ah, seal peab kõik vagusi kuulama pealt!“

„Kas Teie Jeesust ei usu?“ küsis samane Jakobsonilt...

Ja Jakobson vastas: „Mina olen kahesaja aasta pärast Teie Jeesus!“

Mehed vaikisid ja vaatasid kohkunult üksteise silmi, kuid Jakobson isegi ehmunud oma sõnust, käskis neid rutada, muidu jäävad hiljaks.

Teel minnes vallamajast kiriku olid mõningad väga pahased Jakobsoni ülalpidamisest, kuid teised oskasid Jakobsoni häid omadusi nii tuua esile, et varsti vaiks riid ja keegi neist, valla volimees, rääkis Jakobsonist kui osavast kirjutajast imet: ta tegevat kõik protokollid enne istungeid valmis, isegi kohtuotsused olevat tal kõik enne tehtud, — ja läseb aga volimehi ja kohtumehi kirjutada alla. Kõik panid tema osavust imeks ja üldine otsus oli: Jakobson on tark ja osav mees!

Need ja teised lood ja mälestused mõlkusid väikesel Kaarlil meeles ja peletasid une.

Ja nüüd oli see mees surnud, surnud nagu saatuse kiuste... Tal hakkas kahju... ja sinna sekka tuli talle meelde, kuidas isa oli teda süüelnud, isa, kes Jakobsonist ei olnud enam heas arvamises, aga ta tundis isa kallistustest, et ka temal oli kahju.

Ta pöördus silmil padjasse ja nuttis vagusi, mis rahustas teda kuni vaiks nutt ja uni sulgus tema silmad ja võttis ta oma muinasvalda.

IV.

Korrapidaja hool oli poisse äratada, kuid ka tema oli jäänud magama... Madli hele hää! ajas poisid: „Poisid, kas te maidad saa maast lahti! Kell juba 1/6! Ruttu, ruttu! Üles, üles!“

Lamp süüdati ja kribinal-krabinal liikus korrage unine lastepere...

„Ah!ksa pagan!“ kratsis korrapidaja kukalt... „on ka juba pool kuus! Olin ikka pool tundi enne viit üleval, aga olen jäänud magama!“

Poisid ruttasid silmi pesema. Igalühel oli oma pisukene vannikene õhtul veega täidetud, — ja varsti lainetas põrand seebivahust ja veest.

Kell kõlises, muist ruttasid üles teisele korrale õppimistundi, mõned jäid aga alla trepi juure seisma...

Nende seas oli ka väike Kaarel.

„Üles!“ kärkis korrapidaja...

„Me lähme ju matusele,“ sosistas Kaarel. „Sa pidid ju ka tulema!“

Ja nüüd oli otsustamine teoksil...

„Kus Oriküla?“

Teda polnud. Jooksti üles... Kaarel puudus...

Mindi otsima... Viimaks tuli Oriküla õuest... Poisid pahandasid... Kaarel rahustas neid: ta käinud ilma vaatamas...

„Küll on narr!“ lausus ta, „ärme lähme!“

See oli pomm! Poisid vahtisid teineteist, keegi ei julgenud olla esimene...

„Üles, üles!“ kisendas korrapidaja, muidu kirjutatan üles ja annan koolihärra kätte!“

Poisid venisid kõik klassi ja istusid pinkidele...

Kriips oli tõmmatud kogu sellest ettevõttest läbi...

Õppimise tunnil oldi täiesti vagusi ja igaüks töötas enese ette. Väike Kaarel istus oma kohal ja luges poisse. Neid oli koos 17, kogu koolis 28...

Süda kipitas tal sees, et kogu ettevõtte oli läinud nurja. Uusna Voldu istus tema kõrval ja ta küsis tema arvamist... See oli ka pahane!

„Kirjutame lehe ja küsime, kes tuleb...“ otsustati.

Leht käis ringi ja oli antud kõigist 5 nime!

Mõlemad olid nukrad, ja suure ärevusega oodati tunni lõppu, ja kui see tuli, korjati need viis kokku ja peeti aru.

Kartus oli suur: ehk visatakse koolist välja...

„Konjame veel mehi!“ arvas Kuusiku Voldu, kes ka nõus oli minema, „ja kutsume Oriküla ka!“

See oli aga juba söömas...

Viimaks saadi kuus meest kokku ja Oriküla oli seas. See andis vaimust juure.

„Aga siis ruttame!“ lausus Oriküla ja lõpetas söömise...

„Ruttame!“ oli üldine otsus...

Teised jäid sööma ja kuus poissi läksid salaja välja...

Ilm oli niiske, soe ja udune... Arvati paremaks minna otse, aga just mitte üsna otse, aga ka poole Kurgja tee peale välja... Ja suure ärevusega kadus rodu kooli aida taha, kust väike rada viis metsa...

Väike Kaarel sibas teiste seas, eriti üsna rõõmus ja vahva, aga varsti märkas ta, et sukad läksid vesiseks, jalad märjaks... Ta vaatas poisse: neljal olid saapad, temal ja ühel teisel ka pastlad.

Metsa teel oli üsna hea, saadi edasi, aga nii kui jõuti lagedale, oli tee kole, aukline ja vesine...

Nagu vargad, sõna lausumata, rühiti edasi, ainult vahete vahel visati mõni märkus „pai poiste“ üle, kes kooli jäid.

Jälle algas mets, võsadiik, heinamaa...

„Kas sa ikka õieti viid?“

„Pagan seda teab!“ kirus Oriküla Kaarel...

Väike Kaarli süda läks külmaks... Ta oli juba enne mõni hea kord metsas olnud eksinud ja teadis, mis see tähendas...

„Kui sa ei tea, siis lähme tee peale!“ arvas ta.

„Aga kus see tee on,“ päris Oriküla, „pagan, et veel valgeks ei lähe, saaks aru, kelle heinamaa see on!“ pahandas ta siis ja seisatas...

Poisid peatusid ja vaatasid ringi...

„Eee! seal on ju kuhjalava!“ naeris Uusna...

„Kuulame, kus haugub koer!“

Kuulati... Ümbrus vaikis visalt...

Väiksel Kaaril hakkas hirm: — eksinud! Ta hambad lõdisesid närviliselt ja häält ehmunult rinnast tõugates kogeles ta: „Eks — oo—ta—me — siin!“

„Keda?“

Ja Kaarel ei teadnud isegi, keda...

„Ah, küll ma tean,“ rääkis siis Oriküla julgelt ja samm läks edasi...

„Laseb kui Skoobelev!“ naerdi poiste seas ja mindi järele.

Väike Kaarel pidi küsima, kas on ikka õige tee, aga ei julgenud...

„Küll on aga kaugel see Kur'ga!“ rääkis Kuusiku Voldu...

Poisid hakkasid naerma... See tõstis meeolu...

„Aa, tean!“ hüüdis Oriküla... „Need on tohtri heinamaad... Näe sild peal!“

Poisid jõudsid ühe suure heinamaa kraavi juurde, kus mustas vesi nagu tõrv, ja jooksid silla peale.

Väikse Kaarli jalad olid läbi märjad. Jõudnud ka sillale, trampis ta jalgu, et vett pastlate seest välja raputada.

„Kuule, kuule!“ hüüdsid teised, „ära silda purusta! Niisugune elevand! Tallab silla sisse!“ — ja naersid. Kaaril oli aga silmis ja südames niisama sula ja lagunemine nagu kevadises looduses.

Kuidas pidi niimoodi jõudma Kurgjale! Ta püüdis naerda ligi, aga see oli vastik.

„Kuule, siit vist andis tohter Jakobsonile rohtu! Mis sa arvad, pisuke Kaarel?“ küsis Juhan ja raputas teda õlast.

Ja poisid naersid kooris...

Oriküla Kaarel takseeris ilma ja ümbrust ja tuli otsusele, et on tarvis pöörduda suure tee peale, sest ees olevat veel palju kraave ja, pagan teab, kuidas neist saab üle...! „Kuhu poole jookseb meri, poisid?“ küsis Oriküla... Aga vee jooksu suuna oli raske määrata, sest vesi seisis lume ja lobjaka sees vagusi, liikumatult...

Viimaks otsustati minna paremat kätt mööda kraavi kallast... Mindi. Kuid varsti jõuti ühe samasuguse põikkraavini, millel puudus sild...

Reisimehed seisis nagu Israel Punase mere ääres... vaatasid üksteise otsa ja naersid...

„Oriküla, siruta käsi välja!“ naeris keegi...

Oriküla tegi, aga vesi jäi lahutamatuks paigale...!

Jälle mõeldi, jälle arutati... Ilm oli juba üsna valgeks läinud ja ikka selgemaks läks poistele, et otsetee on tihti kõige pikem tee!

„Küll on loll see asi!“ kurtis Oriküla, „mul on iga puu ja põõsas tuttav, aga kus me praegu oleme, seda ma küll ei tea!“ ja uuris kraavi vett. „Kuhu poole see peaks jooksuma?“

Kõik sülgasid vette ja vaatasid, kuhu peaks vesi jooksuma...

„Sinna poole!“ kisendas viimaks Oriküla... „Seal on lõuna, seal põhi,... seal?“ Ta mõtles... Kuulge, meie oleme eksinud. Tõesti, ma ei tea kuhu minna...!“

See mõjus kui välk selgest taevast. Poisid vaatasid üksteise otsa ja... kõigi silmist paistis ahastus... Jah, kuhu minna?

Väike Kaarel tundis kõhus korrage hirmust tühjust, ja nüüd tuli talle meelde, et leiba polnud ka võtnud keegi...

Viimaks otsustati minna tagasi silani, sest seal on vist tee...

Jälle mindi. Jõuti tagasi, aga teed ei olnud... Põõsad, lage heinamaa ja jälle põõsad ning lume-kalakas siin ja seal...

Kõige julgem oli minna siiski mööda kraavi kallast otse edasi...

Oli juba üsna valge... Poisid kiirustasid... Väike Kaarel sibas teiste seas... Korrage libises jalg ja libe pastal aitas kaasa... Kaarel oli kraavis...

„Uh, uh, uh!“ kisendas Kaarel ja karjus... Üks viskas kuue rihma otsa Kaarlile kätte, kelle jalad ulatasid kraavi põhja, ja poiss sikutati ühisel jõul välja, märg kunj kaenla aukudeni...

Kaarel saputas riideid... Mõned muigasid, teised küsisid kas vesi oli külm?...

Kaarlil oli nutt varaks, aga ta hoidis tagasi... „Ei tea, mis tühja pidime võtma ligi!“ sosistas Võiaru Juhan... „Sureb viimaks kätte ära!“

See täitis Kaarli südame: „Ise sured!“ ja raputas oma märgi riideid... „Arvad, et esimest korda olen vees või?“ See mõjus poiste peale.

„Ära arva midagi! Pisuke aga tragi!“ arvas Oriküla...

„Aga nüüd läheme ruttu, muidu hakkab väiksel mehel külm!...“

Jälle algas reis. Esiti oli väikesel Kaarlil vähe vilu ja hambad lõgisesid suus, siis hakkas aga soe... ja meel läks rõõmsamaks.

Kivid, kännud, oksad... libe kraavi kallas... põõsad... Viimaks jõuti lagedamale kohale... Ja siin paistsid kuhja juures inimesed: mees ja naine... Tegid koormat ree peale...

Suure rõõmuga jooksid poisid sinna, et küsida, kus nad on.

Koorma tegijad ehmusid esiti ära, kui nad poisse nägid, aga siis jäid vaatama...

„Jumal,“ hüüdis naine, „meie arvatsime, et libahuntide kari... Jumal, päris elavad inimesed!“

Poisid küsisid teed Kur'gale...

Vanamees mõtles, mõtles ja hakkas naerma...

„Kas veskile või?“ küsis ta kurgu häälel.

„Matusele!“

„Kelle?“

„Jakobsoni!“

Meest-naist nagu hangusid ära.

„Ärge naljatage!“

„Jumala eest!“

„Püha ristike!“ hüüdis naine... „ärge rääkige!“

„Surnud!“ kinnitasid poisid...

Meest-naist vahtisid üksteise silmi...

„Tõsi ikka?“ küsis naine.

„Tõsi! Täna maetakse Kur'gal oma surnuaias!“

„Jah, temal pidada ju oma surnuaed olemas...“ kaebas naine ja tallas heinu...

Poisid küsisid teed...

„Mis sa siin juhataid või räägid,“ seletas mees, „siin polegi teed... upu ära!“

„See pidi ju uppuma!“ näitas Oriküla väikese Kaarli peale.

Naine talkseeris väikest meest...

„Ja nüüd matusele?“ päris ta...

„Jumal, Jumal! või tema hea inimene surnud?“ ja tampis heinu...

„Kuule, Madis,“ ütles ta siis. „Ega nüüd või suurt koormat teha... teed pole, muidu kolakas... Hakkame mine-ma ja viime poisid tee peale!...“

Mees oli nõus... Poiste meeleolu kerkis... Aidati koorem pealt siluda, köied kõita, ja suure rõõmuga mindi teele... Nüüd oli juttu palju, ja eksimist polnud karta... Selgus, et poisid olid läinud hoopis teist suuna... Viimaks jõuti teele, ja nüüd võis edasi minna, kuid ainult Rõusa mõisa juure, kust veel umbes 10 versta Kur'gale... Nüüd olid kõik korrage targad...

„Oleks võinud ikka ringi minna!“ arvas isegi Oriküla. „Oleksime juba Mädaral olnud! Nüüd kaotasime poo-

le teed!“ Aga nüüd polnud enam aega. Naine kutsus küll väikest meest riideid kuivatama, aga Kaarel luiskas, et teeb seda sugulaste juures Kur’ga naabrus-
ses.

Algas kiir lkäik, pool jookstes, pool sörkides... ja jõuti veel õigeaks ajaks Kur’gale... Jakobson oli veel matmata, oodati õpetajat Türiilt, sest Sokolovski ei tule...

Kõigil poistel oli tuline hea meel, et asi oli veninud: nad said ometi matusetele.

Ka väike Kaarel rõõmustus: riided olid tahenenud ja külma polnud tunda. Esiti pidi ta sugulaste juure minema, aga sai kuulda, et seal sündinud poisslaps... Ja kes esimese vööra mehena läheb tallu, sellelt võetakse müts... See hirmutas ta ära: parem olla märg, kui minna mütsita koju...

Ja vaadata oli palju... Noored üliõpilased üsna fraki väel, valged kindad käes... Ja neil ei olnud külm!... Kuidas võis temal olla külm?

Inimesed liikusid siia ja sinna... Käidi veskis... Mindi suurt veeratast vaatama... Imestati... Aga Jakobsoni ennast ei leitud...

Viimaks oli keegi saanud teada, et Jakobsoni põrm on saunas, väikeses majas, jõe kaldal, kõigile näha... aukartuses sammuti sinna... Jah, seal ta lamas puusärgis... Poisid astusid sisse... Ainult mõni külastaja ja üliõpilased seisis seal nagu tardunud puusärgi kõrval, mõõgad pihus...

Poisid jäid tõsiselt seisma ja lugesid „meie isa“... põlvitades...

Ja kaua seisis nad nõnda, kuni viimaks keegi tõusis... ja andis teistele märku, et aeg on lahkuda...

Väike Kaarel vaatas veel viimast korda seda meest, keda leinas kogu rahvas... Teised hakkasid lahkuma...

Kuid Kaarel ei tihanud.

„Tule, tule!“ sosistasid teised...

Aga Kaarel vaatas ja vaatas... Valge ja kahvatanud seisis tema ees Jakobson mustas puusärgis... Käed kõrval nagu mees, kes vahi peal tardunud...

Ja Kaarel astus kirstu ligi... Önn... tema pea ulatas üle kirstu ääre...

Külm Jakobsoni käsi lamas Kaarli soojade huulte all...

Ja ruttu, pisaraid pühkides, tõttas ta välja...

„Oo! väike mees, sina ka siin? Kas isa on ka?“ pidas teda keegi...

Kaarel silmas... Vana Eglon...

„Ei ole!“

„Üksi?“

„Ei, mõned poisid tulid ka!“

„Ilus, väga ilus teist, et teie tulite!.. Kas koolihärra on siin?“

„Ei!“

„Tulite salaja?“

„Jah!“

„Oi, oi!“ ja Eglon näitas sõrmega ähvardades...

Kaarel punastus...

„Aga mis nüüd saab?“ küsis ta...

Kaarlil oli vesi silmas...

„Noh, pole viga!“ lohutas Eglon, „küll ma räägin... Tublid poisid!.. Aga teie peate koju ruttama, kell on juba kolm!“

„Kolm?“

Eglon näitas Kaarlile oma taskukella, mis tõesti oli juba kolm.

Väike Kaarel ruttas teiste poiste juurde ja rääkis neile, mis Eglon oli ütelnud, kuid siiski otsustati mitte minna, vaid oodata lõpuni... Tuleb, mis tuleb; saab, mis saab...

Kuid matmist ei tulnud... Türi õpetaja Kurikof ei olnud veel kohal...

Mis teha? Kuhu minna? Millega aega viita?..

„Lähme hauale!“

Läksid... Kuid see pakkus väga halva pildi: haud oli pooleni vett täis...

Siia pidi Jakobson pandama! See oli õudne!

Juba läks pimedaks. Poisid pidid kord tagasi Kur’gale minema, kord jälle teele, aga hoiti jõudu kokku: ei mindud enam Kur’gale tagasi, vaid oodati veel... Ja õnneks lähenes leinarong... pilkk... õudne... udune... pime... Muusika... Puusärik lähenes... Haud äär täitus leinajatega... Poisid kiilusid endid vahele... Midagi sulpsatas vette...

„Tal on olnud oma head ja vead... nagu kõigil...“ ümises mingisugune hää... vist kirikhärra...

Pandi küünlad põlema...

Üks latern lähenes Kaarlile... Keegi hakkas tal õlast kinni ja küsis: „Kuule, sina ikka veel siin! Kas sa hull oled... Millal sa koju saad?“

See oli jälle Eglon, kes Kaarlit oli näinud...

„Katsu, et sa koju saad!“

Nüüd märkas Kaarel, et aeg on minna... Aga kus teised? Ta hakkas otsima. Hirm täitis ta meeli...

„Aga kui kõik on läinud?“

Viimaks leidis ometi kaks reisiseltsilist, kes ka olid jäänud...

Nüüd pidi minema koju...

Otsiti veel teisigi, aga need olid kadunud...

Haua äärest kuuldusid aga üksikud sõnad ja vilkusid pimeduses vähesed küünlatuled...

„Niij kaua, kuni seisab Eesti rahvas... ma vannun...“ kuulis Kaarel, aga rohkem ei tabanud tema kõrv...

„Vannu, vannu, aga omal pole penni taskus!“ kostis kuskilt puude takka...

Poistel hakkas hirm.

„Lähme!“

Ja jookstes kadusid poisid pimedusse... Leiti teerada ja reis koolimaja poole algas, vilets ja vaevane...

„Süüa tahaks!“ kaebas Selitooma Juhan.

Osutus, et kõik kolm polnud saanud ivakestki hamba alla.

Juhan arvas, et tee ääres on temal sugulased, kellelt saaks süüa. Aga kui jõuti kohale, siis ei saanud poisid sisse: ukSED olid kinni ja rahvas magas nii, et kõige koputamise ja pörutamise peale keegi ei avanud ust.

Äärmiselt väsinud jõudsid poisid Rõusa kõrtsini. Siit loodeti süüa osta, sest kõigil kokku oli 8 kopikut. Kuid õnnetuseks ei saadud ei leiba, ei vorsti, ei liha... Ainult kaks heeringat!

Need võeti nälja kustutuseks ja keha kinnituseks, sest äärmine väsimus oli kõigil käes.

Heeringad jaotati kolme vahel ja söödi ära...

Kõik olid rõõmsad, et järgnevad verstad, umbes 7—8 on kergemad käia.

Kuid asi osutus ümberpöörduks... Vaevalt olid poisid versta paar käinud,

kui janu ja südamepööritus hakkas mehikesi vaevama...

Pöördi Kaerasmaa õue, kaevu juurde. Kuid vaevalt libises pang alla, kui suur must koer toa juurest jänust piinunud poiste poole hirmsa haukumisega ja lõrisemisega jooksis.

Pang tõusis tühjalt üles ja poisid andsid jalgadele valu, et terve nahaga pääseda.

Nüüd ei jäänud muud järele, kui leppida kraavi veega. Rinnuli laskusid poisid tee äärde kraavi kaldale ja seal kustutati janu.

See karastas... Veel kaks versta!... Nüüd otse! Üle põldude ja kraavide, üle heinamaa... ja koolimaja tuled paistsid... Tähendab: ei ole veel kell üheksa!

Puru väsinud jõudsid poisid koju... Teised tulid just klassist alla söögituppa...

„Aga nüüd saate!“ hirmutasid teised... Kaarlil oli tunne, et ta sureb... Ta tuikus õue ja vaakus seal trepi käspuu peal... Sisekond tahtis tulla välja...

Viimaks andis järele ja ta hiilis tui-kudes tuppa.

Teised läksid magama... Ka tema ronis magamistuppa. Siin kuulis ta et koolihärra Lüdimois oli olnud päeval hirmus vihane ja lubanud kõik heita koolist välja... Praegu ei ole aga ta kodu, vaid läinud Egloni juure... Aga homme tuleb alles rehi!

Väike Kaarel puges teki alla ja palus Jumalat, et see aitaks kõik hästi minna...

Ja aitas... Teisel päeval, kui Kaarlil pea valutas ja kogu keha hõõgus nagu ahi, kui ta vaevalt jõudis tunnis istuda, ei lausunud Lüdimois poistele ei musta ega valget; ei käinud kirik-härra noomimas ega tapelnud isa Kaarliga...

Aga Jakobsoni matus seisis Kaarlil meeles kuni vanaeani, rääkis sellest laste-lastele, sest iga kord, kui ta sõi heeringat, kerkisid need matused nii elavalt, nagu oleksid nad olnud alles eile, tema meelde. See oli olnud esimene juhus, kus ta puutus kokku suure maailma ja selle eluga...

Rahvajuht käib peerutule valgel.

Jaan Hansen.

Kord jutustas minule küla sepp Andres Kuldkepp (elas sel ajal Taevere v. Allekäära talu maa peal; praegu Uue Vändra asundustalu „Risti” Nr. 43 pidaja). Olen praegu 64 a. vana. Pool-sada aastat tagasi, s. o. ma võisin um-bes 13—14 aastane olla, kui Saeveskil „Pasha” juures karjas käisin („Pa-sha”, õige nimega Ado Kuldkepp oli Saeveski metsavaht ja Saeveski met-savahi koha pidaja), siis nägin esimest korda C. R. Jakobsoni. Ta elas sel ajal Viljandis ja toimetas „Sakalat.” Kodu-talus „Kurgjal” olid tal aga käsil mit-mesugused ehitused, selle tõttu käis ta Viljandist õige sagedasti kodus, ena-masti iga paari nädala tagant. Kodus viibis ta 1—2 päeva ja sõitis jälle tagasi Viljandi. Raudteed sel ajal siin veel ei olnud ja sellepärast tuli Jakobsonil tar-vitada posthobuseid. Posthobustega sõitis ta 35 versta maanteed mööda kuni Vanaõueni. Siit edasi, läbi halva metsavahe tee, ei tahtnud post enam sõita ja sellepärast käis Jakobson palja maaga seda teed üle Saeveski Kurgjale harilikult jala. Vanaõuest Saeveskile on 7 versta ja Saeveskilt Kurgjale jälle 5 versta, nõnda siis kokku 12 versta. Osa sellest teest oli Jakobsoni enda rajatud ja kannab sellepärast praegugi veel „Jakobsoni tee” nime. Talvel sõi-tis Jakobson seda teed Kurgjalt Vana-õueni ja vastupidi, ikka oma hobustega, kuna posthobused teda Vanaõueni tõid ehk jälle siia vastu olid tellitud Viljan-dist. Kui saaniga enam sõita ei saanud, siis saatis Saeveski Pasha vahel oma hobuse Jakobsoni Saeveskilt Vana-õueni küütime. Seda tegi Pasha mui-dugi oma soovil ja tasuta. Viljandist tulles jõudis Jakobson harilikult õhtuks Saeveskile. Kunagi ei jäänud ta siia öömajale, vaid peale väikest jalapuh-kamist asus koju poole teele.

On kottpimedad sügisööd. Jakob-son jätkab oma Viljandi — Kurgja va-helisi reise ikka endiselt. Mõlemilpool teerada kasvav tugev ja tihe laane-mets teeb sügisese öö veel pimedat-

maks ja õudsemaks. Jakobsoni Sae-veskilt Kurgjale minek läks koguni raskeks. Tuli Jakobson niisugusel pi-medal ööl Saeveskile, siis andis vana „Pasha” minule käsu minna kuni Kurgjani Jakobsonile teed valgustama. Kiskusin siis lõmmu peergudeks ja si-dusin peerukimbu selga. Nii asusime kottpimedal sügisööl põlisest laanest läbiviivale metsateele. Mina sammusin peerutulega ees ja Jakobson minu jä-rel.

Jakobson ei olnud vist hea kõne-mees, kuid lahke oli ta minu vastu alati. Kogu tee püüdis ta ühest kui teisest juttu ajada. Mida ta kõik rääkis, olen kahjuks suuremalt jaolt unustanud. Kord kui jälle niiviisi peerutule valgel Kurgja poole tõttasime, ütles Jakobson mulle: „Tead, Andres, me oleme nüüd kui kaks Siberi rohtlaane limupüüdjat.” Edasi jutustas ta mulle sellest, kuidas Siberi rohtlaantes öösel tulega rohu seest metslinde otsitavat ja neid siis puukeppidega maha löödavat.

Jakobson oli vene keisri Aleksander II kodukooliõpetajaks olnud, sellepä-rast teadis ta minule nii mõndagi selle kõrge võimukandja välisest hiilgusest jutustada. Kui ta siit tagasi kord Pe-terburis oli käinud, siis oli keiser teda oma juure kohville kutsunud.

Jakobson oli suur Balti mõisnikkude vastane. Kord avaldas ta pahameelt selle üle, et Riias Lätimaa mõisnik ku-berneriga koosolekul juttu ajades vii-masele alatasa käega õlale patsutanud. „Egas kuberner selle mõisniku ees mõni poisike polnud,” arvas Jakobson.

Ka usust rääkis mulle Jakobson. Tema arvates pidi üks kõrgem võim olema, kes maailma on loonud ja seda maailma nüüd vaol hoiab. „Kui ajanäi-tajal kellal oma looja ja hooldaja on, kuidas võib siis niisugune suur asi, kui maailm, ilma loojata ja järelvaatajata olla.” Niisugust põrgut ja kuradit, kui meile sel ajal jutustati, ei olnud Jakob-soni arvates olemas.

„Aga halb inimene võib teisele küll kuradiks saada.” Ja siis jutustas ta pikalt ja laialt kuidas on see võimalik. Kui ta selle jutustamisega lõpule oli jõudnud, jäi ta mõttesse, pööras siis oma näo vastu peeruvalget minu poole ja ütles tõsiselt: „Sa oled alles noor! Ega's sellepärast maksa sinul meeletumaks minna!”

Metsavaht „Pasha” oli Jakobsoni tuttav, vali kütt ja kange mees veel pealekauba. Pasha tütar läks vastu isa tahtmist mehele. Siis oldi hirmul — ei tea mis isa viimati teeb — tuleb vastu ja põmmutab tütre maha. Saadeti siis pruutpaar kirikusse läbi metsavahe tee püssidega varustatud meeste kaitse all.

Jakobson sai aga Pashaga hästi läbi. Kord oli Pasha Jakobsoni uut elamut vaadates viimaselt küsinud, mispärast Jakobson oma uuele elamule torni peale on ehitanud. Jakobson oli selle peale naljatades vastanud: „Vaatan sealt, kui minu naaber, Särghaua Peterson, õlut teeb.” Nüüd seda

torni enam ei ole.. Pikne oli torni põlema lõõnud ja pärast pole Jakobson seda enam ehitada lasknud.

Pasha oli Jakobsonile oma kartust avaldanud, et kui Jakobson kord lõpeb, et siis alustatud tööl enam jätkajat pole: „Kui Teie kord kaote, siis väiksed räksid kõik vaikivad!” Jakobson pole seda uskunud. Kuid Pashal oli siiski õigus.

Jakobsoni surm tuli kõigile ootamatult. Sõbrad nutsid ahastudes, vihamehed aga rõõmustasid. Nägin oma silmaga kui Jakobsoni surmapäeval Lahmuse mõis lipuehtes oli. Mille üle seal rõõmustati, kes meile seda ütles...

Aasta peale Jakobsoni surmapäeva, tema sünnipäeval, kogus hulk rahvast Kurgjale kokku, ka laulu ja mängukoorid olid ilmunud. Toodi jämedad veski ketid jõe ääre ja umbes kaheksa inimese jõul tõmmati suur kivi jõest välja ja lohistati mööda planke Jakobsoni kalmule. Seal see tumm tänutäht praegugi seisab.”

C. R. Jakobsoni matuspaiga korraldamine.

A. Eckbaum.

Jakobson rahvusliku iseteadvuse ärataja.

Iseseisva riigi loomisega saavutas meie rahvas oma kõrgema eesmärgi, mille poole iga iseteadlik rahvas püüab. Rahvusliku iseteadvuse tekkimine eeldab teatavat majanduslikku ja kultuurilist arenemist, kuid see eeldab ka kangelaslikke ja suureandelisi äratajaid, kes rahvale selgeks teevad tema õigused ja kohused oma saatuse juhtimises.

Eesti rahva esimestest ja võimsamatest äratajatest iseteadlikule rahvuslikule elule oli C a r l R o b e r t J a k o b s o n. C. R. Jakobson oli esimene Eesti poliitikamees, kes ägedasse võitlusse astus Eesti rahva võimu pärast. Te-

gevuse tagajärgede ja õigete sihtide ning võitlusviiside poolest võime Jakobsoni õigusega pidada Eesti poliitika isaks, igatahes esimeseks suurejooneliseks poliitikameheks. Omas võitluses tugenes Jakobson peaaegselt talupoegade või põllupidajate kihile, kui majanduslikult kandvamale sel' ajal, organiseeris ja õhutas seda, kuid sellejuures õhutas tema arenemisele ka kõiki muid rahva majandusliku- ja vaimu elu alasid.

Ta võitles Eesti rahvuse kui üksuse eest. Võitlus oli raske, — kuid see ei kohutanud Jakobsoni...

Aga, nagu kõige tugevama jõud kestvate pingutuste järeltusel raugab, nii ei suutnud ka Jakobson lõpulikult

vastu panna. Ta jäi haigeks ja suri. Suri keset võitlust, elujõulisemas eas, jättes pooleli paljugi kavatsusi. . .

Ja üle kogu Eesti helisesid leinakellad, kümne maakonna mehed vedasid kivi, millest pidi saama ta hauasammas.

Ei saanud aga siiski. Unustati kivi ja haud Kurgja metsas. Alles möödunud aasta 14. augustil püstitas poliitiliselt vaba Eesti rahvas C. R. Jakobsoni nimelise „Põllumehe Kapitali“ valitsemise seltsi korraldusel ta hauale mälestusmärgi.

C. R. Jakobsoni haud enne korraldamist.

Segamatult sügavas metsa vaikuses asub C. R. Jakobsoni haud. Väandra jõest ja „Kurgja“ talust umbes kilomeetri kaugusel. Mädarast Kurgjale viiva tee pealt pööras suure rahvamehe hauale õige, ligemale saja sammu pikkune kitsas jalgte, mille kummalgi pool äärel tihedalt paari sülla pikkused kuused kasvasid.

See kuusetihnikust läbiminev jalgrada oli pärit vast sellest ajast, mil rajati matuspaik. Ajajooksul kasvas kraavidesse kuuserägastik, muutes niigi kitsa tee veel kitsamaks.

Nöörõige teekene lõppes kahepoollega puust värava ees, mis sarnanes meie viljapuu aedade väravatele. Sammu kümme pahemale ja nelikümmend paremale oli tehtud tükikene lattidest aeda, mis matuspaiga ilustamiseks tee poolt küljest määratud oli, kuna kõik kolm teist külge ilma aiata olid.

Idapoolt kaitses ja kaitseb praegugi matuspaika sügav kraav, algades värava kohalt, mis matuspaigalt liigvee ära viib. Lõunapoolt külge piirab paks kuuse ja männi segamets. Läänepool jookseb väike metsaojakene, mille tõttu mets ja loodus üldse siin kohal suurema lopsakuse ja kenaduse on omandanud.

Väravast sisse astudes jäi silm peatama hauakünkale, mis teistest suurem ja silmapaistvam; see ongi C. R. Jakobsoni haud. Jakobsoni haua kõrval asuvad veel paar teist hauda, kus tema kaks väikest last ja kasulaps maetud.

Matuspaika varjavad kõrged, umbes 60—80 aastased männid ning kuused. Haua jalutsipoolses otsas kasvab

väike tamm, mille vanaduseks 15—20 aastat võib arvata. Tõeliselt olevat aga see tamm Dr. M. Veske istutatud, aasta peale Jakobsoni surma; seega 45 aastat vana.

Peapoolses otsas pahemat kätt kasvavad veel paar tammevõsu, mis kuivanud ja nüüd ära koristatud. Ka need olevat kivivedamise puhul, Jakobsoni sünnipäeval, sinna istutatud. — Haud on kunagi varem al ajal üles tehtud olnud, kuna aga hilisemal ajal matuspaiga ainsamaks kaunistajaks oli loodus ise, — kevadel halja rohuga ja sügisel kalmu ligidal kasvava noore tamme lehtede ning kuuse ja männi okastega. Ei mingit muud ehet polnud ehtimas seda metsa segamata vaikuses asuvat hauda!

Haudadel puudusid ristid. Ainult ärkamisaegse suureandelise rahvajuhi kalmu peapoolsel otsal asub väike, umbes 2 ja poole jala pikkune ja poolteise jala laiune maakivist tahvel „Linda“ seltsi poolt, mis nüüd aia sisse müüritud.

Nii siis, ainult üks majanduslik selts, mis ärkamisaegses hoos ellu tõusis, kuid hiljem kokku varises, suutis asetada oma ajal kestvama mälestuse Jakobsoni hauale. Ja see oli kõik, mida Eesti rahvas ligemale poolesaja aasta jooksul oma rahvuskangelase hauale suutis ohvriks tuua.

Ag ei, — veel midagi... Mõni samm hauakünkast lääne poole lamab suur kivimürakas. Selle tumma ja isenesest mitte midagi ütleva mälestusmärgi olevat 1882. aasta suvel tema truud sõbrad kõite abil maad mööda lohistades, kohale vedanud. Nagu tõendatakse, olla see suur raudkivi versta kaugusest Väandra jõest paarisaja inimese jõul Jakobsoni hauale veetud selleks, et temast pidi saama „suure võitja“ hauakabeli nurgakivi.

Palju vaeva ja higi on selleaegsetele Jakobsoni austajatele ja sõpradele kivimüraka enesejõul paigalevedamine maksnud.

Need olid Eesti tegelased, kes kadunud sõbra ja kaasvõitleja kalmule tema sünnipäeval olid kogunud.

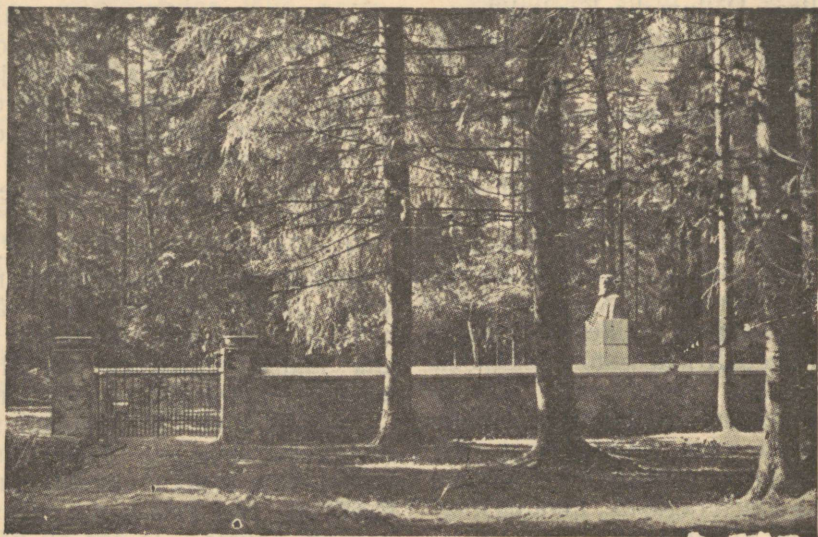
See lihtne hall kivi... Ta ei ütle palju. Aga ta kõneleb siiski. Ta räägib meie rahva soojast tänutundest oma

kadunud juhi wastu. Ta jutustab üksmeelest...

See kivi jääb igavesti sinna. Ta on püsiv. Püsiv samuti, kui Eesti rahva austus- ja tänutunne oma armastatud juhi vastu.

Ja nii seisiski meie suurejoonelise võitleja ja poliitika isa ning asetamata rahvamehe haud aastakümneid. Jakobsoni haud ootas korraldamist.

mälestussamba valmistamine, ülesseadmine ja matuspaiga korraldamine nõuab. Arvati kõige loomulikum olevat seda teha sel teel, et korraldada üle kogu maa lõikuspäid, millede sissetulekute moodustuks vastav kapital. 25. juulil 1924. aastal asutati C. R. Jakobsoni nimeline „Põllumehe Kapitali“ valitsemise selts, mille ülesandeks pidi olema:

C. R. Jakobsoni matuspaik Kurgjal.

Alles möödunud aastal, kui oli möödunud üheksa aastat sellest, millest unistas C. R. Jakobson, alles siis püstitas poliitiliselt vaba Eesti rahvas tema hauale mälestusmärgi ja korraldas hauaplatsi.

C. R. Jakobsoni haua korraldamine.

Peale vabadusvõitluse ja riigiloomise raskustest toibumise hakkavad Eesti põllumehed ja nende juhid mõtlema sellele, kuidas unustatud tänuvõlga tasuda. Sest Eesti põllumeeste pere oli õieti see kiht meie rahva hulgast, kelle eest ja heaks rahvajuht Jakobson on kõige enam töötanud, kelle eel ta kaua aega teenäitajana sammu- nud, neile tuleviku radu näidates ja kaugemaid sihte silmade ette seades.

Hakati mõtlema sellele, kuidas kokku saada summat, mis Jakobsoni

ilal pidada ja toetada Eesti põllumajanduslik-kultuurilisi asutusi, toetada põllumajanduse alal töötavaid teadlasi ja õpetlasi ning jäädvustada Eesti põllumajanduse alal töötanud tegelaste mälestust.

Peasissetulek „Põllumehe Kapitalile“ loodeti tulevat üle riigi korraldavatate lõikuspäidude sissetulekute. Võis ette arvata, et sarnane ilus ja laialuluslik algatus üldist poolehoidu ja toetamist leiab.

Lõikuspäid on läbilöönud ja meie maarahva ühisteks rahvus- ning rõõmupäevadeks, rahvuslikkudeks pidupäevadeks kujunenud. Lõikuspäidude pidamine levineb aast-aastalt.

C. R. Jakobsoni nimeline „Põllumehe Kapitali“ valitsemise selts seadis enesele esimeseks ülesandeks C. R.

Jakobsoni haua korraldamise ja hauasamba püstitamise.

Hauasamba püstitamise ja hauaplatsi korraldamise kulud tõusid 10.000 kroonini.

Tänu seltskonna, riigivanema, asutuste ja organisatsioonide annetustele läks seltsil siiski korda seda suurt ja tänuväärt ettevõtet 1927. aastal teostada.

Mälestussamba avamine „Kurgjal“.

C. R. Jakobsoni hauasammas avati 14. augustil 1927. aastal ligemale 5000 inimese ja tähtsamate riigitegelaste osavõttel kõrgemate vaimulikkude poolt.

Juba paar nädalat varem tehti C. R. Jakobsoni nimelise „Põllumehe Kapitali“ valitsemise seltsi juhatus ja kohtapealsetest seltskonna tegelastest moodustatud C. R. Jakobsoni hauasamba komitee koostöötamisel kibedaid ettevalmistusi ja korraldustöid „Kurgja“ metsas ja selle ümbruses. Korraldati matuspaika, tehti teesid, parandati sildu ja trumpe, puhastati kogu ümbrust jne. Suur graniit rinnakuju toimetati Tallinnast veoautol kohale.

Korraldustööd lõppesid, — saabus avamispäev.

Varane hommik. Alustame sõitu Tallinnast. Paks udu katab looduse. Vaevalt, vaevalt on nähtavad taluhoonete ja metsade siluetid. Uinutav monotoonne mootoripöör. Kuid sõitjad on erksad. Mõtet on kondunud tänasele suurpäevale. Muret teeb ilmastik. Lootsime kõige paremat... Ning edasi sööstis auto tolmhalli udusse, mis tihenedes pisardus auto kaitseklaasile. Mööduvad Rapla, Kehtna. Lelle vallamaja juures töötavad mehed auvärava püstitamisel. Oodatakse riigivanemat. Varsti jõuame Vana-Vändra alevisse. Alevis ja teel on varajasele ajale vaatamata juba rohkesti rahvast liikumas. Autod ja omnibused peavad ühendust alevi ja „Kurgja“ vahel. Öine vihm ei ole mõju avaldamata jätnud. Mitmes kohas teel on auväravad valmis — riigivanema vastuvõtuks. Jõuame edasi „Kurgja“ suunas. Pilliroona sirged männid ja kuused mustikatest, pohladest ja kanarpikust vaibal, lepavõsastikud kahel pool teed, tasased põllud

ja metsavahelised karjamaad mööduvad vaheldudes meist. Matuspaigal juba rohkesti näha rahvast. Sõidame edasi Jakobsoni tallu. Läbi aasade ussina vingerdab jõgi... Silm seletab ainult metsalatvu ja tinahalli taevast, vaade ei ulata kaugele: üle välja, karja- või aasaheinamaa. Ja mets on tihe. Argipäevadel kuulduv siin vist ainult linnu laulu ja rähna toksimist kuivanud puutüvel; muidu valitseb aga ürglooduslik rahu. See on Kurgja loodus, Carl Robert Jakobsoni kodu.

Keset seda neitsilikku maastikku, mitte kaugel üldist kooskõla rikkuvast värskelt sillutatud teest, nooltena taeva poole tõusvate mändade ja kuuskede vahel asub nelinurkne lagendik piiratud maakivist aiast. See on Jakobsoni matuspaik. Tummalt, kuid kaljukindlalt seisab siin pühalikus metsavaikusel ta massiivne graniidist kuhu: püsivuse, julguse ja mehise meele sümbolina.

Hauakivile on sisseraiutud tekst: „Siin puhkab Eesti poliitika isa ja suur võitleja“. Ümbritsevas müüris, hauasamba kohal asub ärkamisaegse „Linda“ seltsi mälestuskivi, mille pealkiri kõneleb: „I-ne Wõitja C. R. Jakobsonile Truuse tänuseks Pühendanud Tallina Linda Selts 18. 14./VII. 82.“ Hauapaiga nurgas seisab suur kivimürakas, mille ümber on kogunud salkkond inimesi. Kivi mälestuskiri lausub: „C. R. Jakobsoni sünnipäeval 14 (26) juulil 1882 aastal tänuulik rahvas hauale vedanud.“ Kivi ääres seisab hallipealine vanamees, toetudes pihlakakepile. Ta jutustab noorematele kivivedamisest: „Olin veel noor mees. Mäletan selgesti, kuidas ühel pühapäeval, möödudes tammist, nägin C. R. Jakobsoni istuvat suurel kivil. Näitas teistele kuidas kivi lõhutakse. Jstus kivi nurgal, suured tumedad prillid ees ja seletas. Hiljem laskis selle kivi puruks.“

Peale tema surma, sünnipäeva eel, kogusid kokku inimesed kogu kihelkonnast ja kaugemaltki. Neid oli määratu hulk. Toodi siis sama kivi, mis on osa Jakobsoni poolt tol korral lõhutud kivist, siia hauapaigale... Vesi nirises vähe tammi all. Tõime kivi plankudel välja ja vedasime kõite abil lohistades kohale. Sellest pidi kabeli

nurgakivi saama. See oli puhas, jõest toodud. Nüüd on juba sammaldanud. Peeti kõnesid palju, palju... Üks tuli, teine läks. Töötused olid siis suured. Küll olid suured töötused," lõpetab hallpea ja vajub mõtetesse...

Kurgja metsades ei ole täna igapäiset rahu. Teel vuravad autod ja omnibused, kihutavad vedruvankrid, teeradu mööda liiguvad anereas jalgratturid, pikki metsaaluseid teid tõttavad jalakäijad... Mustlastena on hobusemehed laagrisse lõonud metsa alla. Autod ja omnibused, neid seal eemal võsaveersel karjamaal üle saja asetatud mitmekordselt ritta. On nagu mingi palverännak pühasse paika, hoolimata vihmast ja viletsast teest. Siia ja sinna tihniku servale on ehitatud telgid, mille alla laudadele kuhjatud vorstide, saia ja karastavate jookide pudelite virnad. Metsaalustel teedel askeldavad relvastatud kaitseliitlased ja kaitseväelased, — sõeluvad korrapidajad. Maanteelt C. R. Jakobsoni matuspaigale viiva vanikutega palistatud tee äärde on ritta seatud teraskiivrites sõdurid ja kaitseliitlased, nende taga lugematu rahvamurd. Siin Jakobsoni austajad kaugelt ja ligidalt, noori ja hallpäiseid vanakesi.

Kell 2 algab pidulik mälestussamba avamine jumalateenistusega.

Ning siin metsade vaikus, kus seni ainult tuule käes õitsuvad metsaladavad sosistades juttu ajanud, kõlavad täna koraali helid — „Jumal, Su ligidalt, olen Su varju all..." Lauulu saadab diviisi orkester.

Piiskop peab kõne, milles iseloomustab Jakobsoni mehena, kes kõrgemal seisis oma kasu püüetest, ja kes oma rahva ja tema huvisid kunagi ära ei annud.

Mitropoliit Aleksander toimis jumalateenistust apostliku-õigeusu kombe järele. Tema kõne oli südamlik ja tungis hinge. „See paik on püha," ütleb mitropoliit, „ja siia sobivad kõige paremini sõnad, mis kord öeldi ühe teise rahva prohveti vastu, et — võta jalast oma kingad, sest paik, kus sa viibid, on püha. Püha olgu ka see paik igale eestlasele."

Jumalateenistusele järgneb aktus,

mis algab Ü. E. N. Ü. Vändra osakonna segakoori lauluga: „Ma lille sideme võtaks."

Avamissõnad ja K. Pätsi sütitav kõne.

Aktuse avab C. R. Jakobsoni nimega „Põllumehe Kapitali" valitsemise seltsi nõukogu esimees A. Jürmann. Südamlikud sõnad, pühendatud meie ärkamisaja suuremale mehele.

Kõnetoolile tõuseb nüüd Eesti tuntuim riigitegelane, riigikogu-liige K. Päts. Ta kõneles kokkuvõetult järgmist: Üks vanem ristiusu kirik loeb püha altari sakramendi saamist kõige tähtsamaks momendiks, kus palujad enesest heidavad kõik maised mõtted ja soovid ning vaimus Jumala ligi astuvad. Kirik nõuab, et paluja peab oma südame puhastama ja kõrgele tõstma jumaluse poole.

Ka meil on täna niisugune silmapilk. Kui me siia kokku oleme tulnud, siis mitte selleks, et kunstitööd imetleda, vaid, et oma vaimus kõrgele tõusta, üles pilvede poole, sinna ajajärku, kus Jakobson elas ja võitles. See on meie rahvuslik noorusajajärk. Tema on meie rahva noorust elustanud ja helisema pannud uued keeled. Ta oli rahva ärataja, kes massist oskas luua võitleja ja edasipüüdja rahva. Tema andis rahvale kõik, mis inimene üldse anda suudab.

Jakobsoni tunneme kui võitlejat ja purustajat, kui sündinud poliitika meest, kes loodusliku jõuna edasi tungib, — hoolimata kõigist. Aeg nõudis niisugust meest. Jakobson andus täielikult oma rahva teenimisele.

Poliitikat ei saa teha, ilma et ei purustata seda, mis kõlbmata. Jakobson tundis, et kui rahvas tahab kaasa peavad temal oma asutused olema, ja ta asus suure südidusega nende loomisele. Tema töö kandis vilja. Tema oli see, kes lõi asutused, kus ettevalmistuse said meie praegused poliitika-tegelased.

Kui tänapäeval küsime eneselt, kas oleme meie suutnud jätkata Jakobsoni tööd?

Tõsi, Jakobsoni surmale järgnes pisukene vaibumise ajajärk, kuid säde, mille ta süütas, ei kustunud. Seltsides

saime esimese kooli avalikkude asjade ajamiseks. Ilma selle koolita oleks oma ajal raske olnud Tallinna linnavalitsust eestlaste kätte võtta ja hiljem rajada iseseisvat riiki. Temale võlgname tänu, et oleme suutnud luua asutusi madalamast kõige kõrgemani. Ei olnud kerge rahvast äratada, anda sellele rahvale, kellel õieti midagi ei olnud, kõike. Aga me usume, kui Jakobson täna hauast üles tõuseks, oleks ta tõesti rahul meiega. Rohkemat ei oleks vist temagi suutnud loota...

Täna on suurpäev. Oleme kõik kokku tulnud, et pead paljastada selle mehe pale ees. Teeme seda kui vaba rahvas. Siin kalmul tunneme sügavas hingepõhjas, palju tänu me võlgname temale, kui rahvas, kui iga kodanik üksikult.

Meie oleme seisnud mitmegi sõjamehe mälestusmärgi ees, kuid siin puhkab eestlaste suurim sõjamees. Need piinad, mis tema kandis, olid raskemad kui sõjaväelud. Kogu eluaja üksinda olla ja võidelda, kui sind igalt poolt piiravad müürid! Ja kui suu sulutud, siis ikkagi veel hüüda: „Need kivid saavad kord kisendama...”

Täna tahame siin töötada: Sina suur töömees oled meile eeskujuks. Anna meile oma moorusjõudu, juhi meid ja tõsta meie vaimu! Sina, kes sa ohverdasid kõik rahvale, sina, kes sa olid kartmata sõjamees. Sind viis tuline vaim edu poole. Laena osa sellest meile! See koht siin olgu meile püha. Ärgu kunagi kinni kasvagu tee Jakobsoni hauale. Tulgu siia noored, et saada ergutust, tulgu siia vanad, et nutta oma kurbuspisaraid. Vaim, mis lehvib selle haua ümber, andku nõu ja juhatust.

Kõne oli haruldaselt hoogne ja vaimustav. Paljud on pisarateni liigutatud. Orkester mängib „Isamaa ilu hoieldes,” mis kõlas sügavtõsisena metsavaikuses. Ka taevast nuttis. Jkka langevad uued ja uued pisarad...

Aktus on läbi.

Laulab veel segakoor ja diviisi sõdurite meeskoor.

Riigivanem avab hauasamba.

Viibime mehe haual, kes oma tegevuse ajal kõrgeid laineid lõi, mida tei-

sed vaevalt teha oleks suutnud. C. R. Jakobson oli iseloomult võitleja. Aeg nõudis temalt seda, aeg, kus koit pisut nähtavale tuli. Meil oli ainult väike valla omavalitsus, kõik muu oli võõra võimu käes, Vene riigi ainuvalitseja kättes. Meie olime teise järgu alamad, polnud juttugi kodaniku tundest. Sel ajal, kus võim oli võõras, kus mõisnikud teostasid feodaalkorda, jõudis ainult mõni üksik eestlane rentnikust taluperemeheks tõusta. Sel ajal oli vaja meest, kes tarviduse korral isegi vastu vett ujuda jaksas ja tahtis. Ning C. R. Jakobson on tahtnud seda.

Jakobsoni tegevus lõi laineid ka meie haritlaskonnas. Mõned arvasid, et parem oleks tegutseda tasa ja targu, kuid unustasid, et poliitika on terav võitlus. Ainult siis, kui suured hulgad jõuavad arusaamisele, et neist oleneb avalik kord, alles siis annab avalik võim nende surve tõttu järele. Võim, kelle vastu C. R. Jakobsonil tuli võidelda, ei annud järele. Temaga pidi võitlema seni, kuni ta alla annud.

Neid aateid, mida kuulutas esimene rahvajuht, neid ei suudetud teostada tema eluajal. Kuid seeme oli külvatud ja see kandis vilja. Järeltulev põlv võttis tänuga vastu selle vaimu, mis juhtis kadunu tegevust.

Nüüd oleme meie vaba rahvas. Kuid uus aeg nõuab uut tegutsemist. Meil on riik ja kord, kuid aeg lendab ja tõusevad uued nõuded. Kadunud Jakobsonilt peame õppima tegutsemist, mis on täidetud armastusest oma sugurahva vastu.

Kate langeb hauasambalt. Kerkib silmade ette pühalikult mõjuv Jakobsoni rinnakuju. Ta on imponentne, tiise, nagu kogu selle mehe isik. Sõjaväe osa saluteerib kolme kogupauguga. Lauldakse hümmi. Önnistamist toimetavad piiskop Kuk k ja mitropolliit Aleksander.

Pärast pühitsemist vaimulikkude poolt pandakse pärjad. Riigivanem sammub avatud hauasamba juure ja asetab sellele toreda elavatest lilledest pärja, sõnades: „Asetan selle pärja Carl Robert Jakobsonile Eesti Vabariigi Valitsuse poolt.” Riigikogu esimees K. Einbund paneb kalli pärja.

Ta ütleb muuhulgas: „Asetan selle pärja Eesti rahva kõrgema asutuse poolt mehele, kes lõi esimesed Eesti asutused, mis said kooliks pärastistele tegelastele.“

Meie rahva suurt juhti ei unusta ka vennasrahvas — soomlased. Hauda samba juure sammub Soome saatkonna attashee Dr. Sihvola, kes asetab sinna toreda, elavatest lilledest pärja ja loeb selle kuldpalistustega lindilt: „Carl Robert Jakobsonile Suomen tasanvalta.“ Pärj oli Soome vabariigi valitsuse poolt.

Neljanda pärja asetab Eesti kultuur-ajaloolise seltsi poolt J. Põrk pikema kõnega; milles ütleb: „Meil polnud peale Lembitut kangelasjuhte. Jakobson oli esimene.“

Järelhüüded ja tervitused.

Esimesena asub kõnetooli ja ütleb tervitusi ohvitserkonna, kaitseväe, ning eriti 3. diviisi nimel, diviisi ülem kindral Tõnisson, andes töotuse meie kaitsevält valmisolekuks võitlema kuni viimse veretilgani Eesti vabaduse eest.

Järgnevad maavalitsuste tervitused. Viljandi maavalitsuse ja põllumeeste seltsi nimel tervitab H. Lauri. Pärnu maavalitsuse poolt toob tervitusi esimees Markson; Viru maavalitsuse poolt K. Pajos; Järva maavalitsuse poolt Laurson; Narva linna nimel tervitab pr. Sõster, Viljandist linnapea Maramaa ja Põltsamaa linna poolt Rebane. Edasi tervitavad Uue ja Vana- Vändra vallavanemad. Iseäranis soojade sõnadega tuletab kadunud meelde Eesti Maapanga president Hellat. Ta ütleb järgmist: „Neilt, kes siin seisid 45 aasta eest 14. juulil 1882-a., toon tervist Teile, Eesti Riigivanem, Teile Eesti Riigikogu Esimees, Teile Eesti Kindral, Teile Eesti piiskop, Teile Eesti Mitropolliit ja Sulle, siia kokku kogunud vaba Eesti rahvas.“

Ja neilt, kes istutasid siis siia selle tamme ja tõid oma kätejõul sealt kaugelt kilomeetri tagant, sügavast jõe orust, siia selle kivi, neilt toon Sulle, Eesti põllumees, pisarsilmil tuhat tänu C. R. Jakobsonile rinnakuju püstitamise eest.

C. R. Jakobson on selle määratu jõu nimi, kes tõusis Eesti rahva keskelt võitlema oma rahva eest. Nagu elekt-rivägi löid tema sõnad eestlaste südame-tesse. Nad äratasid rahva poegi ja tütreid ühiselt tegutsema, Eesti põlve parandama, Eesti saatust juhtima.

Nende ärksamate Eesti poegade ja tütarde ühisel tegutsemisel tõusis ellu Eesti Vabariik, — iseseisev rippumatu, võimas üksiku inimese, kogu rahva, kogu maa saatust juhtima.

Kuid ülesraiatud on vaid ainult selle riigi väline kuju. Tema sisemine ehitus käib täies hoos edasi. Lõpule viia aga säärast ehitust suudavad jällegi ainult Eesti oma ärksamad pojad ja tütreid.

Kasvagu nende kogu! Ergutagu neid ühiselt tegutsema ikka ja alati siin Eesti rahvale pühas hiies, see jõud, kelle nimi on C. R. Jakobson.”

Üleriikliku põllumeeste esituse nimel ütles tervitusi M. Laarmann, Vändra seltskonna nimel Dr. Kärrner, P. K. „Estonia” ja ühistegelise liidu poolt K. Unt, Rahvapanga poolt J. Lassen.

Nende hulgas vääris erilist tähelepanu Petserimaa esitaja kõne, milles kõneleja võrdles Petserimaa praegust ärkamist Jakobsoni aegse Eesti ärkamisega, millise ajajärgu kangelasest nüüd Petseri eestlased võivad võtta eeskuju. Kõneleja oli Petserimaa rahvariietes.

Telegrammi- ja kirjateel avaldasid C. R. Jakobsoni hauasamba avamise puhul oma osavõttu: haridusminister Lattik; Riigikohtu esimees Parts; Jaan Tõnisson; ülikooli prorektor Köpp; kaitseliidu ülem k. t. major J. Maide; Tartu maavalitsuse esimees Saar; Tartu maavalitsus; Lääne maavalitsuse nimel Jakob Aljas; Petseri maavolikogu esimees Raag; Tallinna linnapea abi Virma; Tartu linnapea K. Luik; Pärnu linnapea J. Kask; Eesti ühistegelise liidu esimees A. Kask; Eesti üliõpilaskond; Eesti Kirjanduse Selts; Eesti Naisorganisatsioonide liit; Eesti Üliõpilaste Selts; endine Eesti Aleksandri kooli kasvandikkude ühing; Viljandi Eesti Haridusselts ja haridusseltsi gümnaasium; Kolga-Jaani põllumeeste Selts; Läänemaa põllumeeste

esituse esimees Saar; Lääne- Nigula põllumeeste Selts, piimaühisus ja Taebla põllumeeste kogu; Rapla seltskond; Kirbla põllumeeste seltsi esimees Veidermann; vändralane; Antverpeni eestlased-meremehed.

Järgneb 3-da diviisi õppekompanii laulukoori laul ja C. R. Jakobsoni nimelise „Põllumehe Kapitali“ valitsemise seltsi esimehe

K. Einbundi lõpukõne.

C. R. Jakobsoni nimelise „Põllumehe Kapitali“ valitsemise seltsi esimehena tänan kõiki rohke osavõtu eest. Jakobsoni hõuale tuleb igaüks mitte välise kihutuse, vaid oma sisemise sunni ja suure armastuse pärast. Siia tuleme täna ja tuleme tulevikus, et kõnedega vaimustada teisi ja ise vaimustuda. Siia tuleme täna ja tulevikus, et

tunda, et oleme eestlased, et oleme Eesti riigi kodanikud ja selle rahvaliidmed, kelle päralt see maa. Jakobsoni, — „Sakala“ — juhtkirja lause: „maa kus peal sa asud on Eesti rahva päralt,“ koondub õieti meie suurmehe püüdeid üheks oleviku ja tuleviku tervikuks. Olgu see maa igavesti Eesti rahva päralt!

„Vaimustatult lauldakse: „Eesti maa mu isamaa“.

Sajab... Rahvas valgub pikka-mööda laiali... *

On jõudumööda püütud kustutada tänuvõlga mehe vastu, kes kogu oma tahtejõu ja anderikkuse täielikult rakan-das meie rahva ja Eesti põllumehe arendamistööle.

Sooja tänutundega korraldati C. R. Jakobsoni haud.

Kangelane.

Mats Mõtslane.

Novellide gust „Morituri“.

Kõnelesime tol korral kummalisest inimhinge omadusest end väljendada kaksikelus, vastupidistes tegudes, sootu lahkuminevates püüetes ja mõnikord lausa roimas ja alatuses, kus seda seni oletada ei osatud. Olime kõnelnud hiljutisest roimast, mille kirjeldus ilmunud ajalehtis. Mees, kes kogu eluaeg elas ausa ja korraliku kaaskodanikuna, keda peeti korralikuks inimeseks, tappis tühise rahasumma saamiseks inimese, teda sel puhul päevi enese juures pidades ja sõbralikult koheldes, et ainult parajat momenti leida kirvega pähe löömiseks. Kõnelesime ka teisest mehest, kes meile kõigile tuttav, kelle-ga olime ühes laus istunud ja ühisel tööpõllul töötanud, keda pidasime jõukaks ja ausaks meheks, kuni tulid avalikuks vekslite võltsimine ja muud kelmused, mis paljastasid ta näruse väiklase kelmi hinge. Imetlesime, milleks tal neid kelmusi vaja oli, kuna ta ju jõuka mehena oli tuntud ega kannata-

nud puudust milleski suhtes ja muid erilisi motiive tal selliseks toiminguks ka ei võinud olla. Igal oli selliseid juhuseid teada, kus näiliselt korralik ja aus inimene äkki toimib roimarina, alatult, näruselt.

„Tahtmata tuleb mõte“, lausus üks meie kaaslastest: „et inimesel on kaks hinge, kes vahel elavad rahu ja sõpruses, ent üksikuil hetkeil asuvad vaenujalale ja mis üks ehitab, selle teine kisub maha, sõtkub porri, naeruväär-stab. Kuidas muidu seda seletada, et inimene on tõusnud oma hinge avaldusis peajao kõrgemale kaaslasist, on väljendanud tahtejõudu ja julgust, õil-sat meelt ja sooja südant, ja ivake hil-jem toimib kui kelm, kui südametu julm roimar ehk kui tahtejõuetu inimkaits, kui alaväärtuslik ese, millel paras paik pühkme hunnik. Mul oli juhus tutvuda ühe sellise inimtüübiga, ühe olnud inimesega, kellest muidu kubisevad suur-linnade agulid, ja mustad kõrtsid, kes

meiegi linnades moodustavad tähelepanuväärse kogukese.

Tollest on kuu või paar tagasi, kui tahtsin hommikvärskust kasutades veidi linnast välja jalutada. Oli ilus selge ilm ja soojust juba kenakesti, kuid päris suvine ei olnud ilm veel siiski. Hommik oli veel jahe ja öösel oli vist härmatiski maad katnud.

Ühel vaikselt, vähe käidaval põiktänaval paremas linnajaos, märkas inimesi tähelepanu äratava kobara inimesi seismas sõõris maaslamava inimkeha ümber. Uudishimuliste rühma moodustasid peamiselt majahoidjad, turule minejad naised, paar poisikest, töölisi. Oli veel niivõrd varane tund, et harilik liikumine polnud alustunud, kuid küllalt hiline selleks, et oletada mõne kõrtsisõbra õhtust väsimuse puhkamist.

Pealegi oli see naine, kes seal lebas ja neid on vähe, kes tänava enesele puhkepaigaks valivad.

Seepärast oletasime roima. Keha seisand andis selleks oletuseks küllalt põhjust — nii eriliselt kõveras, poolkummuli, pea madalamal, kui jalad, nagu surnukahvatu ja täiesti liikumata, lebas ta.

Kes ta on? küsiti üksteiselt. Inimesi tuli juure ja igaüks vaigistas oma uudishimu küsimistega. Kuid keegi ei olnud varem näinud seda sasispeaga naist, kes kandis meestemaniskat ning halli palitut ja sõduri saapaid.

Ei osatud ka arvata ta elukutset ega vanadust. Oletati mitmeti, kuid täpselt ei teatud midagi. Ära minna ei raatsinud keegi, kuni politsei tuleb ja asjasse selgust toob. Senikaua ainult oletati, väga mitmeti, õudsemaid põhjuseid otsiti sellise eriskummalise juhuse põhjendamiseks, mis ei tahtnud kuidagi sobida vaiksesse, rahulisse ümbrusse parimas linnajaos, keset päikese paistet ja kevadist elurõõmu.

Ei tahtnud pähe mahtuda mõte, et on inimesi, kes on üksteisele hullemad kui hundid, kes tapavad ja vägistavad ja teotavad jumala ilma. Kuid asitõendus lebas meie ees ja veenis meile inimeste kurjust. Tuletati meele hiljutist voorimehe tapmist ja teisi roime. Ennustati veelgi julmimaid asju, kuna

kõlvatus iga päevaga enam pead tõstvat, kombel langevat ja inimsugu enam midagi pühaks ei pidavat — ei elu ega omandust, ei naise au ega mehe truudust... Lausa kõlvatuse hunik see ilma elu...

Huvitas meid ka see küsimus, kuidas ta tapetud, see noorevõitu imelikult riietatud tütarlaps. Meeleldi oleks mõnigi keha käänanud, et leida haavu ja selgitada surma põhjust, ent arvatavat laipa ei tihkanud keegi puutuda kuni politseivõimude kohalejõudmiseni.

Ilmus ka lõpuks politsei konstaabel kohale. Vaatas esmalt üldist pilti, esitas mõne küsimuse laiba leidjale ja vaatas siis poolkummuli lebavat keha lähemalt.

„Pole siin mingit roima,“ lausus siis rohkem enesele kui teistele: „täis ennast kaaninud ja kohe keset uulitsat pikali...“ Politsei konstaabli nägu avaldas põlglikku vastikust. Samase ilme omasid ka paljud teised näod ja algas etteheidete ja hurjutuste rahe. „Mine too voorimees,“ käsutas konstaabel poisile

Poisike sibas minema, kuidas jalad suutsid.

Politseinik sel ajal raputas naist õlast ja katsus teda istuma asetada. Alul ei olnud katsetel tagajärgi — keha oli elutu ja lõtv ega püsinud paigal, pea vajus kord ühele, kord teisele küljele — terve kogu oli kui elutu tomp. Kuid aegamisi näis elu tagasi tulevat kehasse ja varsti oli uudishimuliste ringi keskel kahvatu, sasipeane naine istumas, peakatteta, tuhmide klaasistunud silmega, kellel näis puuduvat arusaamine seisukorrast. Ta sarnanes näolt ja olemiselt poisikesele, nii nelja-viieteistkümnene aastasele karjapoisile, kes lühikese suveöö kestel pole suutnud end välja magada ja keda peremees peab hommikul süngist välja tõstma ja jalule asetama, et unest üles virgutada.

Kui arvatavale laibale elu sisse tuli, hakkas ka uudishimuliste ring argnema ja iga lahuja pidas oma kohuseks ütelda tolele tänaval istujale tüdrukule hurjutusi ja ettehteid. Õeldi raskeid sõnu. Tundus, nagu oleksid ütlejad oma parimais tunnetes haavunud, nagu oleks neile liiga tehtud, nagu oleks nad

pettunud oma ootusis ja lootusis. Igaüks oli oletanud roima, sensatsiooni, oli ennustanud kõlvatust, ent osutus ainult väike joomar, kes polnud paremat paika osanud leida väsimusest puhkamiseks, kui tänavrentsli. Inimesed lahkusid täis kõlblist viha, et nende ootused ja oletused polnud täitunud. Kõneldi veel minneski kõlbluse langusest nooremate hulgas, liigsest joomisest ja ulaelust. Teem oli asjakohane ja põhjendatud.

Ainult politseinik seisis vaikides ja rahulikult ega vastanud uudishimulistele naise päritolu kohta midagi ega ka ta sündmatu puhkepaiga suhtes. Ainult kärsitult vaatas paar korda taskukella ja lausus enesele: „Kuhu see poiss selle voorimehega nii kauaks jääb?“

Tüdruk oli juba paar ebamääraast liigutust teinud, silunud käega üle pea ja lasknud ähmasel pilgul libiseda üle sõõris seisvate inimeste. Juba oli märgata arusaamist selles pilgus ja veidi piinlikkust oma seisukorra pärast. Käsi tõmbas koomale kuue hõlmad ja nihutas undruku veere üle põlvede ja lasäärte katteks.

Mida enam elu tuli tüdrukule kehha, seda kärsitumaks muutus politsei konstaabel voorimehe viibimise pärast. Juba astus ta paar sammu eemale selles suunas, kust pidi voorimees ilmu- ma, vaatas tagasi tüdrukule, kes oli käänanud pea samas suunas, nagu ootaks temagi kiiremat voorimehe il- mumist.

Politseinik astus veel mõned sam- mud — juba ajas tüdrukgi end jalule, silus riideid ja tammus kohal. Politsei- nik hüüdis alles jäänud poisikestele: „Jookske poisid ja vaadake, kuhu nad nii kauaks jäävad.“

Poisid pistsid sibama ja politsei- nikgi astus kiiremal sammul samas suunas, vahel poolringi ümber kääna- tes ja tüdruku poole vaadates.

Tüdruk omakorda astus paar sam- mu vastupidises suunas, küll veidi vaaruvalt ja longates. Näis nagu oleks kiviselt magamisasemelt tõus- tes jalad keeldunud korralikult liiku- mast. Ent mõne sammu astunud, näis neile üsna harilik liikuvus tagasi tule- vat. Juba oli ta paarkümmend sammu

oma lebamisasemelt eemale. Juures- olejaist keegi teda ei takistanud eema- le minemast, ei olnud selleks põhjust ega vajadust — oli ju korrapidaja võimu ülesandeks see. Kuid korra- pi- dajal näiliselt, ei olnud sedavõrd huvi tüdruku vastu, kui voorimehe suhtes. Kiirel kõnnakul astus ta keset täna- vat edasi, kiindunud pilguga tänava lõppu vaadates. Kui ta just ristteele jõudis ja korraks veel tagasi vaatas — oli tüdruk silmapiirilt kõrvaltänavale kadunud ja viimased sündmuse pealt- vaatajadki lahkunud.

Konstaabel seisatas nagu järele mõteldes, kuis nüüd õieti toimida — kas tagasi minna tüdrukule järele, või edasi astuda voorimehele vastu.

Läksin samas suunas ja kõnetasin teda, kui ta veel mõtiskeles. Pabe- rossi pakkudes, kui heale tuttavale, ütlesin: „Laske tal minna. Kevadine õhk oli tal vist liiasti pähe löönud.“

Vaikides lõi konstaabel käega ja lausus: „Mis sellest kasu, kui vean ta politseisse ja teen protokolli. Õieti ei olegi selleks põhjust — purjus ta enam pole, kellegi rahu pole rikkunud, kel- lelegi paha pole teinud. Ja kuigi saab päeva või paar aresti — ega see teda paranda.“

Mulle meeldis see heatahtlik suh- tumine elule ja kõnelesin edasi, päri- sin tüdruku päritolu ja elukutset, mis politseile nähtavasti teada oli.

Koos kõndides südalinna suunas, sai mullegi teatavaks tüdruku mine- vik, õieti küll ainus hetk sellest mine- vikust, üks hinge hele lõke, mis tõu- sis kõrgemale ümbritsevast hallist igapäevsusest, et pärast jäädavalt kus- tuda. See on nagu karjase tulega vih- masel sügispäeval, kui nõretab peent uduvihma, taevast on tinahall ja maa on märg ja tulelõke ei taha ega taha põleda, vaid aina suitseb ja viriseb — ei ole tast sooja ega valgust. Ent äkki tuleb tuulepuhang ja tulelõke lööb heledalt põlema, tulekeeled noolivad märke raage ja vettinud tompe ning süü- tavad needki heledasti leegitsema. Ja karjapoiss huikab healmeel, kui tule- lõke ulatab kõrgele kuuse oksteni.

Nii võiks võrrelda seda tüdruku toimingutki.

Juhtus see tol ajal, kui meie vabassõda algas, kui isamaa vahvamad pojad heitlesid võõraste ülevõimuga, kui lõunast liikusid raudrüütlid ja idast enamlaste rohutirtsude parved ja iga soojalttuksuwa südamega isamaapoeg pidi üksinda kümne vastasega võitlema, pidi vaimustama ja julgustama kartlikke, karistama ahneid, kasupüüdvaid, müüdavaid hingi teistele hirmuks.

Tol ajal, just sel raskel hetkel, kui paljud ei uskunud enam helgemasse tulevikku, kui arvati alles sündinud vabadusel surmatunnike käes olevat, oli ühest kompaniist üle läinud vaenlaste poole moonavoori juht ühes supikatelde ja muu varustusega.

Mehed pidid nälgima ja nälg on see, mis inimesel kõige enam tuju rikub. Oli see vihanud ka tolle kompanii pealikut sedavõrd, et ta otsustanud jooksikut karistada, olgu ta või keset vaenlase laagrit. Ent peale selle oli jooksik pealiku ammune tuttav, usalduslane, ja hulka varandust oli ta hoiul olnud. Selline karistamatu samm oleks teistelegi tulevikus hukutajaks. Arvata oli, et jooksik esimeses järjekorras näpatud varanduse oma kodukohta varjule viib ja et seal teda kõige kergem on tabada.

Et vastase väerind yõrdlemisi õre oli, seepärast õnnestus karistuskäik täielikult. Oma toas, kaetud laua taga, kesk ülevat prassimise tuju, lasti jooksik maha.

Kuid vahepeal oli väerind edasi läinud, ega olnud võimalik karistajal ühe päevaga omade juure tagasi jõuda, pealegi et talvised tuisanud teed liikumist takistasid ja eksiteele viisid. Läbi metsade ja soode püüdis pealik omade juure jõuda, ent sattus just vaenlase väe südamesse, nende peastaabi ja suurema väeosa asukohta. Läbipäas päeva ajal osutus võimatuks. Pidi enesele ajutist peiduurgast otsima, et õõ tulekul läbi väerinna hiilida. Kuid külades ja mõisas asusid vaenlased, seal peiduurgast otsida oli kardetav. Seepärast pidi vaatama mõnda eemalseisvat talu, mõnda metsaveerel asuvat elamut.

Sellisena osutus üksik saunaütt,

kandimehe või popsitare. Kodus polnud muud, kui tare omaniku tütar, noor tüdruk. Kas isa oli muis asjus väljas, või oli ta koguni vaenlaste teenistuses, seda politseinik ei mäletanud. Nii palju ütles küll teadvat, et kogu pere hoidnud vaenlaste poole, lootnud neilt oma elujärje parandamist, varanduslikke hüvesid.

Tähendab, seegi peidupaik ei olnud kuigi kindel. Pealegi ei olnud teada, kuidas tüdruk suhtub põgenikule, kas ta tahab teda varjata või mitte. Päälik kavatses end nimetada väljamõeldud nimega ja hariliku teekäijana puhkuseks luba paluda, ent tüdruk tundis ta ära ja valetamine oleks asjatu olnud. Avameelselt kõneles päälik siis oma soovidest ja nõudis sama avameelselt, et tüdruk ütleks, kas ta tahab ja suudab teda varjata või mitte.

Millistel kaalutlustel tüdruk toimis, kas mõjutas teda päälikut ümbritsev kangelase kuulsus, mida ka vaenlaste hulgas imetleti, või ihkas ta ise kangelaslikku elamust, avantüüri, kuid tõsi asi on see, et ta mitte ainult ei olnud valmis päälikut varjama oma ütis, vaid võttis enesele ülesandeks teda vaenlaste väerinnast läbi viia oma väeosa juure. Üksikasjad kaaluti läbi ja jäädi peatuma selle juure, et tüdruk peidab pääliku heinakoormasse ja viib ta sel viisil hädaohlikust kohast üle.

Nii siis ka toimiti. Päälik asus ree põhjale, tüdruk latus kimbu heinu peale ja istus ise koormale. Sõideti suurt teed pidi, kui kõige harilikum heinavedaja. Jgale küsijale oli paras vastus valmis ja need näisid nii tõenäolised olevat, et koorem takistamata läbi lasti, kuni vaenlase viimase vahipostini. Ent sellel vahipostil oli kindel käsk kõik koormad läbi otsida ja mitte ühtegi isikut välispoolses suunas ilma lubata läbi lasta.

Seal pidi tüdruk kõik oma kõneosavuse kokku võtma, oma meelitusvõtted vahisõduri suhtes, et see asjata takistusi ei teeks ja laseks ometi minna niisuguse tühise asja, kui heinakoorem. Kuid sõdur jäi oma nõudmisele kindlaks, et koorem peatagu ja otsitagu läbi.

Tüdruk jäänud sellega näiliselt

nõusse, ütelnud vaid: siis kutsuge ometi teisi sõdureid appi koormat lahti võtma ja seda uuesti peale panema. Tema on juba nii-kui-nii läbi külmanud, paarikümne versta tagant üksipäini heinu tuues, kuna pole ühtegi mehe hinge kodus. Kõneldes sõduriga ja kaubeldes läbilaske pärast, nihutas koormat samm sammult mäekallakule lähemale. Ent kauplemine ei aitanud ja sõdur ähvardas lasta, kui mitte koorem otsekohe ei peatu; siis ütelnud tüdruk külmavereliselt: „Lollike, kuhu ma koormaga pääsen su käest. Kutsu ometi teisi appi.”

Sõdur läinud vanast kõrtsist abi kutsuma, kuid samal hetkel, kui sõduri sinel silmist ukse vahele kadunud, annud tüdruk hobusele piitsa ja kihutanud heina kimbuga peri mäge alla. Ei ole ta kuulnud enese ümber vinguvaid kuule ega sajatamisi selja taga, ei ole tunnud sedagi, et haavata sai.

Minestanult võeti ta koormalt maha juba meie sõdurite poolt. Oli toiminud kõrges hingelises ekstaasis.

Tüdruk saadeti ravimisele haigemajja — oli haavata saanud käest ja jalast, kokku neli kuuli-haava, kuid pääliku oli ta päästnud.

Varsti peale selle langes päalik lahingus ja tüdruk tuli haigemajast, küll veidi vigasena, kuid mitte täiesti töövõimetuna, veidi lonkab ja pahem käsi on vigane. Läks tagasi isa juure ja elas seal, kuni sõda lõppes. Kui hakati sõdurite teeneid hindama ja neile autasu määrama maasaamise õiguse ja vabadusristide näol, siis tuletati ka Tiina Truutsi vägitegu meele ja annetatati talle vabadusrist ja autasu koht.

Ta oli tol korral päeva kangelane, teda imetleti ja ülistati ning kutsuti pidulikkele sööminguile, paraadidele ja väeüksuste aastapäevadele. Tiina Truuts istus kõrgemate sõjaväelaste hulgas, kui omasugune, kui samane kangelane, nagu needki...

Ja sama Tiina Truuts oli ka see, kes tollel maikuu hommikul tänava rentslis arvatava laibana lebas ja keda konstaabel suuremeelselt laskis oma teed minna.

Tiina Truutsile, kes seni elanud

oma isa ütis lihtsa talutüdrukuna, lõi see kangelasaupaiste pähe ja ta pidi seda ka väljendama. Esialgu jäi pidulikkel olenguil mõõdukalt teistega kaasa, kuid pärast pidas sedagi kangelasele omaseks, et püüdis tugevamad mehed laua alla juua. Ja et pidi päevi igapäev polnud, siis lõi ta need enesele ise. Tast sai kõrtside igapäevane külaline. Sinna on läinud ta autasumaa, abirahad ja kingitused — sinna kõngeb ta ka ise. Kõrtsides olevat ta päris oma inimene, söövat teenijate lauas ja magavat nende toas ning võõrastele esildatakse teda kui kangelast, kui teataval määral isamaa päästjat. Ta oskavat ka nii mõjuvalt oma kangelastegu ettekanda ja nii värvikalt kirjutada, et mõnigi pooljoobnu võõras vaimustusse sattuvat ja ei keelduvat teda kostitamast. Tuttavatelt norivat viina niisama.

Nii olevat lugu selle kangelasega. Üheks hetkeks valdas ilus, suur ja värvikas hingepalang inimese, laskis korda saata teo, mis julgemalegi mehele poleks häbiks olnud ja pärast — tahtejõuetu narts teiste inimeste jalus.“

„Ja, oleks ju väga kena, kui see kõik tõsi oleks,“ lausus üks kaaslastist skeptiliselt naeratades. „Oli aeg, kus seda legendi usuti ja püha tõena võeti, ent nüüd on see juba haihtunud ja asjaomased ringkonnad on veendunud, et see lombaku välja mõeldus on. Üks on igatahes kindel, et tüdrukul luuleandi on ja et ta valetada oskab. Ta võib nii veenvalt luisata, et ka suurim skeptik uskuma hakkab. Kindel on ka see, et ta ise sellesse legendi usub — ta on oma luulekujuga nii kokku kasvanud. Selgust tõi asjasse politseiline juurdlus niipalju, kui see aastate järele veel võimalik on. Juureldi nimelt sel puhul, kui meie Tiinakene hakkas oma teenete eest pensioni nõudma. Et nii ja nii, olen tähtsa mehe elu päästnud, pannes oma elu kaalule, ja selle eest määrab seadus eluaegse pensioni. Et kogu see lugu legendina tundus, seepärast pidi juurdlus asja selgitama. Ja see andis eitaavad tagajärjed. Mis ja kuidas seal on olnud, et mäleta täpselt, haavata on kuidagi saanud, aga mitte nii nagu

tema kirjeldab. Ja seepärast lükati pensionisaamispalve tagasi.

Ent tüdruk kasutab seda omapärasel viisil siiski raha teenimiseks ja on püüdnud nii mõnigi kergeuskliku aneks. Tuleb, näiteks, mõne tuttava juure, kes ta kangelase legendi kuulnud ja alustab nii: „Teate minu asjad on nüüd päris korras — ma saan pensioni kätte ja kõik ühe korraga, ligi miljon senti. Asi on juba sõjaministeeriumis otsustatud ja täitmisele määratud, ainult nõutakse veel tunnistust, et ma normaalne olen, mingisuguseid haigusi ei põe ja et ma seni iseseisvalt olen elanud ega kohtu poolt ei ole karistatud. Kui ma need kätte saan, siis sõidan Tallinna ja toon raha ära. Seni ajani venis, mitte es saa kätte, aga nüüd andsin asja advokaadile ja see viis läbi kui näuhh... Mõne päeva pärast on raha käes, siis alles veel laristame... Siis teeme niisuguse laua, missugust pole veel enne olnud. Kõigea kokku saan ligi miljon senti, protsendid ja autasud ja puha kokku... Homme lähen kliinikusse ja saan professor Puusepalt tunnistuse, et ma täitsa terve olen ja politsei komissar lubas omalt poolt ka tunnistuse, et ma kohtu all pole olnud ega praegugi ole ja siis on asi kindel... Kuramus, kui kaua ma olen pidanud ootama ja vaeva nägema, aga nüüd saan kätte.”

Ja lõbusalt naerab tüdruk, nagu suure õnne ootusel kunagi. Ja üsna äkki lausub, kui oled talle õnne soovindud tolle hiigla summa saamise puhul: „Kuulge, laenake mulle paar tuhat marka — kolme päeva peale, mitte rohkem. Ma pean kliiniku minema, aga ei ole mitte issanda pennigi taskus ja politseile tuleb samuti maksta... tempelmargid ja puha. Ehk kui teil võimalik on, andke juba kolmtuhat, siis ma saan Tallinnas ära käia ega ole mul vaja koju raha järele minna.” Ja selle triki peale antakse. Ta oskab nii veenvalt rääkida, et antakse, antakse tuhat, antakse kaks, mõni annab ka kolm. Ja ega ta ühelt korraga rohkem ei nõuagi. On aga ka neid mehi, kellelt ta rohkem on pumpanud. Jga kord on tal uued põhjendused, uued käigud. Ja kui keegi kahtleb, siis pakub ta

kindlustuseks veksleid, oma veksleid. Tal on ju autasu koht, mida isa peab, aga niipea, kui raha saab, kinnitab selle oma nimele. Tema on valmis veksli kirjutama nii suure, kui aga soovitakse. Olete annud viistuhat marka — olge lahke, veksli kirjutakse teile kümmetuhat, kaksteist, viisteist tuhat nii kuidas aga ise soovite. Selle triki peale on mõned ahned sisse läinud ja üsna viisakate summadega.”

„Alistudes kaasaaitamise tungile ja inspireeritud kangelaslegendist“, jätkas jutustaja edasi: „andsin minagi mõnituhat marka kolme päeva peale. Antud tähtaeg muidugi möödus ja kõrvalt kuulsin asja tõsist külge, seepärast ei nõudnudki seda summat enam tagasi, kuid seni ajani, mind kohates tänaval ehk mujal, oskab ta alati nii tõenäolisi põhjuseid ette tuua neist takistusist, mis tal pensioni saamisel ees, et tahtmata jääd kahtlaseks: Võib olla siiski...”

Mõnikord kõneleb telefonil: Teate, asi on ilus. Kõik paberid on korras — homme sõidan Tallinna ja toon raha ära.

Sain teate, et kõik on korras. Esmisena toon teie raha ära. Ehk teine kord jälle: Kas ma võin raha lasta tulla teie nimele panka? Ma kardan, et kui oma nimele panen, siis võlasaldajad panevad aresti peale. Ma olen ju niipalju kulutanud selle pensioni saamise peale. Olen palju veksleid välja annud ja kõik suurema summa peale, kui ma tõepoolest raha olen saanud. Nad kõik ootavad. Kui ma raha saan, siis on kohe kallal, kui haikalad. Aga kui ma teie nimele saadan, ega nad siis midagi teha saa. Teie olete aus inimene, ega te mind ei peta...

Ja nii on ta kümnetele kõnelenud ja sadade käest laenanud. Aina selle tõttu oli see võimalik, et teda ümbritses kangelase breool ja et inimesed seda legendi uskusid.

Tõsine kangelane on ta valetamises ja joomises. Liiter viina üksinda ära juua, oli tal vanasti — paras norm. Nüüd ei ole teda enam ammu kohtanud, ega tea kuis ta kandevõim praegu on. „Aga tal on ju ometi vabadusrist ja autasu maa — nende saamiseks pidi

tal teeneid olema,” vaidlesime kõnelejale vastu. „Ei tea kuidas ta need sai. Või on meil neid vähe, kes on saanud autasu maad kahtlaste teenete eest? No ja, olgu sellega lugu kuidas on. Tõde on aga see, et Truutsi Tiina pensioni ei saa toimetatud juurdلuse põhjal, kuid sellele vaatamata ise enesele pensioni hangib legendiga pensioni saamisest.”

Kõneleja tõusis istmelt, et juba lahkuda kohvikust.

„Seepärast ei ole käesoleval juhul tegemist hinge kaksikkujuga, õilsa puhanguga ilusal hetkel, vaid hariliku räbala hingeakesega, kelle ülim nauding on end alkoholiselle uputada.”

Pärast seda oli meie tuju nukker, meie teooria inimhinge kahest olemisest kõikuma löödud ja usk inimeste õilsusse rikutud. Igaüks meist oleks meelsamini uskuma jäänud, et on kord noor tüdruk sellega toime tulnud, et oma elu kaalule pannes teise elu päästnud, et on valdanud teda õilne hinge palang keset igapäiset oma-kasu, ahnitsemist ja toorust, mis kutsus esile üleva teo, et on vaid aeg ja teised inimesed rikkunud ta ilusa noore hinge ja meelitanud ta räpasele, inetumale eluviisile...

Lahkusime nukras tujus tol korral kohvikust.

Jooni Dr. Aleksander Eisenschmidt'i eluloost.

Liis Martinson-Käbin.

Rahva laiades hulkades peituvad kahtlemata hiiglasuured loova jõu tagavarad, mis saada-vad korda mõnikord imesid, mõnikord aga just kui viibivad talveunes. Eriti vägeva hooga tungivad esile need jõud ning viivad eluarengut edasi mõne aastaga rohkem, kui see edeneb teinekord kogu sajangul, siis kui ilmub mõni suurejooneline, avara silmaringiga, kaugelenägi ja pilguga, suure algatusvõimega ning energiline isik, kes seab üles neile hulkadele sihid ja eesmärgid, kes suudab valgustada selgesti olevikku ning näidata, milliseks peab kujunema tulevik, juhatahes ühtlasi kätte ning tähistades teed, mis viivad neile eesmärkidele, vastu paremale tulevikule.

Üks sarnaseid mehi meil Eestis oli Dr. Aleksander Eisenschmidt ja seda esijoones meie põllumajanduses. Ent tema oli see, kes tõi meie põllumajandusse nii palju uusi ideid, uusi algatusi, liikumist ja hoo-gu. Ei ole pea ühtki põllumajandusharu, kuhu poleks ulatunud tema võimas, korraldav, algatav käsi —

Dr. Aleksander Eisenschmidt.

käsi, mida ei suutnud takistada tegutsemast isegi „vägev“ Vene kotkas, kelle tiiva ääre all elasime tol ajal ning kelle

suurimaks mureks oli teha tõkkeid ja takistusi igasugusele edule, mis oleks tõstnud kuidagi tema valitsuse all olevate rahvuste enesetunnet ja iseteadvust.

Oma visadusega püüetes, optimis-miga, elurõõmu ja suure tööhimuga võitis ta kõigi kaasaegsete südamed, kiskudes neid kaasa suurele loovale tööle. Kuhu iganes ilmus ta tüse, nii väliselt kui sisemiselt, kuju, seal oli ka päikese paistet, tööõõmu, head tuju. Ta omas nagu mingi ürgjõu, sest millele ta iganes käe külge pani, see hakkas liikuma. Ja kuigi vast mõni ettevõtte tikkus äparduma, ei rikkunud see ta tuju ega vähendanud töötahet — ei, vaid asuti ot-sima uusi võimalusi pääsmiseks rasku-sist.

Kõigile oli ta vastutulelik ning kõi-giti usaldustäratav. Ei ole meil vist teisi, kes oleks suutnud pääseda tege-likule põllumehel nii lähedale kui tema, või keda põllumehed oleksid usaldanud nii nagu teda. Ja tal jätkus aega ning tahtmist, hoolimata oma kirjeldamata suurest töökoormast, anda nõu ja juha-tust küll suusõnal küll kirjalikult igale põllumehel, kes tema poole pööras. Ja neid viimaseid polnud vähe.

Teda usaldati mitte ainult kodumaal. Ka välismaadel, kus tal tuli liikuda, sõl-mides ärilisi sidemeid, oli tal suur usal-dus ja lugupidamine suurärimeeste ring-kondades.

Muuseas oli ta sügava usutundega mees. Talle kõige lähemal seisnud isi-kud teavad jutustada sellest liigutavaid lugusid, kuis ta oma raskemal hetkeil otsinud otse kui laps isalt lohutust Kõige Kõrgemalt, ning kes annud talle, nagu ta ise seletanud, otsata palju jõu-du ja tuge.

Kõneledes tema kaasaegsetega, peab ikka jälle ja uuesti imestama, kui soo-jalt, kui vaimustatult kõnelevad kõik temast. Ei ole kuulnud kelleltki ainustki sõna, mis heidaks vähimagi varju sellele päikesepaistelisele kujule. Tema hea sõber, lugupeetud Anton Jürgen-stein, iseloomustab teda vast kõige ta-bavamalt öeldes: „Vaevalt olen ma leid-nud Eestis teist nii tasakaalus seisvat, nii järjekindlat, iseteadlikku ja ometigi nii uhkuset, teiste teeneid nii kadedu-seta tunnustavat inimest, kui oli unus-

tamatu sõber Dr. Aleksander Eisen-schmidt“.

Toon allpool selle suurejoonelise mehe elukäigu peajoontes temast järele jäänud paberite ja tema kaasaegsete jutustuste põhjal.

Dr. Aleksander Jakob Peeter Eisen-schmidt sündis 2. aug. (vana kal.) 1876. a. Tartumaal Uderna valla Käär-dil Johan Eisenschmidt'i pojana.

Eisenschmidt'i perekond oli oma-aja avarama silmaringiga perekond. Johan Eisenschmidt'il oli Otepää köstrikskooli haridus, millist täiendas alataasa luge-mise varal. Ta oli alul kokaks Helle-nurme mõisas, siis aastat 30 vallakirju-tajaks, millist ametit pidas mitmes val-las korraga. Hiljemini ta omandas Tar-tumaal Käärdi ja Moonuse talud. Võt-tis elavalt osa kõigist seltskondlikkudest eluavaldustest. Muuseas oli ta agaram Aleksandri põllutöökskooli asutamismõtte õhutaja ja toetaja, olles nim. kooli ko-haliku komitee esimeheks. Oli veel Eesti Kirjameeste Seltsi liige jne.

Tema abikaasa oli saanud küll sak-sa hariduse mingis saksa pansionis Tellistes, ent ta oli sellest hoolimata eestimeelne.

Oma varajase lapsepõlve saatis Dr. Eisenschmidt mööda kodus õdede-ven-dade keskel mängides „põllumeest“. Isa annud igale lapsele tükikese maad, mida igaüks harinud nagu soovinud ja millel kasvatatud, mis meeldinud. Alek-sander olnud teravilja ning viljapuude kasvataja, peale selle veel agar mesinik. Et ajaga sammu pidada, käinud ta tihti-lugu isa juures põllul, aias ja mujal õppereisidel.

Saanud 7-e aastaseks, algas õppi-mine kodukooliõpetaja juhatusel. Selli-ne õppimine kestis neli aastat.

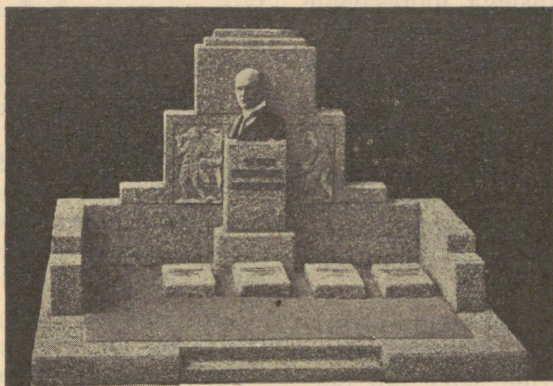
Sügisel 1888. a. astus ta Tartu real-kooli, mille lõpetas ilma täiendusklas-sita kevadel 1893. a. Realkoolis aval-das ta erilist huvi kodumaa taimestiku vastu. Viimase tundmaõppimiseks võt-tis ta ette isegi üle paarikümne kilo-meetrilisi jalutuskäike.

Hästi mõjus noormehesse koolipõl-ves asjaolu, et ta oli kostil hea hari-dusega ja tuntud ning tubli kasvataja — neiu E. Beerman'i — juures. Samuti oli ta sellal igapäevases läbikäimises Dr. K. A. Hermann'i perekonnaga, kuna

neiu Beermani pansion asus viimase majas.

Lõpetanud realkooli, astus ta aastal 1894 vabatahtlikuna 98-asse Jurjevi jalgväe polku, soovides saada tegelikuks ohvitseriks. Ent valitud kutse ei rahuldanud teda, sellepärast omandanud tagavaraväelipniku kraadi, lahkus ta sügisel 1895. a. väeteenistusest, et hakata põllumeheks.

Märtsis 1896. a. läks ta Kastre mõisa kuulsa põllumehe Nikolai von Essen'i juure õppima põllutööd, kuhu jäi 20. aprillini 1899. a. Nagu Eisenschmidt ise tõendab, jätnud Nikolai von Essen'i „teravavaimuline, väsimatu, tüse töömehe iseloomu tüüp“ temasse sügava mulje.

Dr. A. Eisenschmidt'i haua kawand.

Suvel 1899. a. oli ta valitsejaks Kiidjärve mõisas ning sügisest 1899. a. kuni jüripäevani 1902. a. valitsejaks Kaagvere mõisas. Siin olles astus ta ka Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi liikmeks. Augustis 1902. a. läks ta põllutööeriteadlasena „Postimehe“ toimetusse. Kevadel 1903. a. pääsis ta „Postimehe“ toimetaja J. Tõnisson'i kaasabil Saksamaale Königsberg'i ülikooli põlluteadust õppima. Siin sooritas ta lõppeksamid augustis 1905. a. Peale selle saadeti ta kohe sõjaväljale (Vene-Jaapani sõda), kuhu jõudis pärale kolm päeva enne rahutegemist.

Suvel 1906. a. töötas ta Zürichis ülikooli ja politehnikumi juures botanika, kultuur-tehnika, rahvamajandusteaduse ja filosoofia aladel.

Sügisel 1906. a. hakkas ta toimetama tema enese agaral õhutusel Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi poolt asutatud „Põllutöölehte“, millist tööd tegi neli aastat. Ühtlasi kutsuti ta samal sügisel Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi kaubandusosakonna alaliseks asjaajajaks ja tegevuse juhiks.

Kuna Eisenschmidt uskus, et ainult ühistegelised asutused võivad põllumeestele nende tarbeaineid kõige paremini kätte muretseda, sellepärast hakkas ta ka kohe energiliselt töötama Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi kaubandusosakonna ühisuseks ümbermuutmise sihis. Suvel 1907. a. otsustatigi ellu kutsuda vastastikkuse vastutuse alusel töötav ostu-müügi ühisus. Ning 31.

aug. 1908. a. kinnitati Vene valitsuse poolt pika vastupuiklemise järele „Tartu Eesti Majandus-Ühisuse“ põhikiri. Ühisuse direktoriks valiti Dr. Eisenschmidt, kelleks jäi surmani.

Eisenschmidt'i asjatundlikul juhatusel kujunes Tartu Eesti Majandus-Ühisus paari aastaga elujõulisemaks põllutöötavete müügikohaks Eestis. Siin muretses Eisenschmidt maailma parimate vabrikute saadused otseteed, ilma vaheltkauplejateta põllumeestele kätte; seadis sisse kunstväetiste ja seemnete teadusliku kontrolli; korraldas põllumeestele aastate jooksul väetuskatseid jne. Edasi organiseeris ta ühispiimatalituste asutamist, asutades Tartu Eesti Majandus-Ühisuse juure piimatalituse osakonna ning pannes ametisse piimata-

lituse instruktoreid. Hiljemini asutas ta, et võida korraldada paremini piimasaaduste müüki, piimatalituse-ühisuste keskühisuse „Estonia“. Samuti asus ta ka Liivimaa Eesti Põllumeeste Seltside keskkoha loomise mõtte teostamisele. 13-mal detsembril 1908. a. loodi Pärnus nende seltside keskkomitee, mille liigete hulka kuulus Eisenschmidt juhtiva jõuna. Aastal 1913 loodi selle komitee asemele Põhja-Liivimaa Põllumeeste Kesksele, mille esimeheks valiti Dr. Eisenschmidt.

Võiks veel nimetada tema asutatud „Aiavilja-Ühisust“, mis pidi arenema suureks aiavilja konservide ja alkoholit jookide valmistamise tööstuseks Eestis. Muuseas Eisenschmidt oli tuline karsklane. Nimetatud ühisusel tuli aga võidelda suurte raskustega tooresainete saamisel kui ka tarvilise oskusega tehnilise juhi leidmisel. Dr. Eisenschmidt surm ja ilmasõda lõpetasid selle ettevõtte.

Dr. Eisenschmidt algatas meil ka seemnekasvatust ja sordiparandust, kutsudes selleks ellu vastava toimkonna Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi juures, mis viidi pärast üle Põllumeeste Kesksele juure.

Dr. Eisenschmidt'il oli selge, et selleks, et juhtida kogu põllumajanduse arengut õieti, on tarvilik selge pilt põllumajanduse seisukorrast. Selle pildi saamiseks uuris ta Tartumaal 200 talu läbi. Valis siis välja 73-e talu andmed ning kirjutas viimaste põhjal teadusliku töö „Der Kleingrundbesitz des Kreises Dorpat“, millise eest omandas Königsbergi ülikoolis filosoofiadoktori teaduskraadi. Sama töö ilmus ümbertöötatult ja täiendatult aastal 1912 eesti keeles nime all: „Väikepõllupidamine Tartu maakonnas“.

Peale nimetatud töö on Dr. Eisenschmidtist sulest ilmunud veel rida teisi. Nii ilmus: 1903. a. — „Loomatoidunaerid, nende tähtsus ja kasvatamine“; 1906. a. — „Juhatused heina- ja karjamaa pidajatele“ ja „Mis loomatoidupuuduse tõrjumiseks teha tuleks“; 1911. a. — „Loomatoidu juurikad“; 1912. a. — „Kodumaa põllutöö põhjalikumaks muutmise küsimus“. Peale nende hulka kirjutusi „Põllutöölehes“, seltside põhikirju, katsete aruandeid jne.

Peale selle leidis ta veel aega kursustel õpetamiseks, kõnede pidamiseks, väga mitmesuguste seltside tegevusest osa võtmiseks, enese teadmiste laiendamiseks ning lõpuks oma talugi korraldamiseks, mille ostis 1911. a. Tartu lähedale Riia maantee äärde.

Ta kavatses oma talus tööle asuda seemnekasvatuse ja sordiparanduse aladel, millised olid ta armsaimad tööd. Hoonedki ehitas ta vastavalt neile kavatsustele, andes neis ruumi laboratooriumidele jne. Ta unistas, et jõuab kord nii kaugele, et võib elatada siin ennast ja oma perekonda seemnekasvatusest. Olgu siin kohal tähendatud, et Dr. Eisenschmidt abiellus sügisel 1909. a. Tamme mõisa rentniku Lehnbaum'i tütre Margot Luise'ga. Neil oli kaks last: poeg — sündinud kevadel 1910. a. ja tütar — sündinud kevadel 1914. a.

Kuna Eisenschmidt'il puudus rahaline jõud, siis ehitas ta talus kõik laenudega. Ent võlad ei teinud talle suuremat muret, kuna uskus kindlasti oma ettevõtte heasse kordaminekusse. Ka lootis ta võrdlemisi ilusat sissetulekut oma elumaja juures asuvast kruusa-august, mille avas kevadel 1913. a.

Nii näeme, kui laialdane ja mitmekesine oli Dr. Eisenschmidtite tegevus — tegevus, mis oli sihitud meie rahva käekäigu parandamisele, tema majandusliku ja vaimlise iseseisvuse saavutamisele. Kogu oma jõu pühendas ta rahvale, loobudes nii mõnestki isiklikust mõnust. Nii pakuti talle ju mitmel korral häid valitseja kohti küll kodu-, küll Venemaale. Teda kutsuti isegi Königsbergi ülikooli juure eradotsendiks. Ent Dr. Eisenschmidt eelistas kõigile neile pakkumistele töötamist oma rahva keskel ja kasuks.

Seal tabas teda aga kesk parimaid kavatsusi ja kibedat töörindu saatuse karm käsi. Maa ise neelas õnnetu juhu tõttu oma parima poja.

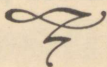
24. juulil (uue kal. järele 6. aug.) 1914. a. olid tulnud Dr. Eisenschmidtile isa ja vend külla tema tallu. Söödi koos lõunat, vahetelles lõbusasti mõtteid. Peale lõunat mindi üheskoos vaatama kruusa-auku, millest Dr. Eisenschmidt lootis, et see aitab tasuda talul lasuvad võlad. Kruusa-auku võeti kaa-

sa ka Dr. Eisenschmidt väike nelja-aastane poeg tema enese palvel. Poisike läks kruusa-augus meeste tähelepanemata järsu, alt vähe õõnistatud liivaseina äärde oma vankrikesse liiva tõstma. Seal hakkas aga kuiv kruus korraga varisema ning mattis poisikese poolenisti enda alla. Mehed jooksid kolmekesi poisikesele appi, kuid enne kui nad jõudsid ta päästa, langes ülevast uuesti suur hulk kruusa ja mulda, mis mattis kõik neli enese alla. Ainult Dr. Eisenschmidt vennal jäid õnnekombel pea ja üks käsi välja. Vaevast pool tundi hiljem olid nad kõik õnnetuskohale ruttanute poolt välja kaevatud — ent oli juba hilja. Eluga pääsis ai-

nult Dr. Eisenschmidt vend, kuna teised kolm — isa, poja ja pojapoja oli ohvriks nõudnud emake maa.

Nii katkes kõigile ootamatult selle suure mehe elulõng. Ta ilmus meile kui hiilgav komeet üürikeseks, et näidata sihte ja valgustada teeradu me rännakul raskel ning kadus siis jälle — jäädavalt.

Jäi leinama teda koos noore abikaasa ja väikese tütre ning lähemate omaksetega kogu maa ja rahvas — seda enam, et järgnesid rasked sõjapäevad ning edasi põhjalikkude uuenduste ja ümberkorralduste ajad, mil tunti eriti teravalt Dr. Eisenschmidt energilise käe puudumist.

Sisukord.

	Lhk
Sissejuhatus — <i>K. Einbund</i>	3
Kirjatööde võistlus	4
Eesti parlament ja Eesti Riigikogu liikmed — <i>Prof. J. Uluots</i>	5
Kuninga poja pulma — <i>Jaan Lattik</i>	20
Juured mulda — <i>F. V. Mikkelsaar</i>	22
Maanaiste liikumine algamas — <i>J. Hünerson</i>	25
Ülevaateid ja oletusi kuidas võiks arendada püsiv rahu — <i>G. Maurer</i>	27
Lõikuskuninga unelm — <i>J. Aman</i>	35
Sala sosin kõib üle maa — <i>G. Maurer</i>	38
C. R. Jakobsoni matustel — <i>E. Peterson</i>	44
Rahvajuht rändab peerutule valgel — <i>Jaan Hansen</i>	57
C. R. Jakobsoni matuspaiga korraldamine — <i>A. Eckbaum</i>	58
Kangelane — <i>Mats Mõtslane</i>	65
Jooni Dr. A. Eisenschmidt elust ja tegevusest — <i>Liis Martinson-Käbin</i>	71

A/S

„ROTERMANN'I TEHASED“

endine Chr. Rotermann, asut. 1829. a.

Tallinnas, Jaama nr. 1. Kõnetr. Nr. 34-01 kuni 34-05
Telegr. aadr. „Rotermann — Tallinn“.

Osakonnad ja esitusea:

Tartus, Narvas, Viljandis, Rakveres, Tapal,
Türil, Paides, Keilas, Pärnus, Mustvees, Valgas.

*

**Õisupüülikeski,
rukkijahu- ja püülikeski,
kruubi- ja tanguveski,
auru-leivavabrik,**

kõige suuremad ja moodsamad Eestis.

Soovitame oma tehaste saadusi võistlemata
headuses ja ajakohaste hindadega!

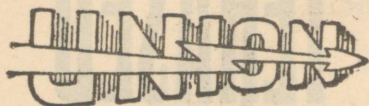
.....
Taku- ja lina-ümbertöötamisevabrik väljaveoks.
.....

**Uuema tehnika nõuetele vastavalt sisseseatud
külmetusmaja.**

Ostame piiramata arvul eksport-
võid, makstes kõrgemat päevahinda.

Tähepanu!!

Kõrges väärtuses ja ostjate poolt
lugupeetud jalanõud kaitsemärgiga

on müügil suures valikus Tallinnas alljärgnevates ärides:

End. K. Jürgenson, Kuninga uul. nr. 6,
P. Ers, Estonia all nr. 12,
A. Raamat, Suur Karja uul. nr. 18,
M. Dubas, Jaani uul. nr. 6,
„Oma Abi“, Vene-Balti tehas 19, Koplis,
Raudteelaste Tarvit. Ühisus, Kopli uul. 20,
Balti Puuvilla Kaubat. Ühisus, Sitsi uul. 6,
Vabriku kauplus, Maakri uul. nr. 28,
Vabriku kauplus, Nõmmel, Turuplats nr. 2
ja igas parimas äris kogu Eestis.

Veenduge!

Kodumaa kaup!

Veenduge!

SIIDI

mantli-, voodri- ning kübarariides,
mis on tugevama ja vastupidavam välismaa omast ning ka odavam hinna poolest.

Valmistame ja soovitame:

Saapanööre,
kingapaelu,
kummipaelu – rüüschiga ja kirjut,
vitsel-, boby-, mütsi-, tress- ja
lacetpaelu,
pesusakke.
varukahoidjaid,
stoorinööre,
koetud kaelasidemeid.

Siid, villaseid ja puuvill. SUKKI ja SOKKE'
siidsalle,

siid-, kuld- ja hõbetresspaelu ning
sutasehl,
garnituur- ning ripspaelu,
traksipaela ning trippe.

Sõjaväelastele: akselbandi-, õlamärkide- ning
tunnusmärkide nööre.

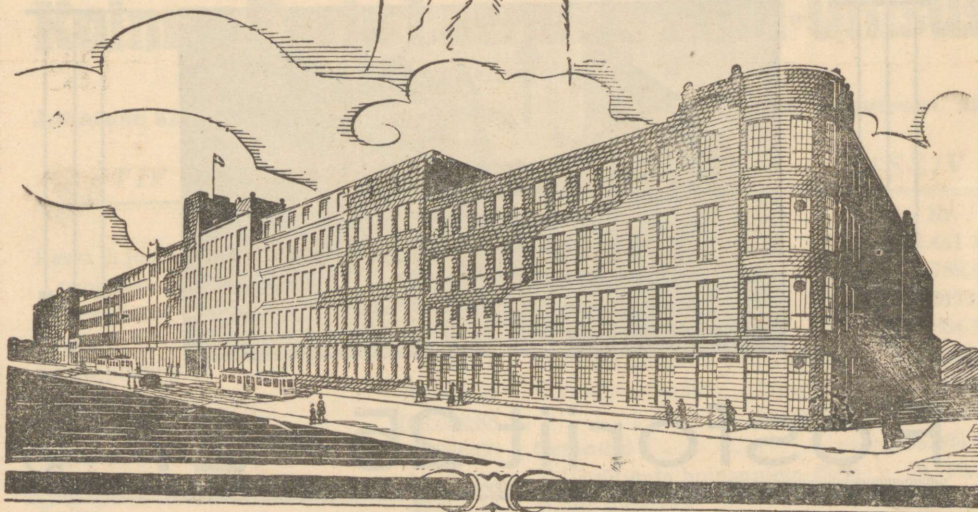
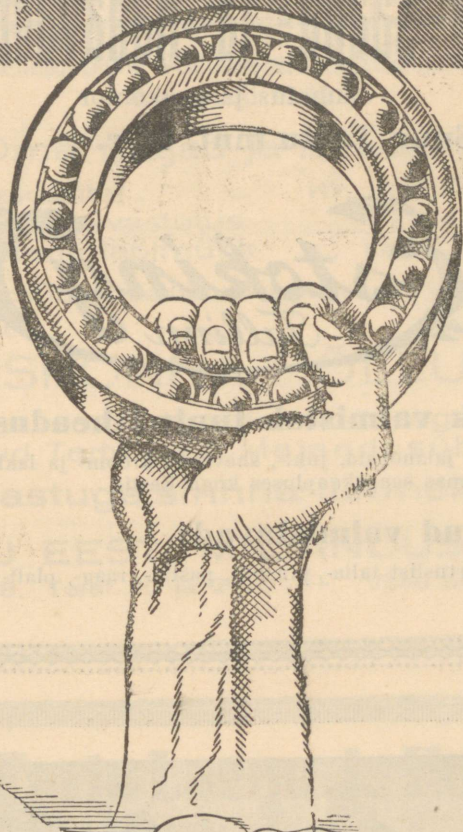
Korporatsioonidele: värvipaela igasugu värvi-
des ja laiustes.

Saelavabrik

„Rauaniit“ A/s — Tallinn

Saada igalpool Eestis.

SKF

AKTIEBOLAGET SVENSKA KULLAGERFABRIKEN

Ainuesitus ja ladu:

K-m. WENNAD UIBOPUU, Tallinnas

Suur Karja tän. 23. Tel. 17-15.

Ühendatud Saapa- ja Nahavabrikud A - S.

Juhatus ja peakontor

Tallinnas, Suur Tartu mnt. 61-c.

Telef. 13-06

Kaitse *Estoking* märk.
Tallinn

Saapavabrik valmistab tuntud headuses:

Kõiksugu jalanõusid, juht-, shevroo-, kroom- ja lakknahkadest. Müügil igas paremas saapakaupluses kogu Eestis.

Nahavabrikud valmistavad:

Kõrgeväärtuslist talla-, pinsoli-, pastla-, raag-, platt- ja juhtnahka.

Fosforiit 25 – 27 %

on kõige odavam fosforväetis. Fosforiidis sisalduv fosforhape tuleb $\frac{1}{3}$ odavam kui superfosfaadis ehk toomasjahus. Fosforiidis sisalduv fosforhape on taimedele kõik kättesaadav, nagu Tartu Ülikooli, Tooma ja Kuusiku katsejaamade andmed seda tõendavad. Kõige paremaid tagajärgi annab fosforiit ülesharitud soodes ning hapudel ja liivastel maadel. Kõrgematele põldudele tuleb anda fosforiidi ja superfosfaadi segu 1+1.

Tartu Eesti Majandusühisus

on esimene selletüübiline Põllumeeste ühistegeline ettevõtte Eestis.
Asutatud 1908 a.

Oma majad ja laoruumid.

Osakapital	Kr. 220.000.—
Liikmete vastutus	„ 210.000.—
Aastane läbimüük	„ 1.800.000.—

Mida suurem läbimüük, seda odavamalt saab üsisus kaupa müüa.
Sellepärast

ÜMBRUSKONNA PÕLLUMEHEDI!

Juba oma enese huvides koondage kõik oma
sisseostud Tartu Eesti Majandusühisusse ja

:: :: astuge sinnna liikmeks. :: ::

TARTU EESTI MAJANDUSÜHISUS

Holmi uul. 12-18. Telef. 10 ja 2-61. — Võru uul. 4. Telef. 10-30.

Kolmas Tartu Laenu- ja Hoiu-ühisus

Tartus, Suurturg nr. 8.

Juhatus e kōnetr. 11-13.

Üldine kōnetraat 99.

AKTIV

Äriseis 1. juulil 1928. a.

PASSIV

	Kr.		Kr.
Kassa ja jooksvad arved teistes		Osamaksud	176.461.15
pankades	132.545.36	Tagavarakapitalid	20.789.64
Väärtpaberid	3 8° 0.60	Hoiusummad	1.940.317.06
Laenud	2.421.720 04	Vekslite rediskont	118.384.24
Korrespondendid: „Loro“	9.540.16	Riikliste laenude kontokorrent	183.915.—
Vallasvara	13.048 30	Korrespondendid: „Loro“	992.53
Garantiid	108.008.85	„Nostro“	5.340.28
Muud aktivad	23.960.60	Garantiid	108.008 85
Makstud %/o ja komisjon	14.075.02	Väljavõtmata hoiusumma %/o	10.732.67
Kulud	38.061.42	Muud passivad	23.353.96
		Saadud %/o ja komisjon	176.544.97
	<u>2.764.840.35</u>		<u>2.764.840 35</u>

Ühisus võtab raha hoiule, annab laenusid välja ja toimetab kõiki panga-
operatsioone. — Ühisusel on 3306 liiget vastastikuse vastutussummaga
Kr. 882.305.75. JUHATUS.

OSTAME AASTA RINGI

kergelt nuumatud

PEKON-SIGU

elukaal 5—7 pd. ja
maksame kõige-
kõrgemat päeva-
hinda.

ÜHISUS „ESTONIA EKSPORTTAPAMAJAD“

TARTUS, Teguri tän.

Telefon 11-24, 11-64.

Postk. 2-36.

Eesti Laenu- ja Hoiuühisus

Tartus, Suurturg nr. 14, omas majas.

Juhat. telef. 700, üldtelef. 177. Telegr. aadress „ELHÜ“.

Esimene Eesti ühispank

asutatud 1902. aastal.

Võtab raha hoiule ja annab laenusid. Nõuab sisse vekseid ja veokirju.

Saadab raha teistesse linnadesse ja maale.

Müüb välisthekke

Soome, Läti, Rootsi, Inglise, Saksa, Prantsuse, Ameerika ja Helveetsia rahas.

Ostab ja müüb välisraha. Kõik pangaooperatsioonid.

Ühendused pankadega kõigis kodumaa linnades ja alevites.

VARAKAMMER.

HOIUKARBID.

AGENTUURID:

Kindlustusselts „Eesti“. -- Esimene Eesti Kindlustuse Selts.

Eesti Koguduste Kindlustuse Selts.

TARTU MAJAOMANIKKUDE PANK

SUURTURG 7, OMAS MAJAS. TELEFON 6-50.

Kui kinnisvaraomanikkude rahaasutus, tuleb alati ka põllumeestele häätahtlikult laenu suhtes vastu. Panga juures asub tulekinnitusselts „TURIS“ ja I. järgu komisjoni kontor, kus toimetatakse majade ja talude ostmist ning müümist.

JUHATUS.

Nõudke ainult meie laboratooriumide kõrgeväärtuslisi tooteid:

Hamba pasta Odontine,
„Hamba pulber“ Perborat,
Lõhna õlisid, kölniveesid,
Regina, Kase ja Metamorphosa
kreeme,
Likööri essentse: Benediktiner,
Curacao j. n. e.

Rauatinktuuri verevaesuse vastu,
Venituse pulbert.
Loomade ravitsemiseks:
Tartumaa,
Korneburgi,
Hollandi,
Jesseni ja
Sea pulbreid.

*Piimatalitustele, kontrollühisustele ja koolidele soovitame igasuguseid
aparaate, klaasasju ja keemia aineid.*

Hinnad väljaspool võisilust!

Tellimiste täitmine kiire ja korralik!

Posti kaudu tellitavad kaubad saadame samal päeval välja.

Ostame kuivatatud tungalteri, köömnepuud, kalmuse juuri, kadakamarju ja
teisi kodumaa rohutaimi.

A.-S. „Prov. Julius Lill rohukaubasuurlaod ja laboratooriumid“

(end. Lill & Hakkaja)

Peakontor ja ladu: Tartus, Narva tän. nr. 6, telef. 1-66.

Osakonnad: Tartus, Rütli tän. 10, telef. 5-49, Tallinnas, Vana Viru t. 15, tel. 12-88.

TARTUMAA PANK

TARTUS, LIHATURG Nr. 7

(end. Möisnikkude Krediidkassa S. ruumes)

TELEFON 1-65.

VÕTAB RAHA HOIULE

ja maksab ajakohast protsenti.

ANNAB LAENUSID

ja toimetab kõiki panga operatsioone.

MOE-, PUDU- JA PESUÄRI VENNAD LEPP

TARTUS, KAUBAHOOV 2, TEL. 4-81

ALALISELT SUUR VÄLJAVALIK

valgeid ja värvilisi triiksärke, kraesid, mansette, kae'asidemeid, siidi kaelasalle, trakse, kindaid, sukke, sokke, taskurätte, meeste- ja naister. pesu, võimlemistrikoosid, puuvillast ja villast trikoopesu, koetud villas. jakke ja veste, pi'se, pesatse ja kõiks. hooaja moe-, pudu- ja pesukaupu. Vihmavarje, jalutuskeppe, käsitööniite D. M. C. ja C. B. Villast lõnga rohkeis värves. Sandaale, võimlemis-, hommiku- ja tenniskingi. Igasugune auruga riiete voltimine.

MÜÜK SUUREL JA VÄIKSEL ARVUL
HINNAD VÕISTLEMATA ODAVAD

Koguduste Pank ja Eesti Koguduste Kindlustusselts

Kõik pangatalitused.

Jule-, elu-, looma- ja rahkindlustus.

Esindajad igal pool.

Juhatus Tartus, Suurturg 3, kõnetr. 11-67.

A.-S. TARTU PÄRMIVABRIKU

VESIRAVILA

TARTUS, Pikk uul. nr. 62, kõnetr. 84.
Dir. professor dr. med. L. PUUSEPP.

Pärmivedeliku-, söehappe- ja teised arstlised vannid.

Ravitsemine elektriga ja valgusega. Massaash, duschid jne. Ravitsetakse reumatismi, närvipõletikku ja närvivalusid, ainete vahetuse haigust, naiste ja teisi haigusi. Asutus on avatud k. 12 h. — 8 õ. Arsti vastuvõtm. k. 12 h. — 5 õ.

O. LEMMI vorstivabrik

LIIVALAIA 26, telefon 15-09.

Soovitab omast laost kõrgeväärtuslikke

**keeduvorstie,
sinke, ribi**

**suitsuvorstie,
juustu jne.**

Igasugused kalakonservid.

Kasulik ostukoht jällemüüjatele. Kauplus: Turu kaubamajas nr. 8. Telefon 21-18.

Arkna põllutöökooli

võetakse vastu õpilasi, kes vähemalt 17 a. vanad, lõpetanud algkooli ja põllutöös vilunud. Erakordadel ka nooremaid. Eesõigus meesõpilastel. Sooviavaldused (tempelmaksustatult) saata juhatajale (Rakvere) ühes lühikese elulooga, kooli ning kodakondsuse tunnistusega. Isiklikult ilmuda koolijuhatajale võimalikult 4 aug. või 1. sept. kl. 8—14. Õppetöö algus 1. oktoobril.

Kooli juhatus.

„Päevaleht“

kui rahvuslik, vabameelne, kodanline, poliitiliselt erapooletu igapäev ilmuv ajaleht on kõige suurem, loetavam ja mõjuvam ajaleht Eestis.

Lastevanemad ja lastekasvatajad, kes oma lastele tõsist rõõmu tahavad teha, tellivad neile lasteajakirja

„LASTE RÕÕM“.

„Laste Rõõm“ on ainuke iseseisev lasteajakiri Eestis.

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus

Tallinnas, Pikk tän. 2 (oma majas).

TELEFONID: Trükkikoda 11-08 - Raamatukauplus 15-13 ja 4-94 - Kontor 3-11 ja 23-54.

Meie graafikatööstus valmistab kõige kiiremalt, odavamalt, ja maltserikkamalt igasug. AKTSIDENTS-, RAAMATU-, KIVI-, OFFSETT- ja ROTATSIOONTRÜKITÖID, KLISCHEESID ja raamatukõitmistöid.

KOIGE SOODSAM TELLIMISKOHT TRÜKITÖÖDE TARVITAJATELE.

Vallkurikkam tagavara
igasuguseid

**kirjutus- ja joonistus-
tarbeid** kõrges headuses mõõdukate hindadega soovivad

Tallinna Eesti
Kirjastus-Ühisuse

„Päevalehe“

raamatu- ja kirjutus-
materjalikauplused

Suure Karja 23 — Kõnetr. 15-13.

Pikk tän. 2 — Kõnetr. 4-94.

Parimad taimevõid

ALATI VÄRSKE!

TAIMEVOI JA OLI TEHASED
A/s - **EXTRAKTOR** -
TALLINN, TELLISKIVIT. 21 KÕNETR. 29-03.

Bona 60 sent. nael.

Alfa 58 senti nael.

Priima 55 senti nael.

Müük igalpool!

Iga tarvitaja võtab osa hinnata
reklaam loteriist
20. detsembril 1928. a.

Lähemalt igas taimevõi pakis.

EESTI PIIMATÖÖSTUSTE ÜHING

EPTÜ

Tallinnas, Lai tän. 41, ETK majas Telef. nr. nr. 20-91 ja 26-07

Ühistegeline piimasaaduste väljaveo keskkorraldus.

EKSPORTEERIB

võid ja muid piimasaadusi, makstes kõrgemaid päevahindasid.

VARUSTAB

piimatalitusi paremate piimatalituse-, masinate- ja igasuguste meiereitarvetega, mõõdukate hindade ja soodsate maksutingimustega. Soovitab ka karjapidajatele paremaid piimaveo kanne, kurne jne.

ANNAB

piimatalitustele oma erideadlaste läbi nõu ja juhatusi ning toetab neid laenudega.

EPTÜ

paneab suurt rõhku või kvaliteedi tõstmisele jatemateenistuses seisavad paremad piimasaajanduse instruktorid. EPTÜ töötab täiesti ühistegelisel alusel ja seisab igapidi piimaühisuste huvide teenistuses, sellepärast saadavad piimaühisused oma või EPTÜ'le ja astuvad ka tema liikmeks.

„Kaja“

on ainuke ajaleht, kes näitab põllumehele teed paremale tulevikule ja majanduslikule jõukusele. — — —

Jgaüks tellib omale „Kaja“.

„Kaja“ on aastate jooksul tõusnud kõige rahvalikumaks ja loetavamaks leheks Eestis ja on omale suurema poolehoidu võitnud. Sellepärast, et „Kaja“ uudised on rohkearvulised, huvitavad ja värsked. „Kaja“ juhtkirjad on kõige tuumakamad ja käsitavad alati põnevaid päevaküsimusi.

„Kaja“ romaanid on kõigist kõige huviküllasemad ja põnevamad. „Kaja“ toob päevasündmustest igapäev rohkesti pilte, mis sündmustiku lugejate silmade ees otse elavaks muudavad.

„Kaja“ võidab lugejate tähelepanu eriliselt sisurohke ja rikkaliku **põllumajandusliku osakonnaga.**

Tellige enesele kohe lähemast postkontorist „Kaja“ ja hoolitsege, et Teie naaber „Kaja“ tellijaks hakkaks.

Tellimise hind: 1 kuu peale 1 kr. 20 senti || 6 kuu peale 5 kr. 50 senti
3 „ „ 3 „ — „ 12 „ „ 10 „ —

Kõigile pooleaasta ja pikemaaja tellijatele antakse täiesti hinnata kaasa 2 korda kuus ilmuv, suur põllumajandusline ajakiri „Põllumees“.

AINULT ROHELISE LIPU ÜMBER KOONDUDES JA „KAJA“ LUGEDES VÕIDETAKE ELURASKUSED.

Kaja peakontor Tallinnas, Pikk t. 42. Postkast 28. Telefon 4-90.

Ühispiimatalitused!

Saatke oma või ja kaseiin müügile ainult **A.-S. A. Einpaul'i** kaudu, kust teie õiglaselt kõrgeimat hinda saate. **A.-S. A. Einpaul'i** kaudu ostke ka meierei tarbeid: tünnimaterjali, pergamenti, võisoola ja värvi paremas headuses, Hoyberg'i meetodi järele piimaproovi tarbeid (ühe reaktiiviga ilma tsentrofuugita) jne.

Tarvitajateühisused!

Kõige parem **taimevõi** on ikkagi üleilma kuulus Hollandi Van den Bergh'i vabrikus valmistatud **Sanella** ja toidurasv **Alma-Fett**, saada
:- :- **A.-S. A. Einpaul'i** ärist. :- :-

A.-S. A. Einpaul,

Tallinn, Siimoni t.19. Kõn.8-43, 22-24, 34-49, 20-14.

Ü
H
I
S
E
L
U

AKTSIASELTS
ÜHISELU
TRÜKIKODA

TALLINN
PIKK UUL. 42
TELEFON 490

VALMISTAB IGASUGUSEID
TRÜKITÖID AMETIASUTUS-
TELE JA ERAISIKUTELE ::
NOODITRÜKK :: LADUS
VALLAVALITSUSTE JA HOO-
LEKANDEKOHTUIE KANTSE-
LEI RAAMATUD TARVITU-
SEL OLEVATES VORMIDES

TÖÖ KORRALIKKUSE JA
TÄPSE VALMISTAMISE PEALE
PANNAKSE ERILIST RÕHKU

See on otsustatud!

„Vaba Maa“

tellib omale igaüks, kes tahab igapäev lugeda uudisterikast hästitoimetatud päevalehte.

3 kuuks — 3 krooni.

„Rahvaleht“

toob kolm korda nädalas kõike seda, mida Teie teistest lehtedest asjata olete otsinud. „Rahvaleht“ ei salli unist targutamist. Ta on elav ja mitmekülgne.

3 kuuks ainult 1 kr. 80 snt

„Esmaspäev“

on leht uudishimulisele lugejale. — „Esmaspäev“ künnab kesa, mis senini sööti jäetud. Põnevad jutud. Nädalaülevaade naljapildides.

3 kuuks ainult 50 senti.

Peatoimetajad **Ado Anderkopp** ja **Ed. Laamann**, ärijuht **A. Veller**.

Kõige loetavamad lehed Eestis.

Kuulutamine neis lehtedes tasub end sajakordselt.

Trükitakse moodsal rotatsioonmasinal. Mitmevärvilised pildid.

Tellida saab igast postiasutusest.

Väljaandja: Kirjastus-ühisus „VABA MAA“.

J. PUHK & POJAD

TALLINNAS

TARTUS, NARVAS, VALGAS, PETSERIS, PÄRNUS,
VILJANDIS, RAKVERES, JÕGEVAL JA TAPAL

OMA SUURVESKI PÜÜLID JA JAHUD

SUHKUR, SOOL, HEERINGAD, RIIS, HERNED,
TANGUD, RUKIS, NISU, KLIID, J. N. E. J. N. E.

Metallitööstus A/S. „ILMARINE“

End. F. VIEGAND — Asut. 1859

Tallinn, Rannavärava puiestee nr. 21 — Telef. 1-39 ja 12-60

Valmistab:

Aurumasinaid ja katlaid

meiereidele ja muuks otstarbeks

Naftamootorisi „RUSS“

9—50 h. j.

REHEPEKSUMASINAID

hobuse veole saada ladust ühes veovärgiga ehk ilma

Keskkütte malmist katlaid

igasuguses suuruses

Transmissioonid ja nende Kõiksuguseid valutöid
osasid. Terasest, malmist ja vasest

Veski osad alati ladust saadaval. Igasugused parandustööd
tehakse kiiresti ja hästi. Täieline vastutus töö headuse eest.

„POSTIMEES“

72. aastakäik.

„Postimees“ ilmub maa südames, ülikoolilinnas Tastus, kõige rikkamas ja vaimliselt ning majandusliselt kõige rohkem edenenud maaosas.

„Postimees“ on värskem kõigist iga päev ilmuvatest päevalehtedest Eestis sest ta ilmub hilja õhtul. Teised päevalehed ilmuvad aga müügile kohe päälle lõunat ja ei saa sellepärast tuua teateid kogu päeva sündmuste kohta.

„Postimehel“ on päätoimetuse kõrval alaline toimetus Tallinnas, samuti esindajad kõigis linnades ja rahvaväikeses riigis.

„Postimeest“ loevad kõik tõsise ilma-vaatega inimesed, kes ei armasta tühja kõmu ja peavad lugu ainult tõsisest ja väärtuslikust lugemismaterjalist.

„Postimehe“ lugejad on kõige ostujõulisemast ringkonnast, kes domineerivad varade pakkumises ja nõudmises. Seda on kõik ärimehed, vabrikandid, ametiusutused ja eraisikud aru saanud, nad kõik loevad „Postimeest“ ja kuulutavad „Postimehes“, teades, et selle kuulutused on kui igapäevased ja jooksvad asjad, mida kõigil vaja teada ja mille järele talitada.

Toimetused & talitused:

TARTU,

Jaani tänav nr. 11/13 — Telefon 80.

TALLINN,

Vene tänav nr. 1. — Telefon 16-11.

AKTSIA-SELTS
Tallinna Laevaühisus

LAEVAOMANIKUD

ja

LAEVAAGENDID.

Peakontor: TALLINN, Merepuiestee nr. 5,
Kõnetraadid 9-52, 10-93 & 2-66

Osakon.: NARVAS, PÄRNUS ja PALDISKIS

Telegr. aadr. peakontoril ja osakondadel
,Laevandus*.

Telegr. codid: kõik.

Süte ladu: Auru ja sepasõed ja koks
ladus ning sadamas mõõdu-
kate hindadega alati saadaval

Laevatarbeainete kauplus ja ladu:
Sadama t. nr. 3, kõnetr. 5-39

Laeva parandustöökojad:
S. Batarei t. 18, kõnetr. 10-80

Ekspeditsiooni ja transportäri

Joh. Pitka & Pojad

(omanik

A.-S. Tallinna Laevaühisus).

Kaupade tollimine ja trans-
porteerimine. Kauba saade-
tuste inkasso ja kinnitamine.
Töö kiire ja korralik. Agendid
kõigis tähtsamates linnades
:-: kodu- ja välismaal. :-:

STOTT liini, LIVERPOOL/TALLINN ja
CANADIAN PACIFIC liini esitajad. Otse-
piletid Ameerika.

TALLINN, Merepuiestee nr. 5
Telegr. aadr.: PITKAS TALLINN
Kõnetraadid: Kontoris 2-66, 9-52
ja 10-93. Tollimajas 22-55.

Kõiksugu

Seemned,

Puukooli saadused,

Aiatööriistad,

Mesindustarbed jne.

Eesti Seemnevilja Ühisus

Aksia - Selts

„LIHAPRODUKT“

EKSPORT-TAPAMAJAD,
KÜLMETUSHOONED
JA VORSTIVABRIK

asub endises Aksia-Selts „Külmetuse“ ruumides,
Koplis, Bekkeri tehases nr. 1.
Telefon: 21-12 ja Koppel 22.

Linna kontor:
Lubja tän. nr. 7-a, tel. 34-19.

OSTAB

VEISEID, LAMBAID, VASIKAID
JA SIGU

sise- kui ka välisturu jaoks.

VALMISTAB

iga päev igasuguseid värskaid vorste kui ka suitsetatud
sealiha (sinke, rulette, ribi
j. n. e.)

sise- kui ka välisturu jaoks.

EESTI PIIMAÜHISUSTE LIIT

TALLINNAS, SUUR KLOOSTRI TÄNAV Nr. 18.

TELEFON 22-50

TELEGRAMMID: TALLINN PÜL

Puhtühistegelistel põhimõtetel piimaühisuste eneste juhitud
võiväljaveo keskkorraldus.
Eksporteerib võid.

Peab laos piimatööstuse tarbeid ja masinaid.
Annab hinnata nõu oma instruktorite kaudu.

EESTI PIIMAÜHISUSTE LIIT on majandusliselt kindlal jalal ja tema võisaat-
jate ja liikmeksolevate piimaühisuste arv kasvab järjekindlalt, sest Liidu asja-
ajamine on kiirendatud ja täpne. Liit maksab üle maa kõigile piimaühisustele
ühtlast kõrgemat päevahinda. Sellepärast nõuab iga karjapidaja — ühisuse
liige, et tema ühisus saadaks oma või ja ühtlasi astuks

Eesti Piimaühisuste Liidu liikmeks.

EESTI PIIMAÜHISUSTE LIIT

TALLINNAS, SUUR KLOOSTRI TÄNAV Nr. 18.

TELEFON 22-50

Kõige paremad, nägusamad ja vastupidavamad Eestis
on meie vabriku kaubad:

Bemberg
Grazie
Linda
Salme

Villased
Floor
Puu villased

naist. sukad

Lastesukad — Meester. sokid

Siiditrikoo pesu. Siiditrikoo kangastena. Puuvillane, villane
::: :::: TRIKOOPESU daamidele ja härradele. ::: ::::

TRIKOOST SPORDI-, SUPELUS- JA LASTEÜLIKONNAD.

PESUPITSID: Vene ehk klöppel, proderii ja gepüür.

Saadaval üle maa.

PANGE TÄHELE VABRIKU MÄRKI.

OSKAR KILGAS

Trikoo-, pitsi- ja sukavabrik

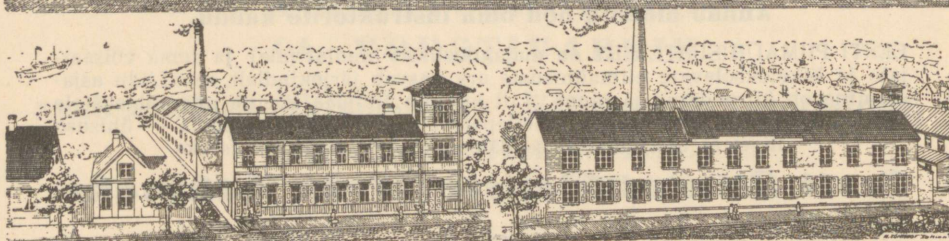
Tallinn, Prii tänav 3.

Kõnetraat 2-23.

Suurem ja täielikum linatööstus.

PÄRNU LINATÖÖSTUS^{A/S.}

PÄRNU RÄÄMA TÄN. 38 TEL. 125

*Linaketramise, riidekudumise, riiderärvimise,
villaketramise, kalavõrgu kudumisevabrikud*

PÄRNU, Rääma tänav nr. 38. Telefon 125.

Soovijatele vahetatakse linnade vastu kohe riiet ja lõnga.

**Hoolitsege
oma tuleviku
eest!**

EEKS

**Kinnitage oma vara
ja elu Esimeses
Eesti kinnit. Seltsis.**

Peakontor Tallinnas, Lai tän. nr. 1, omas majas. Telefon 7-85.

== Esitajad igas linnas ja rahvarikkamas kohas. ==

EEKS on kõige vanem kinnituse Selts Eestis asut. 1866 aastal.

Põllumehed! Teil tuleb intensiivsemalt hakata põldusi kividest puhastama ja kännustikke põllupinnaks muutma. Abiks astub Teile selleks lõhkeaine, milline saadaval

**A-S. KAPSI ja Ko. osakond
„Lõhkevõime“**

rikkalikust laost, Tallinnas, Rüütli tänav nr. 15, II korral,
telefon 16-20.

Sealsamas müüakse parimat kivipuuri terast.

Eestimaa Põllusaaduste Ümbertöötamise Osühisus

„VIRU”
TALLINN

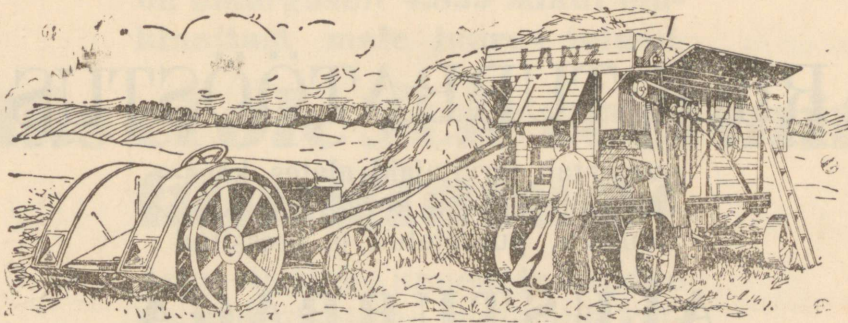
Suur Kloostri tn. 22/18. Kõnetr. 8-13. Tel. aadr.: „Virusa“.

Vabrikud: Rakveres, Kadrinas ja Jõhvis.

Valmistavad: kõrgeväärtuslist kartulitärklist, kartufisiirupit, glukoosi.

Peaesitaja

A-S. Rumberg, Tuberg & Ko., Tallinnas.

UUED LANTYPE PEKSUGARNITUURID

pikkade puistajatega, madala ehitusega,
võllid kõik kuullaagritel, väikene jõutarvitus.

||||| **Hinnad endised** |||||

Eestimaa Põllumajand. ja Tööstuse A-S.

ESTAKLAND

TALLINNAS, S. Kloostri 11. OSAKONNAD: Rakveres Pärnus.

||||| Külastage meie ladusid. |||||

Ehitushooajaks

Põlevkivi-katuselakki pappkatuste tõrvamiseks, hinnaga vaadiviisi Kr. 2,50 puud brutto, franko Kohtla jaam ja Kr. 2,60 puud brutto franko Tallinna ladu. Vaadi nettomaht 11—13 puuda, taara ca. 2—2½ puuda. **Põlevkivi-katuselakk ei pragune ega tee pappi katusel hapraks nagu paljud Eestis müügil olevad tõrvad.**

20 % fenolaati katusepõlveste, igasugu ehituspuude, talade, aluspalkide, postide, aedade, plankude jne. immutamiseks ja kaitseks kõdunemise ja mädanemise vastu, hinnaga vaadiviisi Kr. 1,50 puud netto franko Kohtla jaam Kr. 1,70 puud netto franko Tallinna ladu. Vaadi hind 5 krooni.

Karbolineumit „Estokarbolineum“ „A“ ja „B“ (kaks sorti) — igasugu puuehituste e- ja nõuguse tõstmiseks ja kaitseks kõdunemise eest, hinnaga vaadiviisi Kr. 3,00 puud netto franko Kohtla ja Kr. 3,10 puud netto franko Tallinna ladu. Vaadi hind 5 krooni.

Peale selle asfalti, Estobitumeni j.n.e j.n.e

Kauba saadame tellimise peale igasse Vabariigi raudteejaama välja.

Riigi Põlevkivitööstuse Juhatus

TALLINN, Valli tänav nr. 4. Telefon 10-85 ja 11-62.

RIIGI TURBATÖÖSTUS

varustab tarvitajaid alates käesolevast sügisest kõrgeväärtuslise kuiva, purustatud ja pressitud

ALUSTURBAGA.

Seniste kogemuste järele on alusturvas kõige kasulikum imbus- ja väetisaine.

Proovige ja otsustage ise.

Telef. 26-16.
9-71.

RIIGI TURBATÖÖSTUSE JUHATUS.
Tallinn, Lai tän. 41.

Eesti Tarvitajate Keskühisus E. T. K.

**Ühiskaupluste suurostu ja kogu ühis-
kaubanduse üldine keskkoh.**

Asutatud 1917. aastal.

Peakontor Tallinnas, omas majas, Lai tän. 39/41

Harukontorid: Tartus, Valgas, Viljandis, Rakveres, Narvas, Kuresaares, Mustvees, Petseris, Abjas, Pärnus, Riisiperes, Vändras ja Taalikul.

E. T. K. on asutatud ja tegutseb selleks, et aidata ühiskauplustel muretseda põllumeestele ja kõigile teistele kaubatarvitajatele **head ja hinnaväärilist kaupa.**

Sellepärast nõudke kõigist majandus- ja tarvitajateühingutest ainult E. T. K. kaupa.

E. T. K. muretsseb põllutööstusmasinaid ja riistu, kunstväetist, jõusööte, heeringaid, soola ja muid toiduaineid, rauda ja igasuguseid ehitustarbeid, majapidamise tarbeid, kalastustarbeid jne.

E. T. K. ostab ümbertöötamiseks ja väljaveoks linaseemet, kartuleid, rukist, otri ja kaeru ning maksab kõrgemat turuhinda.

E. T. K. kauba läbimüük oli 1927. aastal **1.404.000.000 marka** või **14.040.000 krooni.**

E. T. K. omakapital on üle 72.000.000 marga.

**Ainult viimasel kolmel aastal
on ümarguselt 4.855 isikut elu-
kinnitust meie juures teinud.**

Miks ei ole Teie veel mitte kinnitatud?

**Arge viivitage kauem ja nõudke
teateid otsekohe meie ehk kel-
legi meie agendi käest.**

**Teateid antakse maksuta ja
täitsa mittekohustavalt.**

Eestimaa Kinnitus-Aktsiaselts
„EKA“

Tallinn, Pikk tän. 6.

Kõnetr. 12-59, 22-14.

KAUBANDUS-TÖÖSTUS AKTSIASELTS

„KREENBALT“

Telegr. aadr.: „KREENBALT“, Tallinn.

TALLINN, Sr. Karja 13.

Telefonid: 2-41, 24-66, 31-58 ja 31-02.

Postkast 346.

Järgmiste kodumaa tekstiilvabrikute müügikeskkoht ja pealadu:

Kreenholmi Puuvillasaaduste Manufaktuuri o.ü.
Balti Puuvilla Ketramise ja Kudumise vabriku A-S.
Sindi Kalevivabriku ühisuse, end. Vöhrmann ja Poeg.
Eesti Niidi vabriku ühisuse.

Kõikide ülemalnimetatud vabrikute saaduste en-gros müük, nimelt:

Igasugused puuvilla riided pleekimata, pleegitud, värvitud, trükitud, merseeritud, lõngad, puuvillane vatt j. n. e.

— Härrade ja daamide palitute, kostüümide, ülikondade riided, tekid, rätikud, villane vatt j. n. e. — Kõik sordid õmblusniiti: valge, must, värviline.

Kündke Eesti põldu Eesti jõuga!

Traktoribensiin (petrooleumimootori jaoks).

Sõitke Eesti bensiiniga!

Jõubensiin (automobiilide jaoks).

Eestimaa Õlikonsortsium

Tõnismägi 1. TALLINN. Kõnetr. 16.

KÕIGILE ÜHISTEGELASTELE!

Piimasaaduste ja peekoni väljavedu

etendab meie riigi ja põllumehe majanduselus tähtist osa.

Mitte vähemad väljavaated pole

MUNAASJANDUSEL.

Siin avaneb Teile tänulik tööpõld; siin võite meie põllupidajate heaks käekäiguks palju teha. Korraldage omas ühingus kanamunade vastuvõtmist. Tehke omas ümbruskonnas seigitus-tööd kanakasvatuse tähtsuse üle talumajapidamises. Kus olud lubavad, aidake kaasa munaühingute organiseerimisel. Üksikasjalisi teateid töö ja asjaajamise korraldamise kohta annab

Müügiühisus „MUNA“ Peakontor: Tallinn, Jaani tän. 6.

P. K. „Estonia“ kõrval. Telefon 33-19.

Keskladu: Tallinn, Jakobsoni t. 4. Telef. 82-73. Osakonnad kõigis maakondades ja suuremates alevites.

Tallinna Eesti Majandusühisus

Tallinnas, Estonia puistee 21, kõnetr. 85.

Abikauplus nr. 1, S. Pärnu maanteel nr. 30.

„ nr. 2, S. Tartu maanteel nr. 51.

Soovitame laost ja muretseme tellimise peale kohale:

Auru- ja mootorjõulisi

rehepeksugarnituure

mootore ja peksumasinaid; Rootsi ja Ameerika rohu-
ja viljaniitjaid, hobuserehasid ning nende osasid;
atru, äkkeid, külvimasinaid.

PIIMAVEOKANNUSID.

Ilmakuulsaid

Alfa ja Astra

koorelahutajaid ja piimatalitusmasinaid.

Piimatalituste eelarveid ja plaane valmistame tasuta
aastakümnete jooksul saadud kogemuste põhjal.

Alati laos: Loomajõutoidud, vosvorhapu lubi,
masinarihmad, kunstväetisained, masinaõli,
veskikivivalamise materjali, rauda, naelu jne.

Ühisus
„Estonia Eksporttapamajad“

Tallinnas ja Tartus

ostavad aasta ringi pekoni- ja
peki sigu, makstes kõige kõr-
gemat päevahinda.

*Alati müügil odavad siseturu
lihasaadused nagu näit.: sea-
pead-jalad, pekonilõiked, lihaga
kondid, sulatatud ja sulatamata
rasv jne. jne.*

Ühisus „Estonia Eksporttapamajad“

Tallinn, S. Tartu mnt. 79, postkast 33, tel. 29-53 ja 25-51.
Tartus, Teguri tänav, postkast 236, telefon nr. 11-24.

TALLINNAS

JAANI TÄN. 6

TELEGR.:

„ZENTRESTONIA“

TELEFONID:

KASSA — 8-55

KAUBA OSAK. — 20-90

INFORMATSION — 21-42

Põllumajandusline Keskühisus

„ESTONIA“

Vanem ja suurem puhtühistegeline võiväljaveo
keskkorraldus Eestis.

Oma varandusi ja kapitaale üle 50.000.000.—

Liikmeid — piimaühinguid üle 210.

Eksporteerib liikmete ja võoraste võid ning
piimasaaduseid, **otsekohe väljamaale, ilma**
vahetalitajateta, makstes alati kõrgemat
hinda.

Soovitab piimaühingutele igasuguseid paremate sise-
ja väljamaa vabrikute piimatööstus-sisseseadeid,
masinaid, nende tagavara osasid j. n. e.

Karjapidajatele — karja jõutoite, piimaveo kannusid,
eeskujulikke kurne j. n. e.

P. K. „Estonia“ peaülesandeks on kodumaa piimaasjan-
duse igakülgne edendamine.

P. K. „Estonial“ on tähtis ainult piimaühingute heakäe-
käik! Sellepärast koonduvad kõik piimaühingud
oma keskkorralduse ümber, silmaspidades ühis-
tegevuse põhimõtet —

ühenduses on jõud!

Elu on võitlus ja võitluses jääb võitjaks see, kes tuge on majandusliselt.

Majandusliselt tugevaks saame meie, kui loome alatasa juure uusi väärtusi ja kogutud varandusi hoiame õnnetuste ja hävinemise eest.

Seda teha võimaldab meile

Eesti Omavalitsuste Kinnitusselts „OMA“

kelle juhtijad on tuntud omavalitsustegelased ja selle järeltulel ettevõte puht rahvusline ilma kõrvalmõjudeta.

Toimetab:

igasugu liikumata ja liikuva varanduste kinnitust

Tuleõnnetuste vastu

ja põllusaagi kinnitusi

Rahetahjude vastu,

mida põllumeestel eriti silmas tuleb pidada.

Igale kodanikule tähtsat tuleviku kindlustuse ja kogumise abinõu pakub

Eesti Omavalitsuste Kinnitusselts „OMA“

elukinnitusega

kõige parematel tingimustel Eestis!

„Oma“ on ainuke selts Eestis, kes võtnud tarvitusele välismaa suuremate ja paremate seltside eeskujul moodsa, kinnitustvõtjate ja seltsi vahetkorda igasugustes oludes

õiglaseft regufeeritava dividendisüsteemi!

Iga kodanik on otse kohustatud „Oma“ elukinnitustingimustega tutvunema, et ise jõuda veendumusele: niihästi iga üksiku inimese kui ka iga perekonna tulevik on kindlustatud kõige paremini ja majandusliselt kõige tulusamalt

„Oma“ elukinnituse pofiiisiga!

Kõiki kinnitusesse puutuvaid teateid annavad tasuta ja mittekohustavalt

„OMA“ juhatus, Tartus, Lihaturg 7

Telef.: üldine — 3-44, juhatus — 5-62

ja agendid igas linnas ja maal.

Seftsil omad majad Tartus Riia t. 41 ja Tõhe t. 14.